

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKU PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK VE AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKUNDA
İLTİCA HAKKI

Hazırlayan
Neslihan ÖZKERİM

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Tijen DÜNDAR SEZER

İzmir-2015

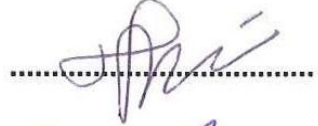
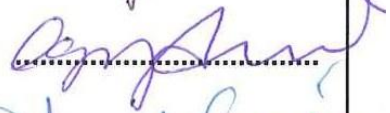
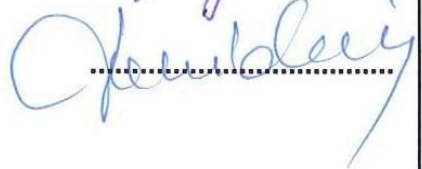
YÜKSEK LİSANS
TEZ/ PROJE ONAY SAYFASI

2009800278

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Neslihan ÖZKERİM
Tez Başlığı : Türk ve Avrupa Birliği Hukukunda İltica Hakkı

Savunma Tarihi : 11.06.2015
Danışmanı : Yrd.Doç.Dr.Tijen Dünder SEZER

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Yrd.Doç.Dr.Tijen Dünder SEZER	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Doç.Dr.Oğuz ŞİMŞEK	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Prof.Dr.Fevzi DEMİR	YAŞAR ÜNİVERSİTESİ	
Oybirliği 		
Oy Çokluğu ()		

Neslihan ÖZKERİM tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "Türk ve Avrupa Birliği Hukukunda İltica Hakkı" başlıklı Tezi() / Projesi() kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Utku UTKULU
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "**Türk ve Avrupa Birliği Hukukunda İltica Hakkı**" adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

....../....../....

Neslihan ÖZKERİM

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Türk ve Avrupa Birliği Hukukunda İltica Hakkı

Neslihan ÖZKERİM

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Avrupa Birliği Hukuku Programı

Mülteci haklarının korunması ile ilgili düzenlemeler Birinci Dünya Savaşı sonrasına dayanmakla birlikte mülteci haklarının korunmasına ilişkin gelişmeler devam etmektedir. Mülteci hakları ile ilgili olarak uluslararası ve bölgesel örgütler, bağlayıcı anlaşmalar ile etkin bir koruma sağlamayı amaçlamaktadır. Bu konuda en önemli sözleşme Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan 1951 Cenevre Sözleşmesidir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından sığınma talebinde bulunan kişilere 1951 Cenevre Sözleşmesine göre mülteci statüsü verilir ve koruma sağlanır.

1951 Cenevre Sözleşmesi'nin sağladığı uluslararası korumanın yanı sıra bölgesel düzeyde ve devletlerin iç hukuklarında da mültecilere koruma sağlayan düzenlemeler bulunmaktadır. Avrupa Birliği'nin de mülteci ve sığınmacılara ilişkin birçok düzenlemesi bulunmaktadır.

Bu tezde mülteci ve sığınmacıların uluslararası hukukta korunması açıklandıktan sonra Avrupa Birliği ve Türk Hukukunda iltica hakkı incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: İltica Hakkı, Mülteci, Sığınmacı, Avrupa Birliği ve Türkiye

ABSTRACT
Master's Thesis
The Right of Asylum in Turkish and The European Union Law

Neslihan ÖZKERİM

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Public Law
European Union Law Program

While regulations in regard with protection of refugee rights date back to World War One, developments about refugee rights still continue. International and regional organizations aim to protect refugee rights effectively through obligatory agreements. The most material agreement on this subject is 1951 Geneva Convention which was prepared by United Nations. United Nations High Commission for Refugees gives refugee status to people who seek asylum and provide protection.

In addition to international protection by 1951 Geneva Convention, there are also regulations that guarantee protection on regional level and in municipal law of states. European Union also has several regulations regarding refugees and asylum-seekers.

In this thesis, after explaining the protection of refugees and asylum-seekers in international law, right of asylum in European Union and Turkish Law will be examined.

Keywords: Asylum Right, Refugee, Asylum Seeker, European Union and Turkey

TÜRK VE AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKUNDA İLTİCA HAKKI

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İLTİCA HAKKI, İLTİCA HAKKININ KAYNAKLARI VE TEMEL KAVRAMLAR

1.1. İLTİCA HAKKI	3
1.2. İLTİCA HAKKININ KAYNAKLARI	7
1.2.1. Uluslararası Hukukta İltica Hakkının Düzenlenmesi	7
1.2.2. Uluslararası İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk	10
1.2.3. Bölgesel Nitelikli Düzenlemeler	12
1.2.4. Uluslararası Teamül Hukuku	14
1.3. TEMEL KAVRAMLAR	15
1.3.1. Mülteci Kavramı	15
1.3.1.1. Mülteci Kavramının Uluslararası Alanda Gelişimi	16
1.3.1.2. 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne Göre Mülteci Tanımı ve BMMYK Tarafından Mülteci Statüsünün Verilmesi	17
1.3.1.2.1. Ülkesinin Dışında Olma	18
1.3.1.2.2. Korkunun Haklı Nedenlere Dayanması	18
1.3.1.2.3. Ülkesinin Sağladığı Haklardan Yararlanamama	19
1.3.1.2.4. Belirli Bir Gruba Mensup Olma	19
1.3.1.2.4.1. Irk	20

1.3.1.2.4.2. Milliyet	21
1.3.1.2.4.3. Din	21
1.3.1.2.4.4. Belirli Bir Toplumsal Gruba Ait Olma	22
1.3.1.3. Mülteci Statüsünün Sınırları	24
1.3.1.3.1. Uluslararası Korumaya İhtiyacı Olmayan Kişiler	24
1.3.1.3.2. Uluslararası Korumaya Layık Olmayan Kişiler	25
1.3.1.4. Mülteci Statüsünün Sona Ermesi	26
1.3.1.5. Bölgesel Nitelikli Düzenlemelerde Mülteci Tanımı	27
1.3.2. Sığınmacı Kavramı	29
1.3.3. Geri Göndermeme İlkesi (<i>Non- Refoulement Principle</i>)	30
1.3.4. Geçici Koruma Kavramı	33
1.3.5. Yerinden Edilmiş Kişi (<i>Internally Displaced Person</i>)	33
1.3.6. Yerinde (Mahallinde) Mülteci	34
1.3.7. Göçmen	35
1.3.8. İklim Mültecileri (<i>Environmentally Displaced Person</i>)	36
1.3.9. Vatansız Kişi	37
1.4. DEĞERLENDİRME	38

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE İLTİCA HAKKININ KORUNMASI

2.1. AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKUNDA İLTİCA HAKKININ KORUNMASI	40
2.1.1. Avrupa Birliği Anlaşması Öncesinde İltica Hakkındaki Düzenlemeler	41
2.1.1.1. Roma Anlaşması	41
2.1.1.2. Avrupa Tek Senedi	42
2.1.1.3. Schengen Sözleşmesi	43
2.1.1.4. Dublin Sözleşmesi	47
2.1.1.5. Londra İlke Kararları	48
2.1.2. Avrupa Birliği Anlaşması'nda İltica Hakkının Düzenlenmesi	51
2.1.3. Ortak Avrupa Sığınma Sistemine Geçiş Sürecinde Yapılan Düzenlemeler	53
2.1.3.1. Amsterdam Anlaşması	53

2.1.3.2. Tampere Programı	55
2.1.3.2.1. Sığınma Prosedürü Yönergesi (<i>Asylum Procedures Directive</i>)	55
2.1.3.2.2. Kabul Bekleyen Kişilerin Koşullarına İlişkin Yönerge (<i>Reception Conditions Directive</i>)	56
2.1.3.2.3. Nitelendirme Yönergesi (<i>Qualification Directive</i>)	56
2.1.3.2.4. Dublin II Tüzüğü	57
2.1.3.2.5. EUODAC	58
2.1.3.2.6. Geçici Koruma Yönergesi (<i>Temporary Protection Directive</i>)	58
2.1.3.3. Lahey Zirvesi	59
2.1.3.4. Lizbon Anlaşması	60
2.1.3.5. AB Temel Haklar Şartı	62
2.1.3.6. Stockholm Programı	63
2.1.4. Avrupa Birliği Adalet Divanı Kararları	63
2.2. AVRUPA KONSEYİ	65
2.2.1. Avrupa Konseyi Belgeleri ile İltica Hakkının Korunması	65
2.2.2. AİHM'nin Kararları	66
2.2.2.1. AİHS'nin 3. Maddesine Aykırılıkla İlgili Kararlar	66
2.2.2.2. AİHS'nin 5. Maddesine Aykırılıkla İlgili Kararlar	70
2.2.2.3. AİHS'nin 8. Maddesine Aykırılıkla İlgili Kararlar	72
2.2.2.4. AİHS'nin 13. Maddesine Aykırılıkla İlgili Kararlar	74
2.2.2.5. AİHS'ye Ek 4 No.lu Protokolün 4. Maddesine Aykırılıkla İlgili Kararlar	75
2.3. DEĞERLENDİRME	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK HUKUKUNDA İLTİCA HAKKININ DÜZENLENMESİ

3.1. İLTİCA HAKKINA İLİŞKİN İÇ HUKUKTAKİ DÜZENLEMELER	80
3.1.1. Anayasa	81
3.1.2. Kanunlar	81

3.1.2.1. İskân Kanunu	81
3.1.2.2. Muharip Yabancı Ordu Mensuplarından Türkiye'ye İltica Edenler Hakkında Kanun ve İlgili Yönetmelik	83
3.1.2.3. 5682 Sayılı Pasaport Kanunu	84
3.1.2.4. Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun	84
3.1.2.5. Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun	85
3.1.2.6. Türk Vatandaşlık Kanunu	86
3.1.3. Yönetmelikler	87
3.1.3.1. Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği	87
3.1.3.2. Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik	88
3.1.3.2.1. Sığınmaya İlişkin Tanımlar	89
3.1.3.2.2. Bireysel İltica Başvurularında İzlenecek Usul ve Esaslar	90
3.1.3.2.3. Toplu Sığınma	92
3.1.3.3. Kabul ve Barınma Merkezleri İle Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik	93
3.1.4. Genelgeler	94
3.1.4.1. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü’nün 2006 Tarihli Uygulama Talimatı (57 Sayılı Genelge)	94
3.1.4.2. İç İşleri Bakanlığı’nın 19.03.2010 Tarihli “Mülteci ve Sığınmacılar” Konulu Genelgesi	95
3.1.4.3. Diğer Genelgeler	96
3.1.5. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)	97
3.1.5.1. Uluslararası Koruma Çeşitleri	98
3.1.5.2. Geçici Koruma	99
3.1.5.3. Uluslararası Koruma Başvurusuna İlişkin Esaslar	101

3.1.5.4. İdari Gözetim	103
3.1.5.5. Hızlandırılmış Değerlendirme	105
3.1.5.6. Sınır Dışı Kararı	105
3.1.6. Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma	107
3.2. MAHKEME KARARLARI İLE İLTİCA HAKKININ KORUNMASI	109
3.2.1. Danıştay Kararları	109
3.2.2. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru	111
3.3. ULUSAL EYLEM PLANI VE AB İLERLEME RAPORLARI	114
3.3.1. Ulusal Eylem Planı	114
3.3.2. Avrupa Birliği İlerleme Raporları	115
3.4. DEĞERLENDİRME	119
SONUÇ	121
KAYNAKÇA	128

KISALTMALAR

AAET	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	Avrupa Birliği
ABA	Avrupa Birliği Anlaşması
ABAD	Avrupa Birliği Adalet Divanı
ABÖ	Afrika Birliği Örgütü
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK	Avrupa Konseyi
AKÇT	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AT	Avrupa Topluluğu
ATA	Avrupa Toplulukları Anlaşması
ATAD	Avrupa Topluluğu Adalet Divanı
ATS	Avrupa Tek Senedi
AYM	Anayasa Mahkemesi
BK	Bakanlar Kurulu
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
CEAS	Common European Asylum System
Der.	Derleyen
Ed.	Editör
f.	fıkra
IDP	Internally Displaced Person (Yerinden Edilmiş Kişi)
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
m.	Madde
No.	Numaralı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
OASS	Ortak Avrupa Sığınma Sistemi
RG	Resmi Gazete

s.	sayfa				
ss.	sayfa aralığı				
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu				
UAD	Uluslararası Adalet Divanı				
UCM	Uluslararası Ceza Mahkemesi				
v.	versus				
vb.	ve benzeri				
vd.	ve devamı				
YUKK	Yabancılar	ve	Uluslararası	Koruma	Kanunu

GİRİŞ

Mülteci sorunu, yüz yılı aşkın bir süredir devam etmekte olup bu konuya ilişkin ilk düzenlemeler Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yapılmaya başlanmıştır. Mültecilere ilişkin sorunlar, tarihi çok eskiye dayanmasına rağmen güncelliğini korumaktadır. Daha etkili bir koruma sağlanması için uluslararası ve bölgesel düzeyde düzenlemeler yapılmaya devam edilmektedir. Devletler, iç hukuklarında bu konuda düzenlemeler yapmakta ve etkili bir sığınma sistemi oluşturmaya çalışmaktadırlar.

Gelişmiş ülkelerin yoğun bir mülteci akınına uğraması, coğrafi konumu sebebiyle diğer ülkelerin sığınmacılar tarafından gelişmiş ülkelere geçiş amaçlı kullanılması ve devletlerarasında külfet paylaşımı konusunda etkili adımların atılmaması uygulamada birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Buna bağlı olarak uluslararası sözleşmeler ile koruma altına alınan hakların devletler tarafından ihlal edildiği görülmektedir.

Türkiye, Orta Doğu ve Avrupa arasındaki konumu sebebiyle Avrupa'ya sığınmak isteyen birçok mülteci için geçiş ülkesi olmaktadır. Türkiye'de bu konuya ilişkin özellikle son yıllarda çalışmalar yapılıyor olsa da etkili bir sığınma sistemi bulunmamaktadır.

Tezin amacı, Avrupa Birliği'ne (AB) tam aday üye devlet statüsünde olan Türkiye'nin mülteci hukuku ile AB mülteci hukukunun karşılaştırılması ve mülteci haklarının etkili bir şekilde korunma altına alınıp alınmadığının incelenmesidir.

AB'ye tam aday ülke olması sebebiyle, Türkiye'deki mülteci hukuku ile AB mevzuatında sığınma sistemi incelenecektir. Ayrıca AB'ye adaylık sürecinde ilerleme raporları da mülteciler yönünden incelenecektir. Tez, konunun incelenebilmesi için üç ana başlığa ayrılmıştır. "*İltica hakkı, İltica Hakkının Kaynakları ve Temel Kavramlar*", "*Avrupa Birliği'nde İltica Hakkı*" ve "*Türk Hukukunda İltica Hakkı*" ayrı başlıklar altında incelenecektir.

Tezin ilk bölümünde, iltica hakkına, mülteci hukukunun tarihsel gelişimine ve mülteci hukukuna hâkim olan kavramlara değinilecektir. Bu bağlamda mülteci haklarının güvence altına alınmış olduğu uluslararası ve bölgesel düzenlemeler ile bunların farklılıklarına değinilecektir. Bunun yanı sıra, mülteci kavramının benzer

kavramlar ile karıştırılmaması için, *mülteci* tanımı ile birlikte; *sığınmacı*, *göçmen*, *yerinden edilmiş kişi*, *yerinde mülteciler*, *göçmen*, *vatansız* ve *iklim mültecilerinin* de tanımları yapılacaktır. Ayrıca bu bölümde, sığınmacı kavramı açıklanırken, sığınma hukukunun en önemli prensibi olan *geri göndermeme ilkesi* ile *kitlesel sığınma* ve *geçici koruma* da açıklanacaktır.

Tezin ikinci bölümü, *Avrupa Birliği* ve *Avrupa Konseyi* olarak iki alt başlığa ayrılmıştır. Avrupa Birliği başlığı altında, AB’de mülteci hukukunun gelişimi, Avrupa Tek Senedinden, Ortak Avrupa Sığınma Sistemi'ne kadar uzanan süreç incelenecektir. AB'ye taraf olan her devlet Avrupa Konseyinin (AK) de üyesidir. AK tarafından hazırlanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), AB tarafından tanınmış olup, Birlik için önemli belgelerden biridir. AB üyesi tüm devletlerin AİHS'ye taraf olması sebebiyle de, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) vermiş olduğu kararlar, AB üyesi devletler için bağlayıcıdır. AB mevzuatı oluşturulup geliştirilirken, AİHS de göz önünde bulundurulmaktadır. Bu nedenle mülteci haklarının korunmasında uygulanabilen AİHS maddeleri ve AİHM'nin bu konuya ilişkin verdiği kararlar, Avrupa Konseyi başlığı altında incelenecektir. AİHM, sadece AİHS'ye bağlı olarak inceleme yapmamakta, karar verirken uluslararası ve bölgesel sözleşmelere de atıf yapmaktadır. Mahkeme, dava konusu olaya uygulanacak hukuku belirlerken, üye devletlerin hukukuna da bakmaktadır. Bu bakımdan AB üyesi devletler için, AB mevzuatına başvurulmaktadır. Sonuç olarak, diğer uluslararası ve bölgesel sözleşmelerin de Mahkemeyi tanıyan devletler için etkisi bulunmaktadır. Ayrıca AİHM'nin vermiş olduğu kararlar Türk mülteci hukuku mevzuatının geliştirilmesi için de önem taşımaktadır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun (YUKK) yapılmasında, Mahkemenin, Türkiye aleyhine vermiş olduğu kararlar dikkate alınmıştır.

Tezin son bölümünde ise iç hukukta iltica hakkının nasıl düzenlendiği incelenecektir. Bu bölümde, iç hukukta iltica hakkının gelişimi, mahkeme kararları ile sığınmacıların haklarının korunması, AB'ye üyelik sürecinde ulusal eylem planı ve ilerleme raporlarında sığınmacılara ilişkin gelişmeler incelenecektir. Ayrıca, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na kadar, iltica hakkının iç hukukta gelişimine yer verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İLTİCA HAKKI, İLTİCA HAKKININ KAYNAKLARI VE

TEMEL KAVRAMLAR

1.1. İLTİCA HAKKI

İlticanın kelime anlamı sığınmadır. İltica ya da sığınma, bir kişinin vatandaşı olduğu ya da yaşadığı ülkeyi, çeşitli baskılara veya ayrımcılığa maruz kalması sebebiyle terk edip yabancı bir ülkenin topraklarına, diplomasi temsilciliğine, konsolosluk binasına, savaş gemisine veya devlet uçaklarına giderek, o devletin korumasını talep etmesidir.¹

İltica hakkı (*the right of asylum*) bir yönüyle devlete ait bir yönüyle de bireysel bir hak olarak ele alınmaktadır. Birinci yönü ile devletin yabancılara sığınma hakkı verme yetkisi (*the right of a state to grant asylum*) vardır.² İkinci yönü ile ise, bireyin sığınma arama (*the right of an individual to seek asylum*) ve bireye sığınma sağlanma hakkı (*the right of individual to be granted asylum*) olduğu savunulmaktadır.³ İltica hakkı, devletin sığınma talep eden kişiyi ülkeye kabul etmesini, kişinin ülkede geçici olarak kalmasına izin vermesini, bu kişiyi geri göndermemesini, iade etmemesini ve yargılamamasını içermektedir.⁴

Geleneksel olarak iltica hakkı, bir kişinin ülkesine sığınmak istemesi durumunda, devletin, bu kişinin ülkeye girmesine veya burada kalmasına izin verme hakkıdır.⁵ Devletin kendi ülkesinde münhasır egemenlik yetkisi vardır. Devletin egemenlik yetkisinden kaynaklanan, bir kişiyi ülkesine kabul etme ya da kabul etmeme hakkı bulunmaktadır.⁶ Bu şekilde ifade edildiğinde, iltica hakkı, devlete ait bir hak olarak görülmektedir.⁷ Uluslararası düzenlemelerde iltica hakkı, tanınması

¹ Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk**, Gözden Geçirilmiş 12. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013, (Uluslararası Hukuk), s. 215.

² Işıl Özkan, **Göç, İltica ve Sığınma Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013, s. 122.; Roman Boed, "The State Of The Right Of Asylum In International Law", **Duke Journal Of Comparative & International Law**, Cilt:5, Sayı:1, 1994, s. 1.

³ Boed, s. 1.

⁴ Boed, s. 3.

⁵ Pazarcı, Uluslararası Hukuk, s. 215.

⁶ Ahmet Hamdi Topal, "Uluslararası Hukuk Açısından Diplomatik Sığınma ve Assange Olayı", **İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 1, 2014, ss. 52- 53, s. 57.

⁷ Pazarcı, Uluslararası Hukuk, s. 215.; Guy S. Goodwin-Gill ve Jane McAdam, **The Refugee in International Law**, 3. Basım, Oxford University Press, Oxford, 2007, ss. 359-365.; Zafer Gören,

devletin tasarrufuna bırakılmış bir hak olarak düzenlenmiştir.⁸ Örneğin, 1967 BM Ülkesele Sığınma Bildirisi'nde, devletlerin egemenlik yetkileri kapsamında, sığınma hakkı vereceği düzenlemiştir.⁹ Benzer şekilde, 1977 Avrupa Konseyi Ülkesele Sığınma Bildirisi'nde devletlerin sığınma verme hakkı olduğu belirtilmiştir.¹⁰

Sığınma hakkının ikinci yönü ise, bunun bireysel bir hak olmasıdır. İltica hakkı, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, kişilerin kimi durumlarda başka devletlerin ülkelerine hukuksal bir yükümlülük sonucu kabul edilmesi zorunluluğunu açıklayan bir hak biçiminde kullanılmaya başlanmıştır.¹¹ Bu yönüyle, bireylerin öncelikle *sığınma arama hakkı* bulunmaktadır.¹² Bu hakka, uluslararası ve bölgesel nitelikli düzenlemelerde de yer verilmiştir.¹³ Sığınma arama hakkı, bireylerin vatandaşı olduğu ya da ikamet ettikleri ülkeyi terk etme hakkının yansıması olarak kabul edilmektedir.¹⁴ Sığınma arama hakkı ve kişinin yaşadığı ülkeyi terk etme hakkı birbirine bağlı haklardır. Her ne kadar İHEB, başka bir devletin ülkesine giriş hakkını düzenlememiş olsa da, bu hak olmadan kişinin ülkesini terk etme hakkı anlamsız kalır.¹⁵ Ancak, sığınma arama hakkı devlete sığınmacıları kabul etme yönünde bir yükümlülük yüklememektedir.¹⁶

Bireylerin *sığınma sağlanma hakkı* ise, İHEB'in hazırlık çalışmalarında dile getirilmiştir. Sığınma sağlanma hakkının kabulü halinde, devletin, sığınma hakkı tanıma konusunda yükümlülüğü söz konusu olacaktır.¹⁷ Ancak, devletlerin böyle bir yükümlülük altına girmek istememeleri nedeniyle, İHEB'in son halinde sığınma sağlanma hakkı yerine, *sığınma olanaklarından yararlanma hakkı (right to enjoy*

"Anayasa Hukuku Açısından Sığınma Hakkı", **Anayasa Yargısı Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 93, 1993, s. 283.; Boed, ss. 1-5.; Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap**, Gözden Geçirilmiş 12. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013, (Uluslararası Hukuk Dersleri), s. 190

⁸ Bülent Peker ve Mithat Sancar, **Mülteciler ve İltica Hakkı Yaşamın Kısındakilere Hoşgeldin Diyebilmek**, İnsan Hakları Derneği, Ankara, 2005, s. 8.

⁹ BM Ülkesele Sığınma Bildirisi, m. 1/1. Bildiri, BM Genel Kurulu tarafından 14 Aralık 1967 tarihinde kabul edilmiştir.

¹⁰ 1977 Avrupa Konseyi Ülkesele Sığınma Bildirisi, m. 2. Bildiri, Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu tarafından 18 Kasım 1977 tarihinde kabul edilmiştir.

¹¹ Pazarcı, Uluslararası Hukuk Dersleri, s. 190.

¹² Neva Övünç Öztürk, "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartında Yer Alan Sığınma Hakkının Tahlili", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:3 Sayı:2, 2012, ss. 196- 198.

¹³ İHEB, m. 13. "Herkes, kendi ülkesi de dahil olmak üzere, herhangi bir ülkeden ayrılmak ve ülkesine yeniden dönmek hakkına sahiptir."; AİHS 4 No.lu Protokol m. 2/2. " Herkes, kendi ülkesi de dahil, herhangi bir ülkeyi terk etmekte serbesttir."

¹⁴ Boed, ss. 7-8.

¹⁵ Alice Edwards, "Human Rights, Refugees and the Right "to Enjoy" Asylum", **International Journal of Refugee Law**, Cilt: 17, Sayı: 2, 2005, s. 302.

¹⁶ Övünç Öztürk, s. 208.

¹⁷ Boed, s. 8.

asylum) ifadesine yer verilmiştir.¹⁸ Sığınma olanaklarından yararlanma, sığınma talebinde bulunulan devlet tarafından sadece bu talebin kabul edilmesi durumunda ortaya çıkabilecek bir haktır.¹⁹ Sığınma olanaklarından yararlanma hakkı da, sığınma arama hakkı gibi devlete sığınmacıyı ülkesine kabul etme ve koruma sağlama yönünde bir yükümlülük öngörmemektedir. Uluslararası düzenlemeler incelendiğinde uluslararası hukukta bireylerin sığınma sağlanma hakkının henüz yerleşmediği görülmektedir.²⁰ İHEB, 1993 tarihli Viyana İnsan Hakları Bildirisi ve 1977 Avrupa Konseyi Ülkesel Sığınma Bildirisi gibi belgelerde bireylerin sığınma arama ve sığınmadan yararlanma hakları olduğu belirtilmiştir.²¹ Bu sebeple iltica hakkının, bireysel bir hak olma yönünden anlaşılan, sığınma arama ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkıdır.²²

Bazı devletlerin iç hukuk düzenlemelerinde iltica hakkına bireysel bir hak olarak yer verilmektedir.²³ Federal Almanya, Çek Cumhuriyeti ve İtalya'nın anayasalarında iltica hakkının düzenlendiği görülmektedir.²⁴ Federal Almanya Anayasası, siyasal nedenlerle baskı altında bulunan yabancılara sığınma hakkı tanımakta ve bir takım koşulların yerine getirilmesi halinde sığınmacı statüsü vermektedir.²⁵

Gerek devletin gerekse bireyin iltica hakkına ilişkin durumu incelendiğinde uygulanan uluslararası hukuktaki ana ilkeye göre, bir devletin, yabancıların, ülkesine girmesine ve burada kalmasına izin verme konusunda tek yetkili olduğu görülmektedir.²⁶ Devletin iltica hakkı tanımak zorunda olup olmadığı konusu, devletin uluslararası yükümlülüklerine ve ulusal mevzuatına bakılarak değerlendirilir. İltica hakkı uluslararası ve bölgesel sözleşmelerde düzenlenmiştir. Bu sözleşmelerin tarafı olarak yükümlülük altına giren devletler, sözleşmelerden

¹⁸ Boed, ss. 10-11.

¹⁹ Övünç Öztürk, s. 208.; Gören, s. 286.

²⁰ Boed, s. 14.

²¹ İHEB, m. 14; 1993 tarihli Viyana İnsan Hakları Bildirisi, m. 23.; 1977 Avrupa Konseyi Ülkesel Sığınma Bildirisi, m. 1.

²² Övünç Öztürk, s. 211.

²³ Peker ve Sancar, s. 9.; Boed, ss. 13-14.

²⁴ Çek Cumhuriyeti Anayasası, m. 3., https://www.constituteproject.org/constitution/Czech_Republic_2002.pdf (04.05.2015); Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası, m. 16/2., <http://www.constitution.org/cons/germany.txt> (04.05.2015); İtalya Cumhuriyeti Anayasası, m. 10., https://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf (04.05.2015), Boed, s. 15.

²⁵ Pazarcı, s. 192.; Gören, ss. 288- 290.

²⁶ Pazarcı, Uluslararası Hukuk Dersleri, s. 190.

kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmek zorundadır. Eğer sözleşmeden kaynaklanan bir yükümlülük yoksa devlete iltica hakkı tanıma konusunda yükümlülük getiren bir teamül hukuku kuralı da bulunmadığından bu konu devletin takdir yetkisi kapsamında değerlendirilir.²⁷

Eğer devletin iltica hakkı tanıma konusunda herhangi bir yükümlülüğü yoksa ulusal mevzuatına göre iltica hakkı tanıma ya da tanımama konusunda serbestliği bulunmaktadır. Ancak, devletin, iltica hakkını tanıma konusundaki serbestliği uluslararası bir sözleşme ile sınırlanabilir. Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi bu duruma örnek olarak gösterilir.²⁸ Ayrıca, İHEB'de de siyasi nitelik taşımayan suçlardan veya BM'nin amaç ve ilkelerine aykırı eylemlerden doğan kovuşturma durumunda iltica hakkından yararlanılamayacağı düzenlenmiştir.²⁹ Bu sebeplerle, iltica hakkının genellikle siyasi suçlulara tanındığı görülmektedir.

İltica, ülkesel ya da diplomatik sığınma şeklinde gerçekleşebilmektedir. Ülkesel sığınma, bir kişinin, kendi devleti dışında başka bir devletin ülkesine sığınmak istemesidir. Bu durumda sığınma hakkı tanıyacak devletin, takdir yetkisi vardır.³⁰ Diplomatik sığınma ise, kişinin, ülke üzerinde bulunan yabancı bir devletin temsilciliğine başvurmasıdır.³¹ Kişi, hakkında kovuşturma yürüten devletin ülkesinden ayrılmamış olup, ülke toprakları üzerinde bulunan başka bir devletin diplomatik temsilciliğine ya da konsoloslughuna girerek sığınma talep etmektedir.³² Diplomatik sığınma halinde, sığınılan devletin, kişiyi, hakkında kovuşturma yapan ülke devletine teslim etme yükümlülüğü yoktur.³³ Böyle bir yükümlülük ancak, bu yönde bir sözleşme hükmünün ya da kabulün var olması ile mümkündür.³⁴

Son olarak, iltica hakkı, bireysel ya da toplu kullanılabileceği gibi geçici bir süre, gelineen ülkedeki koşullar değişene kadar da kullanılabilir.³⁵ Ayrıca, herhangi

²⁷ Pazarcı, Uluslararası Hukuk Dersleri, s. 190; Boed, s. 16.

²⁸ Özkan, s. 123; 13.12.1957 tarihli, "Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi", Avrupa Konseyi tarafından, Paris'te imzaya açılmıştır.

²⁹ İHEB, m. 14/2.; Rona Aybay, **Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2006, ss. 5- 10.

³⁰ Ender Canan Eroğlu ve Ruken Taşkiran, "Sığınma Hakkı ve Mültecilerin Durumu", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Cilt: 1, 2002, s. 106.

³¹ Eroğlu ve Taşkiran, s. 106.

³² Topal, s. 54.

³³ Pazarcı, Uluslararası Hukuk, s. 216.

³⁴ Pazarcı, Uluslararası Hukuk Dersleri, s. 192.

³⁵ Pazarcı, Uluslararası Hukuk Dersleri, s. 186.

bir yükümlülük altına girmese dahi, devletler, ülkesine iltica eden kişileri teamül hukuku kuralları çerçevesinde ülkeye kabul etmek zorunda kalabilirler.³⁶

1.2. İLTİCA HAKKININ KAYNAKLARI

1.2.1. Uluslararası Hukukta İltica Hakkının Düzenlenmesi

Mülteci hukukunun tarihi, diğer hukuk dallarına kıyasla çok eski değildir ve yaklaşık yüz yıl öncesine dayanmaktadır. Ancak, mülteci hukukunun gelişmekte olduğu ve birçok uluslararası ve bölgesel sözleşme ile mülteci veya sığınmacıların haklarının güvence altına alınmasının amaçlandığı görülmektedir. Mülteci hukukunun tarihi Birinci Dünya Savaşı'na dayanmaktadır. Her ne kadar bu savaştan önce de mülteci sorunu var ise de mültecilerin haklarının korunmasına yönelik uluslararası bir düzenleme bulunmamaktaydı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra vatandaş, yabancı ve vatansızların tanımlanması ve milliyetçiliğin de etkisi ile birçok kişi yerinden edilmiştir.³⁷ Sınırların çizilmiş olması, çizilen sınırların korunmak istenmesi ve yerinden edilmiş kişilerin koruma altına alınma ihtiyacı, mülteci hukukunun doğmasına sebep olmuştur.

Mültecilerin korunmasına yönelik ilk adımlar Milletler Cemiyeti tarafından atılmıştır. Milletler Cemiyeti'nin amacı, Cemiyetin Sözleşmesinde şöyle belirtilmiştir;

*“Uluslararası işbirliğini geliştirmek ve uluslararası barışı ve güvenliği sağlamak için, savaşa başvurmamak konusunda birtakım yükümlülükler kabul etmek, gizlilikten uzak, adaletli ve onurlu uluslararası ilişkiler sürdürmek, Hükümetlerce, bundan böyle eylemsel davranış kuralı kabul edilen uluslararası hukuk kurallarına kesinlikle uymak, örgütlenmiş halkların karşılıklı ilişkilerinde adaleti korumak ve antlaşmalardan doğan bütün yükümlülüklerle titizlikle saygı göstermek gerektiğini göz önünde tutmak...”*³⁸

³⁶ Temel kavramlar başlığı altında açıklanacak olan *geri göndermeme ilkesinin* teamül kuralı olduğu kabul edilmektedir.

³⁷ Gilbert Jaeger, "On the history of the International Protection of Refugees", **International Review of Red Cross**, Cilt: 83, 2001, s. 843.

³⁸ Milletler Cemiyeti Misakı, www.erdemdenk.com/mcmisaki.doc (29.12.2014).

1921 yılında, Milletler Cemiyetince ilk kez Milletler Cemiyeti Sığınmacılar Yüksek Komiseri olarak Fridtjof Nansen atanmıştır.³⁹ 1922 yılında, Nansen'in kişisel çabaları ve hükümetlerle olan görüşmeleri sonucu, Rusya'dan ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan gelen mülteciler için uluslararası *Nansen Pasaportu* düzenlenerek bu kişilere verilmiştir.⁴⁰ 1926 yılında yapılan düzenleme ile Ermeni ve Rus mülteciler tanımlanmıştır.⁴¹ Bu düzenlemeler, mülteci tanımına ilk kez yer verilmiş olması sebebiyle büyük önem taşımaktadır.

Nansen'in ölümü üzerine, 1930 yılında Milletler Cemiyeti bünyesinde, *Nansen Uluslararası Mülteciler Ofisi* adını taşıyan bir organ kurulmuştur.⁴² 1933 yılına gelindiğinde, "Mültecilerin Uluslararası Statüsü" kabul edilmiştir.⁴³ Bu Statü, BM tarafından hazırlanan, "1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi"nin temeli olarak kabul edilmektedir. 1938 tarihli "Almanya'dan Gelen Sığınmacıların Statüsü" ile de yerinden edilmiş kişiler için sınırlı sayıda koruma sağlanmıştır.⁴⁴ Ancak bu statülere çok az sayıda devlet taraf olmuş ve taraf olan devletler de söz konusu statülere çekince koymuşlardır. Bu sebeple bu dönemde devletlerarasında kabul gören bir mülteci tanımı yapılamamıştır.

1943 yılında mültecilerle ilgili Bermuda Konferansı toplanması ve 1947 yılında *Birleşmiş Milletler Uluslararası Mülteci Örgütü*nün kurulması bu dönemde mültecilerin korunması ile ilgili atılan önemli adımlardır.⁴⁵ Ancak bu Örgüt, SSCB ile uzlaşamaması nedeniyle sadece Batı Bloku'nun kontrolünde olan bölgelerde faaliyet göstermekteydi.⁴⁶ Ayrıca, "Alman etnik kökeninden olanlarla ilgilenilemeyeceği" hükmü nedeniyle eleştirilere maruz kalmış ve bu eleştirilerin etkisiyle de kısa bir süre sonra dağıtılmıştır.⁴⁷

³⁹ Isabel Kaprielian-Churchill, "Rejecting "Misfits:" Canada and the Nansen Passport", **International Migration Review**, Cilt: 28, No: 2, 1994, s. 281.

⁴⁰ Kaprielian-Churchill, s. 281.

⁴¹ Andreas Zimmerman, **The 1951 Convention Relating To The Status Of Refugees And Its 1967 Protocol, A Commentary**, Oxford, 2011, s. 9.

⁴² Zimmerman, s. 15.

⁴³ Veysel Eşsiz ve Gökçe Günel, **Sivil Toplum Kuruluşları için Mülteci Destek El Kitabı**, 2007, <http://www.hyd.org.tr/multecielkitabı/> (11.12.2013).

⁴⁴ Eşsiz ve Günel, <http://www.hyd.org.tr/multecielkitabı/> (11.12.2013).

⁴⁵ Bülent Çiçekli, **6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'yla Güncellenmiş Yabancılar ve Mülteci Hukuku**, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2014, (Mülteci Hukuku), s. 222.

⁴⁶ Erdem Denk, **Uluslararası Örgütler Hukuku Birleşmiş Milletler Sistemi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2015, s. 170.

⁴⁷ Denk, s. 170.

14 Aralık 1950 tarihinde ise Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) kurulmuştur. BMMYK'nin sürekli bir organ olması konusunda anlaşmaya varılamamıştır. BMMYK'nin görev süresi 2003 yılında BM Genel Kurulu tarafından "mülteci sorunu çözülene dek" uzatılmıştır.⁴⁸ BMMYK'nin asli görevi mülteci ve sığınmacıların başvuru yaptıkları ülkelerde korunmasını sağlamaktır. Bu bağlamda, devletlerden, bu kişilerin geldikleri ülkelere geri dönmek için zorlanmaması, mülteci gruplar arasında ayrımcılık yapılmaması, sığınmacıların ekonomik ve sosyal haklar açısından ülkedeki diğer yabancılarla eşit muamele görmelerinin sağlanması beklenmektedir.⁴⁹

Uluslararası mülteci hukukunda en önemli sözleşme ise, 1951 yılında kabul edilen "Mültecilerin Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi"dir. Sözleşmede iltica hakkına yer verilmemiş, iltica hakkının tanınmasından sonra uyulması gereken kurallar düzenlemiştir.⁵⁰ Sözleşme ile uluslararası hukukta ilk kez mülteci tanımı yapılmıştır. Sözleşmenin en önemli özelliği *geri göndermeme ilkesine* yer veriyor olmasıdır. Bu ilke mültecilere uluslararası korunma sağlanması düşüncesi ile tamamlayıcı koruma kavramının çekirdeğini oluşturmaktadır.⁵¹ *Geri göndermeme ilkesinin* dışında, bu Sözleşme ile mültecilerin birçok hakkı güvence altına alınmıştır. Bunlar; mülkiyet hakkı, din özgürlüğü, mahkemelere başvurma hakkı, eğitim, çalışma, sağlık ve sosyal yardım hakkı, örgütlenme özgürlüğü, seyahat özgürlüğü, karşılıklılık şartından muafiyet ve vatandaşlığa alınmada kolaylık olarak sıralanabilir.⁵²

Sözleşme, devletlerin yükümlülüklerine tarihi ve coğrafi açıdan iki sınırlama getirmektedir. Devletlere, yalnızca, 1 Ocak 1951 tarihinden önce Avrupa'da meydana gelen olaylardan dolayı sığınma talebinde bulunan kişileri mülteci olarak tanıma imkânı vermektedir. Zamanla mültecilerin haklarının korunması düşüncesinin hâkim olmaya başlaması ile bu sınırlamalar çelişki olarak görülmüştür. Bu çelişkiyi

⁴⁸ Denk, s. 170.

⁴⁹ Bilhan Kartal ve Emre Başçı, "Türkiye'ye Yönelik Mülteci ve Sığınmacı Hareketleri", **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 2, 2014, s. 276.

⁵⁰ Peker ve Sancar, s. 8.; Övünç Öztürk, s. 205.

⁵¹ Çiçekli, Mülteci Hukuku, s. 227.

⁵² 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi, BM Genel Kurulu tarafından 14.12.1950 tarihli ve 429 (V) sayılı kararla toplanan Konferansta kabul edilmiş olup 28.07.1951 tarihinde imzalanarak, 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 2012 yılı itibariyle Sözleşme'ye 145 devlet taraf olmuştur; Mehmet Semih Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş Cilt I**, Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş 8. Bası, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 634.

gidermek ve sözleşmenin evrenselleştirilmesi amacıyla 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokol, BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir.⁵³ New York Protokolü olarak da bilinen bu Protokol 4 Ekim 1967 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Protokolün en önemli özelliği 1. maddesinin 2. ve 3. fıkraları ile 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki tanımdan “1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda” ve “söz konusu olaylar sonucunda” ifadelerinin çıkarılmış olmasıdır. Böylelikle Protokol'ün taraf devletlerce tarihi ve coğrafi sınırlama olmaksızın uygulanacağı ifade edilmiştir.⁵⁴

1951 Cenevre Sözleşmesi sonrasında da mültecilerin hakları, uluslararası ve bölgesel nitelikteki sözleşmeler ile koruma altına alınmıştır. Ancak 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki tanımın geliştirilmesi konusunda bir düzenleme yapılmamıştır.

1.2.2. Uluslararası İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk

İnsan hakları hukuku, mülteci haklarının korunması için doğrudan başvurulanan, mülteci hukukunu tamamlayıcı bir disiplindir.⁵⁵ İnsan haklarının korunması bakımından üzerinde ilk olarak durulması gereken belge “1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi”dir. Beyanname'de, herkesin yaşadığı yeri terk etme hakkı ve iltica hakkı düzenlenmiştir.⁵⁶ Beyanname'ye göre, bireylerin başka ülkelerde sığınma arama ve sığınma olanağından yararlanma hakkı bulunmaktadır.⁵⁷

İHEB, uluslararası sözleşme niteliğinde olmadığından bağlayıcı değildir.⁵⁸ Bu sebeple, Beyanname'de belirtilen hakların, diğer uluslararası sözleşmeler ile düzenlenerek, bunlara bağlayıcılık kazandırılması gerektiği düşünülmektedir.⁵⁹

BM'nin evrensel düzeyde olan “Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi”ne ve “Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi”ne (1966) mültecilerin haklarının korunması için başvurulabilir. Medeni ve Siyasi

⁵³ Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokol Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından New York'ta kabul edilmiş, 1967 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Protokol New York'ta kabul edilmiş olması sebebiyle New York Protokolü olarak da bilinmektedir.

⁵⁴ Çiçekli, Mülteci Hukuku, s. 228.

⁵⁵ Çiçekli, Mülteci Hukuku, s. 232.

⁵⁶ İHEB, m. 13- 14.

⁵⁷ İHEB, m. 14.

⁵⁸ Frank E. Krenz, "The Refugee as a Subject of International Law", **International and Comparative Law Quarterly**, Cilt: 15, 1966, s. 108.

⁵⁹ Eşsiz ve Günel, <http://www.hyd.org.tr/multecielkitabi/> (11.12.2013).

Haklar Sözleşmesinde de herkesin yaşadığı ülkeyi terk etme hakkı düzenlenmiştir.⁶⁰ “Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme” (1965), “Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi” (1979) ve “İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi” (1984), “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi” (1989) ve evrensel nitelikli olan “Tüm Göçmen İşçileri ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmesi”ne (1990) de mülteci haklarının korunması için başvurulabilir. Mültecilerin haklarının korunması için başvuru insan hakları düzenlemeleri incelendiğinde, mültecilerinin kendilerine özgü hakları da insan hakları da bireyler düzeyinde ele alınmıştır. Dolayısıyla mülteci hakları, insan hakları bağlamında grup hakları değil, bireysel haklar olarak düzenlenmiştir.⁶¹ İnsan hakları belgeleriyle korunan haklara mülteciler tarafından da başvurulabilmektedir.

İnsancıl hukuk dalı ise savaşlarda hedef olmaları sebebiyle, mültecilerin korunmasını amaçlar. İnsan hakları ile insancıl hukuk arasındaki önemli farklardan biri, insan hakları hukukunda, çelişmenin taraflarından biri her zaman devlettir. İnsan hakları hukukunun amacı bireyi veya grupları devlete karşı korumaktır. İnsancıl hukukta ise çelişmenin taraflarından biri her zaman devlet olmak zorunda değildir. Silahlı çatışma veya diğer şiddet olaylarında devletin silahlı gruplarının yanı sıra, devlete bağlı silahlı gruplar ve bireyler de çelişmenin tarafı olabilirler.⁶² İkinci olarak, insan hakları hukuku savaş dışındaki durumları incelerken, insancıl hukukun konusu savaştır.⁶³ İnsancıl hukukun en önemli belgeleri 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleridir.⁶⁴ 1949 Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3.

⁶⁰ 16 Aralık 1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, m. 12/2. Sözleşme, 2200A (XXI) sayılı Genel Kurul Kararıyla kabul edilmiş ve imza, onay ve katılmaya açılmış, 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

⁶¹ Bülent Algan, **Ekonomik Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 62.

⁶² Anıl Çeçen, "İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk", **Journal of Yaşar University**, Cilt: 8, Sayı: Özel, 2013, s. 824.

⁶³ Hüsnü Öndül, "İnsancıl Hukuka Giriş", **Her Zaman Yaşamak**, Cennet Ayhan (Der.), SES Yayınları, Ankara, 1998, ss. 16- 40.

⁶⁴ Birinci Cenevre Sözleşmesi savaş halindeki silahlı kuvvetlerin hasta ve yaralılarının durumlarının düzeltilmesine ilişkindir. İkinci Cenevre Sözleşmesi silahlı kuvvetlerin denizdeki hasta, yaralı ve kazazedelerinin durumlarının düzeltilmesine ilişkindir. Üçüncü Cenevre Sözleşmesi savaş esirlerine yapılacak muameleyle ilişkindir ve son olarak, dördüncü Cenevre Sözleşmesi savaş zamanında sivilin korunmasına ilişkindir. Bu sözleşmeler 1949 tarihinde Cenevre’de imzalanmışlardır. 8 Haziran 1977 tarihli, 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek I. Uluslararası Silahlı Çatışmalarda

maddesi uluslararası olmayan çatışmalarla ilgilidir. Ek I Protokol'de mülteciler, uluslararası çatışmalarda korunan kişiler kategorisinde değerlendirilerek, Protokol'ün koruma alanına girmektedir. Ek II Protokol, uluslararası olmayan çatışmalarla ilgilidir. Mülteciler, *çatışmalarda aktif olarak yer almayan siviller olarak*, bu Protokol kapsamına girmektedir.⁶⁵

1.2.3. Bölgesel Nitelikli Düzenlemeler

Mülteci hakları bölgesel nitelikli düzenlemelerde de koruma altına alınmıştır. 1954 “Karakas Ülkesel Sığınma Sözleşmesi”nde devletin, egemenlik yetkisi kapsamında, bireyleri ülkesine kabul etme hakkı olduğu belirtilmiştir.⁶⁶ Mülteci haklarının bölgesel nitelikte korunduğu en önemli sözleşmelerden diğeri, 1969 tarihli Afrika Birliği Örgütü'nün (ABÖ) kabul ettiği, “Afrika'da Yaşanan Mülteci Sorunlarının Belirli Yönlerine İlişkin ABÖ Sözleşmesi”dir.⁶⁷ Sözleşmede sığınma hakkı verilmesinin barışçıl ve insani bir eylem olduğu düzenlenmiştir.⁶⁸

Bir diğer bölgesel nitelikli belge ise 1966 tarihli “Mültecilerin Statüsüne ve Yapılacak Muameleye İlişkin Bangkok Prensipleri”dir.⁶⁹ Burada, devletin sığınma hakkını verme ya da reddetme konusunda egemenlik yetkisi olduğu belirtilmiştir.⁷⁰ Bu Prensiplerde 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre daha geniş mülteci tanımı yapılmış ve 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olmayan bazı devletler de bu Prensipleri tanımıştır.⁷¹

1977 tarihli “Avrupa Konseyi Ülkesel Sığınma Bildirisi”, mülteci haklarının korunması amacıyla hazırlanmış bölgesel nitelikli bir bildiridir. Bu Bildiride, kendinden önceki mülteci sözleşmelerine ve AİHS'ye atıf yapılarak, taraf devletlerin

Mağdurların Korunması Protokolü ve Ek II. Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmalarda Mağdurların Korunması Protokolleri de 1949 Cenevre Sözleşmelerinin parçası olarak görülmektedir.

⁶⁵ Öndül, ss. 16- 40.

⁶⁶ 1954 Karakas Ülkesel Sığınma Sözleşmesi, m. 1. Sözleşme Amerikan Devletleri Örgütü üye devletleri tarafından imzalanmıştır.

⁶⁷ Afrika Birliği Örgütü (ABÖ) Sözleşmesi, Afrika Birliği Örgütü tarafından 1969 yılında kabul edilmiştir.

⁶⁸ 1969 ABÖ Sözleşmesi, m. 2/2.

⁶⁹ Bangkok Prensipleri 1966 yılında Asya- Afrika Hukuksal Dayanışma Komitesi tarafından Bangkok'ta kabul edilmiştir.

⁷⁰ 1966 Bangkok Prensipleri, m. 3/1.

⁷¹ 1966 Bangkok Prensipleri, m.1.

mültecilere sığınma hakkı tanımları gerektiği belirtilmiştir.⁷² Bu Bildiri, *insancıl nedenler* ile sığınma hakkının verilmesi gerektiğini belirtmesinden dolayı 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin ilerisinde bir düzenleme olarak görülmektedir.⁷³ Ancak, bu Bildirinin de, tıpkı İHEB gibi bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Bildirideki mülteci tanımının geliştirilmesi yönündeki çaba, önemli bir gelişme olarak görülse de, bu yeni kavram uluslararası düzeyde kabul görmemiştir.⁷⁴

1984 tarihli “Cartagena Deklarasyonu” ise Orta Amerika’da meydana gelen mülteci krizinden sonra hazırlanmıştır.⁷⁵ Deklarasyonda iltica hakkına ilişkin düzenlemeye yer verilmemiş, iltica hakkının içeriği konusunda sessiz kalınmıştır.⁷⁶ Bu Deklarasyonun da herhangi bir bağlayıcılığı bulunmamasına rağmen, uluslararası hukukta mülteci haklarının korunması ile ilgili sıklıkla dile getirilmektedir.⁷⁷

Bir diğer bölgesel nitelikteki sözleşme ise 1994 tarihli “Arap Devletlerindeki Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi”dir.⁷⁸ Bu Sözleşmede de sığınma hakkı verilmesinin barışçıl ve insani bir eylem olduğu belirtilmiştir.⁷⁹ Görüldüğü üzere, bölgesel nitelikli düzenlemelerde iltica hakkının kapsamı konusunda sessiz kalınmış ya da bu hakkın devlet egemenliği kapsamında kullanılacağı belirterek, iltica hakkı, devlet odaklı bir anlayışla ele alınmıştır.⁸⁰

⁷² 1977 Avrupa Konseyi Ülkesel Sığınma Bildirisi, Giriş, prg. 2-5.

⁷³ Ersan Barkın, "1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi", **Ankara Barosu Dergisi**, Cilt: 1, 2014, s. 332.; Eşsiz ve Günel, <http://www.hyd.org.tr/multecielkitabı/> (11.12.2013).

⁷⁴ Volkan Keskinkaya, **Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme ve Türkiye**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, 2010, s. 26.

⁷⁵ Cartagena Deklarasyonu, 19-22 Kasım 1984 tarihinde, Orta Amerika, Meksika ve Panama'daki Mültecilerin Yasal ve İnsancıl Problemlerden korunması Hakkında Uluslararası Konferans Dizisinden uyarlanmıştır.

⁷⁶ Övünç Öztürk, s. 209.

⁷⁷ Gül Gökçan ve diğerleri, "Göç ve Mültecilik", **mülteci.net**, http://www.multeci.net/index.php?option=com_content&view=article&id=58:goc-ve-multecilik&catid=35:goc-ve-multecilik&Itemid=14 (11.12.2013).

⁷⁸ Sözleşme, Arap Ülkeleri Birliği tarafından 30 Ocak-2 Şubat 1994 tarihli toplantı sonucu hazırlanmıştır.

⁷⁹ 1994 Arap Birliği Sözleşmesi, m. 6.

⁸⁰ Övünç Öztürk, s. 209.

1.2.4. Uluslararası Teamül Hukuku

Teamül (örf-adet) kuralı, uluslararası hukuk kişilerinin hukuken gerçekleştirmek zorunda hissettikleri davranış ve eylemleri olarak tanımlanır.⁸¹ Teamül kuralları uluslararası hukukta karşılaşılan nezaket gereği yapılan davranışlardan farklıdır. Teamül kurallarına uymamanın hukuki sonuçlar doğuracağı yönünde kanaat vardır.⁸² Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün (UAD) 38/1 (b) maddesinde de herhangi bir uyuşmazlığa, uluslararası anlaşma hükümlerinin uygulanması mümkün olmadığı halde uluslararası hukukun kaynaklarından olan teamül kurallarının uygulanması gerektiği belirtilmektedir.

Uluslararası hukukta bir kuralın teamül olarak görülebilmesi için üç koşulu sağlamış olması gerekir. Birinci koşul olan maddi koşula göre, devletlerin aynı olay karşısında benzer uygulamalarının olması gerekir. Birbiriyle çelişen davranışlar teamül hukukunu oluşturmaz.⁸³ İkinci olarak, manevi unsurun gerçekleşmesi gerekir. Tutarlı ve tekdüze olan bu davranışların hukuki bir zorunluluğa dayanılarak yapılması gerekir.⁸⁴ Son olarak ise, devletlerin teamül sayılan kural ile ilgili genel katılımının sağlanmış olması gerekir.⁸⁵ Nitekim UAD Statüsü'nün 38. maddesinde de *genellikle kabul edilmiş bir uygulama* deyimi kullanılarak tüm devletlerin rızası aranmamıştır.⁸⁶ Gündüz, teamül hukukunun oluşması için zaman ve tekrar unsurlarına da yer vermektedir. Teamülün oluşması için geçecek sürenin maddi ve manevi unsurların oluşup yerleşmesine imkân verecek bir süre olması gerektiğini belirtir.⁸⁷ Tekrar unsurunun oluşması için de bir çoğunluğun hukuki inançlarına dayanan tutarlı ve tekdüze bir uygulamanın olması gerekir.⁸⁸ Son olarak belirtmek gerekir ki teamül hukuku kurallarının diğer asli kaynaklara göre hiyerarşik konumu

⁸¹ Yusuf Aksar, **Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk -I-**, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013, s. 65.

⁸² Aksar, s. 65.

⁸³ Özkan, s. 61.

⁸⁴ Özkan, s. 62.

⁸⁵ Özkan, s. 62.

⁸⁶ Pazarcı, Uluslararası Hukuk, s. 107.

⁸⁷ Aslan Gündüz, **Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar**, 5. Bası, Beta Basım, İstanbul, 2003, s. 24.

⁸⁸ Gündüz, s. 25.

belli değildir. Ancak uygulamada anlaşmalara nazaran teamül kuralları ikinci planda kalmaktadır.⁸⁹

Geri göndermeme ilkesinin, mülteci hukukunda teamül kuralı olduğu kabul edilir. Tüm devletlerin bu ilkenin uygulanması bakımından yükümlülük altında olduğu fikri benimsenmiştir. Bu sebeple, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olmasa bile devletlerin bu ilkenin uygulanması bakımından yükümlülükleri bulunmaktadır.⁹⁰

1.3. TEMEL KAVRAMLAR

İltica hakkının öznesi mülteci dir. Mülteci hukuku ile ilgili sözleşmelerde mülteci teriminin yanı sıra sığınmacı, yerinden edilmiş kişi, göçmenler ve vatansızlardan da bahsedildiği görülmektedir. Özellikle mülteci ve sığınmacı kavramları bazen aynı anlamda kullanılmaktadır.⁹¹ Bu bölümde mülteci hukukuna hâkim olan terimler ile bunlar arasındaki farklar incelenecektir.

1.3.1. Mülteci Kavramı

Mülteci (*refugee*) kelime anlamı itibariyle, belirli ve dayanılmaz koşullardan kaçan kişi olarak tanımlanır. Bu kaçışın sebebi, baskı, özgürlük ve yaşam hakkının ihlali riski, hakkında açılmış bir soruşturma, yoksulluk, fakirlik, savaş, iç karışıklık veya hastalık, deprem, açlık, kıtlık, sel gibi doğal felaketler vb. olabilir. Mülteci, yardım edilmesi gereken ve kaçtığı durum ve bu durumun koşullarından korunması gereken kişi olarak tanımlanır. Kuhlman, mültecileri, cenneti arayan değil, yaşadıkları cehennemden kaçan kişiler olarak tanımlar.⁹² Politik nedenlerden bağımsız olarak, herhangi bir cezai soruşturmadan kaçan kişi, *kaçak ya da firari* olarak tanımlanır ve bu kişiler mülteci tanımının dışında bırakılırlar.⁹³

⁸⁹ Melda Sur, **Uluslararası Hukukun Esasları**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir, 2000, s. 78

⁹⁰ Çiçekli, Mülteci Hukuku, s. 230.

⁹¹ Pazarcı, Uluslararası Hukuk, ss. 216-217. Pazarcı tarafından sığınmacı ve mülteci kelimeleri aynı anlamda kullanılmakta olup, mülteci (sığınmacı) statüsünden yararlanamayanlar için *sığınma arayan* terimi kullanılmaktadır.

⁹² Tom Kuhlman, **Towards a Definitive Refuges**, Refugee Studies Centre Documentation Centre University of Oxford, 1991, s. 8'dan aktaran Özkan, s. 73.

⁹³ Goodwin-Gill ve McAdam, s. 15.

Uluslararası hukuk bakımından, devletler *mülteciyi* daha dar kapsamlı olarak tanımlamışlardır. Örneğin, siyasi mülteci veya ekonomik mülteci gibi kavramlara yer verilmiştir. Ancak Goodwin-Gill ve McAdam'a göre mültecinin tanımını vermek, bu kişilerin haklarının korunması ve gerekli yardımın yapılabilmesi için pratik olarak bir anlam ifade etmemektedir.⁹⁴

Mülteci tanımı, devletler ve uluslararası örgütler tarafından veya uluslararası ve bölgesel anlaşmalarda farklı yapılmaktadır.

1.3.1.1. Mülteci Kavramının Uluslararası Alanda Gelişimi

Milletler Cemiyetinin bazı anlaşma ve düzenlemelerinde belirli gruplar koruma altına alınmıştır. Bunlar, kendi ülkesi dışında olup, ülkesinin koruması altında olmayanlar olarak tanımlanmıştır. Örneğin, 1926 yılında, Rus ve Ermeni mültecilerin tanınması ile ilgili anlaşmada, SSCB'nin koruması altında olmayıp, aynı zamanda başka bir ülkenin de vatandaşı olmayan Ruslar, Rus Mülteciler olarak tanımlanmıştır.⁹⁵ Daha sonra yapılan anlaşmalarda da mülteci tanımları verilmiştir. Ancak bu tanımlar her zaman belli bir ırktan olmak ile sınırlı kalmamış, etnik kökenle ilişkili siyasi ve sosyal ayaklanmalardan dolayı da mülteci statüsü verilmiştir.⁹⁶ Örneğin, 1936 yılında kabul edilen ve 1938 tarihli Anlaşma ile geliştirilen Sözleşmede, Almanya'dan kaçan ve Alman otoritelerinin sağladığı hiçbir haktan faydalanmayan, başka bir vatandaşlığı olmayan kişiler ile vatansız olup Alman otoritelerinin sağladığı haklardan faydalanmayan kişiler mülteci olarak tanımlanmıştır.⁹⁷

1938 tarihinde Evian'da yapılan toplantıda, hükümetler arası mülteci komitesinin kurulmasına karar verilmiştir. Komitenin asıl amacı, Almanya'dan göç eden kişilerin koşullarının kolaylaştırılmasıdır. Bu bağlamda Komitenin politik, dini

⁹⁴ Goodwin-Gill ve McAdam, s. 15.

⁹⁵ Arrangement relating to issue of identity certificates to Russian and Armenian Refugees, 1926 aktaran Goodwin-Gill ve McAdam, s. 16.

⁹⁶ Goodwin- Gill ve McAdam, s. 16.

⁹⁷ 1938 Convention concerning to Status of Refugees coming from Germany, aktaran Goodwin-Gill ve McAdam, s. 17.

ve ırki sebeplerle ülkesini terk etmiş ancak belli bir yerde yerleşememiş kişiler hakkında çalışmalar yapacağı belirtilmiştir.⁹⁸

1943 yılındaki Bermuda Konferansı'nda ise mülteci tanımı, Avrupa'daki olaylar sebebiyle, ırki, dini veya politik görüşü sebepleriyle özgürlüğü ve yaşamı risk altında olan kişileri de içerecek şekilde genişletilmiştir.⁹⁹ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra daha belirgin bir mülteci tanımına ihtiyaç duyulmuş, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne uzanan süreçte de hukuksal ve daha dar anlamda bir mülteci tanımı yapılmıştır.¹⁰⁰ BMMYK tarafından hâlen, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki tanıma göre mülteci statüsü verilmektedir.

1.3.1.2. 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne Göre Mülteci Tanımı ve BMMYK Tarafından Mülteci Statüsünün Verilmesi

BMMYK, mültecilerin problemlerine kalıcı çözüm sağlamak ve mültecilere uluslararası koruma sağlamak üzere 1950 yılında BM Genel Kurulu tarafından kurulmuştur. BM tarafından hazırlanan 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, BMMYK'nin ana mevzuatı niteliğinde olup, aynı zamanda uluslararası mülteci hukuku bakımından da en önemli hukuki araçlardır. Sözleşmenin 1. maddesinde mültecinin tanımı verilmiştir. Buna göre;

“1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs ”
mültecidir.”¹⁰¹

⁹⁸ Goodwin-Gill ve McAdam, s. 18.

⁹⁹ Goodwin-Gill ve McAdam, s. 18.

¹⁰⁰ Goodwin-Gill ve McAdam, s. 19.

¹⁰¹ 1951 Cenevre Sözleşmesi, m. 1.

Mülteci statüsünün daha iyi anlaşılması için sıralanan bu koşullara kısaca değinmek gerekir.

1.3.1.2.1. Ülkesinin Dışında Olma

Kişinin mülteci statüsüne başvuru yapması ve o kişi hakkında 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin uygulanabilmesi için kendi ülkesinin dışında bulunuyor olması gerekir. Ülkesi içinde yer değiştirmiş kişilere mülteci hukuku uygulanmaz.¹⁰² Kişinin ülkesini belli nedenlerle terk etmesi gerekmele birlikte, belli bir ülkenin korumasından yararlanmayı talep edebilmesi için talepte bulunduğu ülkenin yetki sınırları içinde bulunmalıdır.¹⁰³ Kişinin mülteci statüsünden yararlanmak için başvuru yapmasıyla ilgili ülkeye nasıl giriş yaptığının bir önemi bulunmamaktadır. Kişi ülkeye hukuki yollardan ya da hukuki olmayan yollardan giriş yapmış olabilir.¹⁰⁴ Ayrıca, kişinin mülteci statüsüne başvurabilmesi için ülkesinden çıkarken geçiş yolu olarak kullandığı ülkede başvuru yapma zorunluluğu bulunmamaktadır.¹⁰⁵

Birden fazla vatandaşlığı olan kişinin, mülteci statüsüne başvurabilmesi için, vatandaşı olduğu tüm ülkeler için, mülteci statüsüne başvurma nedenlerini sağladığını ispatlaması gerekir. Aynı şekilde vatansız kişi de mülteci statüsüne başvurmak için daha önce bulunduğu ülkeyi terk etme sebeplerini, mültecilik hakkı sağlayan nedenlere dayandırması gerekir.¹⁰⁶

Son olarak belirtmek gerekirse, geçmişte kalmış bir tehlikeye dayanılarak, mülteci statüsüne başvuru yapılamaz. Çünkü başvuru kişinin ülkeye geri dönememesi için haklı nedenlerin devam ediyor olması gerekir.¹⁰⁷

1.3.1.2.2. Korkunun Haklı Nedenlere Dayanması

Mülteci statüsüne başvurmak için bir diğer koşul ise başvuru kişinin mülteci statüsüne başvurmasının haklı bir korkuya dayanıyor olmasıdır. Ancak, bu haklı

¹⁰² James Hathaway, 'Refugees and Asylum' in *Foundation of International Migration Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012, s. 183.

¹⁰³ Hathaway, s. 183.

¹⁰⁴ Hathaway, s. 183.

¹⁰⁵ Hathaway, s. 183.

¹⁰⁶ Hathaway, s. 183.

¹⁰⁷ Hathaway, s. 183.

korkunun objektif bir risk olmasının dışında, sübjektif bir korku ve endişenin de varlığı gerekir.¹⁰⁸ Ayrıca, bu haklı korku, makul, gerçekleşmesi öngörülebilir ve olası olmalıdır. Genellikle geçmişte var olan bir işkence ya da zulüm durumunun varlığı, gelecekte bu durumun tekrarlanabileceğini gösterir. Bunun dışında, korkunun sebebine dair herhangi bir delilin bulunmaması durumunda, kişinin hedef gösterilen belli bir gruba ait olduğunu kanıtlaması yeterli kabul edilir.¹⁰⁹

Korkunun sebebi uluslararası alanda korunan bir hakkın ihlali olmalıdır. Kişinin uğrayacağı ciddi zararın temel insan haklarına aykırı olması yeterlidir. 1951 Cenevre Sözleşmesi, bireysel ve politik bir hakkın ihlalinin varlığını yeterli görmektedir. Ayrıca, uluslararası alanda ekonomik ve sosyal hakların ihlali de mülteci statüsüne başvurmak için kabul edilmeye başlanmıştır.¹¹⁰

1.3.1.2.3. Ülkesinin Sağladığı Haklardan Yararlanamama

Mülteci statüsünden faydalanmak için haklı ve ciddi bir korkunun olması yeterli değildir. Bunun yanında var olan ya da olması muhtemel bu riskin devlet tarafından önlenemiyor, kişinin haklarının vatandaşı olduğu devletçe korunmuyor veya korunamıyor olması gerekir. Genel kabul gören görüşe göre, kişinin hakları, vatandaşı olduğu ülke tarafından korunabiliyorsa mülteci statüsü başvurusu reddedilmelidir.¹¹¹ Vatansızlar için de daha önce bulundukları ülkenin, bu kişilerin güvenliğini sağlayamadığının ispatı gerekmektedir.¹¹²

1.3.1.2.4. Belirli Bir Gruba Mensup Olma

Mülteci statüsüne başvuran kişinin, var olan riskin sebebini belli bir sosyal ya da politik bir gruba mensup olması ile ilişkilendiremezse, kişinin talebi reddedilir. Belirli bir gruba mensup olmanın, mülteci statüsü verilirken koşul olarak aranması,

¹⁰⁸ Hataway, s. 184.

¹⁰⁹ Hataway, s. 185.

¹¹⁰ Hataway, s. 185.

¹¹¹ Hataway, s. 186.

¹¹² Cengiz Başak, **Mülteciler, Sığınmacılar ve Yasa Dışı Göçmenler**, İçişleri Bakanlığı Genel Yayınları, Ankara, 2011, s. 21.

uluslararası mülteci hukukçuları tarafından eleştirilmektedir.¹¹³ Bu koşulun aranması, mülteci haklarının etkili bir şekilde korunmasına engel görülmektedir. Bu gruplar, din, ırk, milliyet ya da sosyal grup olarak sıralanmıştır. Sınırlı sayıda sıralama yapılmış olması dezavantajlı bazı grupların mülteci statüsünden yararlanamamasına sebep olmaktadır.

Kişinin mensup olduğu grup veya gruplar sebebiyle baskı ve korku altında olması koşullarını ayrı ayrı incelemek gerekir.

1.3.1.2.4.1. Irk

Bir kişinin ırkı sebebiyle devlet tarafından ayrımcılığa veya baskı ve zulme uğraması mülteci statüsü verilebilmesi için gerekli şartlardan biridir. Irk, aynı fizyolojik ve kalıtsal özellikler taşıyan aynı etnik kökene sahip gruplar olarak tanımlanmakla birlikte büyük bir nüfus içinde azınlık oluşturan ortak bir soyun belirli bir sosyal grubuna üyeliği de içine alır.¹¹⁴ Irk ayrımcılığı sadece soy ya da renk farklılıkları sebebiyle değil, fiziksel ve kültürel farklılıklar sebebiyle yapılan ayrımcılıkları da kapsar. Önemli olan bu gruplara karşı önyargılardır.¹¹⁵ Ayrıca, ayrımcılığa maruz kalan grubun azınlıkta olmasının da bir önemi yoktur. Politik olarak gücün hangi grupta olduğu ayırt edici unsurdur. Örneğin Güney Afrika'daki soykırımda ırksal çoğunluk, azınlık tarafından baskı ve zulme uğratılmıştır.¹¹⁶

Kişinin salt ırkının farklı olması mültecilik talebinde bulunması için yeterli değildir, baskı ve zulmün de oluşması gerekir.¹¹⁷ Irksal ayrımcılıkların önlenmesi için uluslararası alanda sözleşmeler bulunmaktadır. Bunların en önemlisi "1965 tarihli Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme"dir.¹¹⁸ Sözleşme, sığınmacı ve mültecilerin karşılaştığı her türlü ayrımcılığı reddeder. Ev sahibi olmak, çalışmak, polis koruması gibi tüm haklar bu sözleşme kapsamına dâhildir.¹¹⁹ Ayrıca, 1973 tarihli "Kurumsallaşmış Irk

¹¹³ Hathaway, s. 187.

¹¹⁴ Eşsiz ve Günel, <http://www.hyd.org.tr/multecielkitabı/> (11.12.2013).

¹¹⁵ Özkan, s. 89.

¹¹⁶ Özkan, ss. 89- 92.

¹¹⁷ B. S. Chimni (Ed.), **International Refugee Law**, Sage Pub., Londra, 2000, s. 31.

¹¹⁸ Sözleşme, BM Genel Kurulunun 21 Aralık 1965 tarihli ve 2106 A (XX) sayılı Kararıyla kabul edilmiş, 1969 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

¹¹⁹ Özkan, s. 88.

Ayrımcılığının (*Apartheid*) Önlenmesi ve Cezalandırılması Konusunda Uluslararası Sözleşme" ile ırk ayrımcılığı uluslararası bir suç olarak kabul edilmiştir.¹²⁰ "BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi"nin 26. maddesi de ayrımcılık yasağına karşı öne sürülebilir. Bu maddede her türlü ayrımcılığa karşı hukuk önünde eşit ve etkili bir koruma sağlanması gerektiği düzenlenmiştir.¹²¹

1.3.1.2.4.2. Milliyet

Buradaki milliyet kelimesi, belli bir kültür, etnik ya da dil grubuna mensup olma şeklinde anlaşılmalıdır.¹²² Kişinin ait olduğu grubun büyüklüğü, resmi olup olmaması önemli olmamakla birlikte, ulusal azınlıklara yönelik zulüm ve baskı da bu kapsam içinde değerlendirilmektedir.¹²³ Genellikle azınlıkta olan gruplar milli grupları sebebiyle baskı ve zulme maruz kalırlar. Ancak, bazen ayrımcılığa uğrayan grup çoğunlukta olup, azınlık olan baskın grup tarafından baskı ve zulüm görebilir.¹²⁴ Ayrıca, çoğu zaman uygulamada kişinin milliyeti sebebiyle baskı görmesi ile politik görüşleri sebebiyle baskı görmesi birlikte görülmektedir.¹²⁵

Irk başlığı altında belirtildiği gibi, kişinin salt belli bir etnik gruba ait olması, o kişinin baskı ve zulme uğradığını kanıtlamaz. Mülteci statüsünün verilmesi için farklı bir milli gruba mensup olmak yeterli bir gerekçe değildir. Kişinin bu sebeple ayrımcılığa maruz kaldığını ispatlaması gerekir.

1.3.1.2.4.3. Din

Kişi, bir dine inanması ya da inanmaması sebebiyle baskı ve zulme uğruyorsa mültecilik statüsüne başvurabilir. İHEB, din özgürlüğünü güvence altına almaktadır.

¹²⁰ Kesinkaya, s. 56.

¹²¹ 1966 Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler tarafından 2200 A (XXI) sayılı kararla kabul edilmiş olup, 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu Anlaşmayı 2000 tarihinde imzalamış ancak sözleşme TBMM ve Cumhurbaşkanlığı tarafından henüz onaylanmamıştır.

¹²² Eşsiz ve Günel, <http://www.hyd.org.tr/multecielkitabi/> (11.12.2013).

¹²³ Eşsiz ve Günel, <http://www.hyd.org.tr/multecielkitabi/> (11.12.2013).

¹²⁴ UNCHR, **Handbook And Guidelines On Procedures And Criteria For Determining Refugee Status Under The 1951 Convention And The 1967 Protocol Relating To The Status Of Refugees**, Yeniden Yayınlanmış, Cenevre, 2011, (Determining Refugee Status), s. 17; Mülteci statüsünün belirlenmesine ilişkin el kitabı, ilk kez, 1979 yılında BMYYK tarafından oluşturulmuştur. 1992 tarihinde ise ikinci basımı yapılmıştır. 2011 yılında da son basımı yapılmıştır.

¹²⁵ UNCHR, Determining Refugee Status, s. 17.

Bu özgürlük, kişiye dinini değiştirme, öğretme, uygulama, yayma hakkını vermektedir.¹²⁶ Dini sebebiyle bir kişinin zulüm altında olması çeşitli şekillerde olabilir. Örneğin, kişi, belli bir topluluğa üye olması ya da dininin gerektirdiklerini yerinde getirmesi engellenerek ayrımcılığa uğratılabilir.¹²⁷ Ayrıca, "1981 tarihli Din veya İnanca Dayalı Her Türlü Hoşgörüsüzlük ve Ayrımcılığın Kaldırılması Bildirisi" dini özgürlük alanının kapsamı hakkında düzenlemeler içermekte ve bu konuyla ilgili devletlere sorumluluklar yüklemektedir.¹²⁸ Ancak, diğer unsurlarda da belirtildiği gibi kişinin sırf belli bir dine mensup olması o kişinin mültecilik başvurusu yapabilmesi için yeterli değildir. Kişinin dini sebebiyle baskı ve zulme uğraması ya da baskı ve zulüm riskinin bulunması gerekmektedir.¹²⁹

1.3.1.2.4.4. Belirli Bir Toplumsal Gruba Ait Olma

Sosyal grup, genel olarak benzer geçmişi, alışkanlıkları ve sosyal statüsü olan kişilerin bir araya gelerek oluşturduğu grup olarak anlaşılır. Politik düşünceler ve cinsel kimlikten kaynaklanan ayrımcılıklar da bu başlık altında değerlendirilir.¹³⁰ Genel olarak, ırk, din, milliyet sebebiyle yapılan baskı ve zulüm bu başlık altında da tartışılmaktadır.¹³¹ Ayrıca, sırf hükümete muhalif bir görüş sahibi olma mültecilik başvurusu için yeterli değildir.¹³² Uygulamada da belli bir gruba aidiyet sebebiyle mülteci statüsüne başvuru, çok nadir şekilde sırf politik düşünceden kaynaklanmakta olup, genellikle kişilerin politik sebeplerle yapmış olduğu eylemlerinden kaynaklanmaktadır.¹³³ Bazı durumlarda ise kişinin politik düşünceleri sebebiyle korku altında olmasına gerek yoktur. Olası bir baskının varlığı, kişinin ülkesindeki genel duruma bakılarak, kabul edilebilir.

Bunun yanında, feministler kadınların da bazı ülkelerde sırf kadın olmaları sebebiyle uğradıkları baskıdan dolayı mülteci statüsünden yararlanabilmesi

¹²⁶ İHEB, m. 18.

¹²⁷ UNCHR, Determining Refugee Status, s. 16.

¹²⁸ Bildiri, BM Genel Kurulunun 25 Kasım 1981 tarihli ve 36/55 sayılı kararıyla ilan edilmiştir. http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin137.pdf (01.10.2014).

¹²⁹ UNCHR, Determining Refugee Status, s. 16.

¹³⁰ Eşsiz ve Günel, <http://www.hyd.org.tr/multecielkitabı/> (11.12.2013).

¹³¹ UNCHR, Determining Refugee Status, s. 17.

¹³² UNCHR, Determining Refugee Status, s. 17.

¹³³ UNCHR, Determining Refugee Status, s. 17.

gerektiğini düşünmektedir.¹³⁴ Hathaway da bazı ülkelerde kadın haklarının gelişmemiş olduğunu ve o ülkeden gelen kadınların özellikle korunması gerektiğini belirtir.¹³⁵ Bu hususta Avrupa Konseyi tarafından 2011 yılında "Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi" hazırlanmıştır. Sözleşmeye taraf devlet sayısının 10'a ulaşmasıyla birlikte Sözleşme 2014 Ağustos ayında yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin 60. maddesinde toplumsal cinsiyete dayalı sığınma başvuruları düzenlenmiştir. Sözleşmeye göre, kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, kadına kadın olmasından dolayı uygulanan ve kadınları orantısız biçimde etkileyen şiddet anlamına gelir. Sözleşmenin kadınlara sığınmacı olma hakkı veren ilgili maddesine göre taraf devletler 1951 Cenevre Sözleşmesi çerçevesinde kadınlara karşı toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti, bir zulüm çeşidi ve tamamlayıcı ve yardımcı korumayı gerektiren ciddi bir zarar biçimi olarak tanımalı ve hukuki tedbirleri almalıdırlar. Bu doğrultuda şiddete uğramış olan kadınlara mülteci statüsü verilebilmektedir. Taraf devletler toplumsal cinsiyete dayalı şiddete uğramış olan kadınları uluslararası koruma biçimlerinden yararlandırmalıdır. Sözleşme kadınlara yönelik şiddet biçimlerini cinsel şiddet, fiziksel ve psikolojik şiddet, zorla evlendirme, kadın sünneti ve taciz amaçlı takip vb. olarak tanımlamaktadır. Bu Sözleşme Türkiye tarafından 2011 Mayıs ayında imzalanmıştır. Sözleşmenin varlığı, cinsiyetlerinden dolayı zulme maruz kalan kadınların uluslararası korumadan yararlanmalarını sağlaması bakımından önemlidir.

Ayrıca, cinsel zulüm, cinsel kölelik, bir etnik temizlik yöntemi olarak sistematik tecavüz gibi cinsel ayrımcılıktan kaynaklanan kimi şiddet şekilleri ve eşcinsellik de bu başlık altında düşünülebilmektedir.¹³⁶ Cinsel kimliği sebebiyle ayrımcılığa maruz kalanların başvurularının artması sebebiyle de BMMYK tarafından Ek Kılavuz Notu çıkarılmıştır. Buna göre cinsel yönelimleri sebebiyle

¹³⁴ Jacqueline Greatbatch, "The Gender Difference: Feminist Critiques of Refugee Discourse", **International Journal Refugee Law**, Cilt: 1, No: 4, 1989, ss. 518-26.; Chimni, s. 34.

¹³⁵ Hathaway, s. 187.

¹³⁶ Eşsiz ve Günel, <http://www.hyd.org.tr/multecielkitabı/> (11.12.2013).

ülkesinde cezalandırılma durumu olan kişilerin mülteci tanımına girdiği kabul edilir.¹³⁷

1.3.1.3. Mülteci Statüsünün Sınırları

Yukarıdaki başlıkta, mülteci statüsünün verilmesi için gerekli olan şartlar açıklanmıştır. Ancak, kişinin tüm bu koşulları taşıyor olması mülteci statüsünü alabilmesi için yeterli değildir. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1 (D), (E) ve (F) maddeleri mülteci statüsünden hariç tutulan kişileri düzenlemiştir.

1.3.1.3.1. Uluslararası Korumaya İhtiyacı Olmayan Kişiler

Sözleşmenin 1 (D) ve 1 (E) maddeleri, uluslararası korumaya ihtiyacı olmayan kişiler hakkındadır. 1 (D) maddesine göre;

*“Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği dışında, diğer bir Birleşmiş Milletler organı veya örgütünden halen koruma veya yardım gören kimselere uygulanmayacaktır.”*¹³⁸

BM Yakın Doğu Filistin Mültecileri Yardım ve Çalışma Ajansı'nın varlığı sebebiyle, Filistinli mültecilerin BMMYK'ye yaptıkları başvurular, bu madde gerekçe gösterilerek kabul edilmemiştir.¹³⁹ Ancak 1 (D) maddesinin ikinci fıkrasında, bu kişilerin yararlandıkları korumanın sona ermesi durumunda, iş bu sözleşmenin sağladığı haklardan yararlanabilecekleri belirtilmiştir.

Sözleşmenin 1 (E) maddesine göre;

*“ikamet ettiği ülkenin yetkili makamlarınca, o ülke vatandaşı olanlara özgü hak ve yükümlülükleri taşıdığı kabul edilen kimseye sözleşme uygulanmayacaktır.”*¹⁴⁰

Bu madde, mülteci statüsünü veren şartları sağlamakla birlikte uluslararası korumaya ihtiyaç duymayan kişilere ilişkindir. Bu kişilere, bulundukları ülkenin

¹³⁷ BMMYK, Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği'yle ilgili Mülteci Talepleri hakkındaki BMMYK Rehber Notu, 21 Kasım 2008, <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?docid=48abd5660> (01.10.2014), (Rehber Notu).

¹³⁸ 1951 Cenevre Sözleşmesi, m. 1 (D).

¹³⁹ Murat Saraçlı, *Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler*, Adalet Yayınevi, Bursa, 2011, s.128.

¹⁴⁰ 1951 Cenevre Sözleşmesi, m. 1 (E).

vatandaşı olmasalar bile, vatandaşı gibi muamele gördüklerinden mülteci statüsü verilmemektedir. Buradaki amaç, vatandaşı gibi muamele gören kişiler, mültecilerden daha çok hakka sahip olduğu için, avantajlı olan durumlarının korunmasıdır.¹⁴¹

1.3.1.3.2. Uluslararası Korumaya Layık Olmayan Kişiler

Uluslararası korumaya layık olmayan kişiler Sözleşme'nin 1 (F) maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre;

- "a) barışa karşı suç, savaş suçu veya insanlığa karşı suç gibi suçlar için hükümler koyan uluslararası belgelerde tanımlanan bir suç işlediğine;*
- b) mülteci sıfatıyla kabul edildiği ülkeye sığınmadan önce, sığındığı ülkenin dışında ağır siyasi nitelikte olmayan suç işlediğine;*
- c) Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine aykırı fiillerden suçlu olduğuna; dair hakkında ciddi kanaat mevcut olan bir kişi hakkında uygulanmayacaktır."*¹⁴²

Bu düzenleme ile insanların ülkelerini terk etmelerine ve mülteci olmalarına sebep olan kişilerin, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nden yararlanarak mülteci statüsüne sahip olmaları engellenmek istenmiştir.¹⁴³

(a) fıkrasında belirtilen barışa karşı suç, savaş suçu ve insanlığa karşı suçların neler olduğunun belirtilmesi için uluslararası sözleşmelere atıfta bulunulmuştur. Bu sözleşmeler arasında, 1948 tarihli "Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi", 1949 tarihli "Savaş Mağdurlarının Korunması Hakkında Cenevre Sözleşmeleri" ile 1977 tarihli Ek Protokoller, Eski Yugoslavya ve Ruanda Ceza Mahkemeleri Statüleri, Uluslararası Savaş Divanı 1945 Şartı ve Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü yer almaktadır.¹⁴⁴ Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Roma Statüsü'ne göre uluslararası suçlar, soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçlarıdır.¹⁴⁵

¹⁴¹ Saraçlı, s.129.

¹⁴² 1951 Cenevre Sözleşmesi, m. 1 (F).

¹⁴³ Saraçlı, s.129.

¹⁴⁴ Özkan, s. 108.

¹⁴⁵ Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni kuran Roma Statüsü 1998 yılında imzlanmış, 2002 yılında yeterli sayıda imzaya ulaşıldıktan sonra Uluslararası Ceza Mahkemesi faaliyetlerine başlamıştır.

Maddenin (b) fıkrasındaki suçların işlenmiş olmasından dolayı karar vermek için suçun işlenmiş olup olmadığı, suçun ağırlığı ve siyasi nitelikte olup olmadığı belirlenmelidir.¹⁴⁶ Maddenin (c) fıkrası ile de BM'ye karşı suç işleyen kişilerin, BM korumasından yararlanması engellenmek istenmiştir. Ancak, bu fıkra yeterli ve açık bir düzenleme yapılmamış olduğu için, maddenin devletlerin suistimaline açık olduğu eleştirisi yapılmıştır.¹⁴⁷

1.3.1.4. Mülteci Statüsünün Sona Ermesi

Mülteci statüsünü sona erdiren durumlar 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1 (C) maddesinde sınırlı sayıda sayılmıştır. Sözleşme'ye göre mülteci statüsü iradi olarak veya geldiği ülkedeki koşulların değişmesi sebebiyle sona erdirilir. Sınırlı sayıda sayılan mültecilerin statüsünü sona erdiren hallerin, dar şekilde yorumlanması ve kıyas yoluyla genişletilmemesi gerekir.¹⁴⁸

İradi nedenlerle mültecilik statüsünün sona ermesi 1(C) maddesinin 1-4 fıkraları arasında sayılmıştır.

Düzenlemeye göre;

*"...kişi eğer: (1) Vatandaşı olduğu ülkenin korumasından kendi isteği ile tekrar yararlanırsa veya (2) Vatandaşlığını kaybettikten sonra kendi arzusu ile tekrar kazanırsa; veya (3) Yeni bir vatandaşlık kazanmışsa ve vatandaşlığını yeni kazandığı ülkenin himayesinden yararlanıyorsa; veya (4) Kendi arzusu ile terk ettiği veya zulüm korkusu ile dışında bulunduğu ülkeye kendi arzusu ile tekrar yerleşmek üzere dönmüşse... kişiye işbu Sözleşmenin uygulanması sona erecektir."*¹⁴⁹

Kişi kendi rızası dışında sığınma ülkesindeki mercilerin yönlendirmesi sonucunda, ulusal mercilerden pasaport talep ederse, talimata uyarak hareket ettiği için mülteci statüsünü kaybetmeyecektir.¹⁵⁰ Ayrıca, kişi rızası dışında ülkesinden koruma talebinde bulunabilir. Örneğin, kendi ülkesinden boşanma kararı almak için

¹⁴⁶ Özkan, s. 110.

¹⁴⁷ Özkan, s. 111.

¹⁴⁸ Çiçekli, Mülteci Hukuku, s. 271.

¹⁴⁹ 1951 Cenevre Sözleşmesi, m. 1 (C).

¹⁵⁰ Çiçekli, Mülteci Hukuku, s. 272.

başvuruda bulunuyorsa mülteci statüsü sona ermez.¹⁵¹ Ülkesine yeniden vatandaş olmak için başvuru yapması da kişinin mültecilik statüsünü sona erdirmez. Bunun için yapmış olduğu başvurunun kabul edilmesi, pasaportu alması ve gönüllü olarak geri dönmesi gerekir.¹⁵²

İkinci fıkrada belirtilen durumda, kişi vatandaşlığı iradi olarak geri istemelidir. Fiilen vatandaşlığı kazanmadıkça mültecilik statüsü sona ermez. Üçüncü fıkrada belirtilen durumda ise kişi kendi ülkesinin korumasını, uluslararası korumaya, iradesiyle tercih etmelidir. Son durumda ise mülteci, gönüllü olarak kendi ülkesine yeniden yerleşmek için dönmelidir. Kişinin zorunlu sebepler ile kısa süreli ülkesine yapmış olduğu girişler mülteci statüsünü sona erdirmez.¹⁵³

İradi sebeplerin yanı sıra, geldiği ülkedeki koşulların değişmiş olması da mülteci statüsünü sona erdirir. 1 (C) maddesinin 5. fıkrasında tabiiyeti bulunan kişilere yönelik düzenleme yapılmıştır. Buna göre, geldiği ülkedeki koşullar düzelmiş, zulüm ve baskı riski ortadan kalkmış ise kişi 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin sağladığı korumadan yararlanamayacaktır. Ancak, ülkesinde yapılan geçici iyileştirmeler veya önemsiz koşulların ortadan kalkması mülteci statüsünün sona erdirilmesi için yeterli değildir.¹⁵⁴ 1 (C) maddesinin 6. fıkrası ise vatansız olan mültecilerin durumuyla ilgilidir. Mülteci statüsünü kazandıran durumun ortadan kalkması ve geldiği ülkeye geri dönebilecek durumda olması halinde, vatansızların mülteci statüsü sona erer.¹⁵⁵

1.3.1.5. Bölgesel Nitelikli Düzenlemelerde Mülteci Tanımı

1951 Cenevre Sözleşmesi'nden sonra da, yukarıda değinildiği gibi bölgesel nitelikli bazı düzenlemelerde de mülteci tanımına yer verilmiştir. Örneğin, Amerikan Devletleri Örgütü üye devletlerinin imzaladıkları 1954 tarihli “Karakas Diplomatik Sığınma Sözleşmesi”nin ve “Karakas Ülkesel Sığınma Sözleşmesi” *“ inançları, görüşleri ve politik düşünceleri nedeniyle veya bunlara dayalı işledikleri suçlardan dolayı baskı ve zulüm altında olan kişilere ”* sığınma hakkı

¹⁵¹ Özkan, s. 112.

¹⁵² Özkan, s.113.

¹⁵³ Özkan, s. 113.

¹⁵⁴ Çiçekli, Mülteci Hukuku, s. 274.

¹⁵⁵ Çiçekli, Mülteci Hukuku, s. 274.

tanınmaktadır.¹⁵⁶ 1966 tarihli Bangkok Prensiplerinde ise mülteci tanımı 1951 Cenevre Sözleşmesi ile hemen hemen aynı olup, *ırkın yanında renge ve cinsiyete* de yer verilmiştir.¹⁵⁷

1969 "ABÖ Sözleşmesi"nde, 1951 "Cenevre Sözleşmesi"nde yapılan tanım benimsenmekle birlikte daha geniş bir mülteci tanımına yer verilmiştir. Sözleşme, Cenevre Sözleşmesi'nin aksine coğrafi ve tarihi sınırlama olmadan mülteci tanımı yapmıştır.¹⁵⁸ Sözleşme'ye göre, mülteci terimi, kendi ülkesini ya da ülkesi dışında ikamet ettiği yeri dış saldırı, işgal, yabancı egemenliği ya da kamu düzenini ciddi şekilde sarsan olaylar yüzünden terk etmek zorunda kalan kişiler için de geçerli olacaktır.¹⁵⁹ Düzenlemenin bu şekilde yapılmış olmasının sebebi o dönemde Afrika'da yoğun bir şekilde yaşanan iç savaş olarak gösterilir. ABÖ Sözleşmesi ile 1951 Cenevre Sözleşmesi arasındaki en önemli farklılık ise 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre, kişinin menşei ülke ya da tabiiyet ülkesi dışında olması yeterli iken ABÖ Sözleşmesi'ne göre söz konusu nedenler sebebiyle kaçışın gerçekleşmiş olması gerekir.¹⁶⁰ Ayrıca, bu Sözleşme'de mülteci haklarının korunmasına ilişkin önemli şartlara da yer verilmiştir. Bunlar; sınırda geri göndermeme ilkesi, sığınma, mülteci yerleşimlerinin yerinin belirlenmesi, mülteciler tarafından gerçekleştirilen yıkıcı eylemlerin yasaklanması ve gönüllü geri dönüşe ilişkin olan şartlardır.¹⁶¹ Bu Sözleşmeye göre, aşağıda açıklanacak olan geri göndermeme ilkesinden sadece mülteciler değil, yerinden edilmiş kişiler de yararlanabilir.¹⁶²

1984 tarihli "Cartagena Deklarasyonu" da "1951 Cenevre Sözleşmesi"ndeki tanımı aynen benimser. Deklarasyonda, ABÖ Sözleşmesi ve Amerikan İnsan Hakları Komisyonu raporlarına atıf yapılarak, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolünde yer alan mülteci tanımının "...yaygın şiddet, dış saldırı, iç çatışmalar, yaygın insan hakları ihlalleri ya da kamu düzenini ciddi olarak bozan diğer durumlardan dolayı hayatları, güvenlikleri ya da özgürlükleri tehdit altında olduğu

¹⁵⁶ 1954 Karakas Ülkesel Sığınma Sözleşmesi, m. 2.; Eşsiz ve Günel, <http://www.hyd.org.tr/multecielkitabı/> (11.12.2013).

¹⁵⁷ 1966 Bangkok Prensipleri, m. 1.

¹⁵⁸ 1969 ABÖ Sözleşmesi, m. 1/1.

¹⁵⁹ 1969 ABÖ Sözleşmesi, m. 1/2.

¹⁶⁰ Çiçekli, Mülteci Hukuku, s. 247.

¹⁶¹ 1969 ABÖ Sözleşmesi, m. 3-4.; Gökçan ve diğerleri, http://www.multeci.net/index.php?option=com_content&view=article&id=58:goc-ve-multecilik&catid=35:goc-ve-multecilik&Itemid=14 (11.12.2013).

¹⁶² Peter van Krieken, "Repatriation of Refugees under International Law", **Netherlands Yearbook of International Law**, Cilt: 13, 1982, s. 95.

*için ülkelerinden kaçanlar... ” şeklinde genişletilmesi gerektiği deklare edilmiştir.*¹⁶³ Deklarasyon, iç savaş ve insan hakları ihlali sebebiyle kaçan kişileri de mülteci olarak tanımlar.¹⁶⁴ Bu Deklarasyon ile yapılmış olan tanım Latin ve Orta Amerika’daki devletlerin iç hukuklarına aktarılmıştır. Tanımın 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne göre daha geniş olmasının sebebi, ABÖ Sözleşmesi’ndeki gibi, o bölgede meydana gelen iç çatışmalar ve nüfus hareketliliği olarak gösterilmektedir.¹⁶⁵

Bir diğer bölgesel Sözleşme olan 1994 Arap Birliği Sözleşmesi’nde devletlerin dini inanç ve ahlaki kurallarından esinlenilmiş olup, 1992 "Kahire Sözleşmesi" ile 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolüne de atıf yapılarak, daha geniş anlamda bir mülteci tanımı yapılmıştır.¹⁶⁶ 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde yapılan tanıma ek olarak, mülteci; *“ülkesine yönelik savaş, işgal ya da yabancı denetimi ya da ülkenin bütününde ya da bir bölümünde kamu düzeninin ciddi biçimde bozulmasıyla sonuçlanan doğal afet ya da yıkıcı olayların meydana gelmesi nedenleriyle, menşe ülke, yer veya daimi ikameti dışında bir ülkede sığınma aramak zorunda kalan her hangi bir kimse ”* olarak tanımlanmıştır.¹⁶⁷

1.3.2. Sığınmacı Kavramı

Sığınmacı (*asylum seeker*) kelimesi uluslararası mülteci hukukunda sıkça kullanılıyor olmasına rağmen tanımına çok az yerde rastlanılmaktadır.¹⁶⁸ Genel olarak, sığınmacı, ülkesini terk edip, mülteci statüsüne başvuruda bulunan kişiye, başvurusunun sonucu belli olana kadar verilen addır.¹⁶⁹ Ancak, devletin, ülkesinde mülteci statüsüne başvuran sığınmacılara mülteci statüsü verme zorunluluğu

¹⁶³ Cartagena Deklarasyonu, Bölüm 3, Prg.3., BMMYK, **Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler**, 1998, Ankara, (Belgeler).

¹⁶⁴ 1984 Cartagena Deklarasyonu, Bölüm 3, prg. 3.

¹⁶⁵ Çiçekli, Mülteci Hukuku, s. 248.

¹⁶⁶ 1994 Arap Birliği Sözleşmesi, m. 1/1.

¹⁶⁷ 1994 Arap Birliği Sözleşmesi, m. 1/2.

¹⁶⁸ Goodwin-Gill ve McAdam, s. 355.; Pazarcı, *asylum seeker* terimini *sığınma arayan* olarak kullanmakta olup, sığınmacı ve mülteci kelimelerini aynı anlamda kullanmaktadır, Uluslararası Hukuk Dersleri, ss. 192-194.

¹⁶⁹ UNHCR, "Asylum Seekers", <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c137.html> (05.05.2015).; İnayet Burcu Akyürek, **Mülteci Hukuku ve Türkiye Uygulaması**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 30.

yoktur.¹⁷⁰ Mülteci statüsü devletin ulusal mevzuatına ve tarafı olduğu uluslararası düzenlemelere göre verilir.

Sığınmacı ve mülteciyi birbirinden ayıran en önemli özellik sığınmacılığın "geçici" bir durum olmasıdır.¹⁷¹ İltica hakkının kullanılması ve sonucunda hukuki bir statünün elde edilmesi durumu mülteci olmayı ifade ederken; sığınmacı olmak, belli bir ülkeye sığınıp, o ülkenin mültecilere sağladığı haklardan yararlanmayı öngörmeyen, kısa süreli bir barınma durumunu ifade eder.¹⁷²

Sığınma statüsüne başvuranlar ile ilgili en önemli sorun bu kişilerin sınırdan geri çevrilip çevrilemeyeceklerine ve ülkeye girdikten sonra iade edilip edilemeyeceklerine ilişkindir.¹⁷³ Bu husus aşağıdaki başlıkta açıklanacaktır. Sığınma statüsüne bireysel olarak ya da kitlesel olarak başvurulabilir. Kitlesel sığınma durumu için geçici koruma biçimi geliştirilmiştir.

1.3.3. Geri Göndermeme İlkesi (*Non- Refoulement Principle*)

Geri göndermeme ilkesi, sığınmacı haklarının koruma altına alınmasında önemli bir rol oynadığından, bu ilkenin sığınmacı kavramından sonra açıklanmasında fayda vardır. Kelime olarak "*refoulement*" geri gönderme, itiraz, men, sınır dışı etme, ret vb. anlamlarına gelmektedir. "*Non- Refoulement*" ilkesi ise, ırkı, dini, uyruğu, ait olduğu sosyal grup ya da politik görüşü sebebiyle temel hak ve özgürlükleri tehlike altında olan kişinin geldiği ülkeye geri gönderilmemesi anlamına gelir.¹⁷⁴ Bu ilkenin kaynağı uluslararası teamül hukuku ve uluslararası insan hakları hukukudur.¹⁷⁵ Uluslararası hukukta *geri göndermeme ilkesi* herkes için tanınmış olup, ülkesindeki tehlikenin ortadan kalktığı ispatlanmadan, sığınmacının geri

¹⁷⁰ Pazarcı, Uluslararası Hukuk Dersleri, s. 193.

¹⁷¹ Recep Korkut, **Türkiye'de Sığınmacı ve Mülteciler**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2010, ss. 8- 12.

¹⁷² Tevfik Odman, **Mülteci Hukuku**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, İnsan Hakları Merkezi Yayınları, Ankara, 1995, (Mülteci Hukuku), s. 189.

¹⁷³ Pazarcı, Uluslararası Hukuk Dersleri, s. 194.

¹⁷⁴ Helen Lambert, **The Position of Aliens in Relation to The European Convention on Human Rights**, Human Rights Files, No. 8, Council Of Europe Publishing, (ECHR), 2007, s. 48.

¹⁷⁵ Jean Allain, "The Jus Cogens Nature of Non- Refoulement", **International Journal of Refugee Law**, Sayı: 13, No: 4, 2002, s. 537.

gönderilmemesi gerekir. Bu ilkenin amacı, sığınmacıları işkenceden, insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleden korumaktır.¹⁷⁶

Bu ilke Amerika, Afrika ve Avrupa'daki bölgesel sözleşmelerde de düzenlenmiştir.¹⁷⁷ Birçok ülke, *geri göndermeme ilkesi'ne* imzaladıkları uluslararası sözleşmeler sebebiyle uyma yükümlülüğü altındadır.¹⁷⁸ Mülteci hukukunun en önemli sözleşmelerinden olan 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 33. maddesinde bu ilkeye yer verilmiştir. Buna göre;

*"1. Hiçbir Taraf Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tâbiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade ("refouler") etmeyecektir."*¹⁷⁹

Sözleşmenin bu maddesi iki durumu yasaklamıştır: geri gönderme (*expel*) ve iade etme (*return*). *Geri gönderme yasağı* ile kişinin sözleşmeye taraf olan ülkeden gönderilmesini yasaklanmıştır. *İade etme yasağı* ile kişinin, özgürlüklerinin tehlike altında olduğu ülkeye gönderilmesi yasaklanmıştır.¹⁸⁰ *Geri göndermeme ilkesi*, kişiyi sadece geldiği ülkeye değil, tehlike altında olabileceği üçüncü bir ülkeye göndermeyi de yasaklar. Ancak, güvenli üçüncü ülke sayılan başka bir ülkeye kişi gönderilebilir. Bu durumda da kişinin dolaylı olarak kendi ülkesine gönderilmemesine dikkat etmek gerekir. *Geri göndermeme ilkesi* koruma talep edilen devletin sadece toprak sınırları ile sınırlı değildir. Bu yasak uluslararası havalimanları, deniz limanları, karasuları gibi ülkenin egemenlik yetkisi olan alanları da kapsar. Aksi takdirde, devletlerin yükümlülüklerinin sadece toprak alanlarıyla sınırlandırılmış olması, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin uygulanmasını etkisiz kılar.¹⁸¹

¹⁷⁶ Guy S. Goodwin-Gill, "Non-Refoulement and the New Asylum Seekers", **Virginia Journal of International Law**, Cilt: 26, Sayı: 897, 1985-1986, s. 6.

¹⁷⁷ Kay Hailbronner, "Non-Refoulement and "Humanitarian" Refugees: Customary International Law or Wishful Legal Thinking?", **Virginia Journal of International Law**, Cilt: 26, Sayı: 857, 1985-1986, s. 12.

¹⁷⁸ Scott M. Martin, "Non-Refoulement of Refugees: United States Compliance with International Obligations", **Harvard International Law Journal**, Sayı: 357, 1982-1983, s. 651.

¹⁷⁹ 1951 Cenevre Sözleşmesi, m. 33.

¹⁸⁰ Thomas Gammeltoft- Hansen, **Access to Asylum International Refugee Law and the Globalisation of Migration Control**, Cambridge University Press, Cambridge, 2011, s. 57.

¹⁸¹ Elif Uzun, "Geri Göndermeme (Non-Refoulement) İlkesinin Uluslararası Hukuktaki Konumu Üzerine Bir Değerlendirme", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt: 8, Sayı: 30, 2012, s. 31.

Ceza hukukunda da suçluların iade işlemlerinde, iade edilecek yabancının siyasi bir suç nedeniyle idam edilme riskinin olması halinde iade talebini reddetme teamül kuralı olarak görülmektedir.¹⁸²

Geri göndermeme ilkesinin kitlesel sığınma taleplerinde uygulanıp uygulanmayacağı hususu 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin hazırlık aşamasında tartışma konusu olmuştur. Sözleşmede kitlesel sığınma hallerine ilişkin bir istisna bulunmadığı için bu ilkenin kitlesel sığınma taleplerinde de geçerli olacağı savunulmaktadır.¹⁸³ Bölgesel sözleşmelerde de kitlesel sığınmalarda bu ilkeye uyma zorunluluğu olduğu belirtilmiştir. ABÖ Sözleşmesi, Cartagena Deklarasyonu, İcra Komitesi Sonuçları, AB Geçici Koruma Yönergesi ve BMMYK'nin görüşleri de bu yöndedir.¹⁸⁴ Kitlesel Sığınmalara ilişkin İcra Komitesi kararına göre, kitlesel sığınma bazı özellikleri taşımaktadır.¹⁸⁵ Bunlar; uluslararası sınıra ulaşan insanların önemli sayıda olması, bu varışın hızlı bir şekilde gerçekleşmesi, ev sahipliği yapacak ülkenin kapasitesinin bazen yetersiz olması ve bireysel sığınma usullerinin kitlesel sığınma halinde yetersiz kalmasıdır.¹⁸⁶

Ayrıca belirtmek gerekir ki, 1951 Cenevre Sözleşmesi *geri göndermeme ilkesi* ile mutlak bir korumayı düzenlememiştir. Sözleşmenin 33. maddesinin 2. fıkrasında bu ilkenin sınırları düzenlenmiştir. Buna göre, bulunduğu ülkenin halkı için ciddi bir tehlike arz eden ve özellikle işlemiş olduğu adi bir suçtan dolayı hakkında kesinleşmiş bir hüküm bulunan kişi bulunduğu ülke için tehlike arz ediyorsa bu ilkenin sağladığı haktan yararlanamaz. Bu husus, devletlerin bu istisnaları uygulayarak ilkenin uygulanmasını etkisiz hale getirebileceği gerekçesiyle eleştirilmektedir.¹⁸⁷ Bazı yazarlar, *geri göndermeme ilkesinin jus cogens* niteliğe sahip olması sebebiyle ilkenin uygulanmaması konusundaki istisnaların geniş

¹⁸² Abdulhalim Yılmaz, "Mülteci hukuku açısından uluslararası hukukta "geri göndermeme" (non – refoulement) ilkesi", 2011, **Uluslararası Af Örgütü**, http://www.amnesty.org.tr/icerik/37/502/multeci-hukuku-acisindan-uluslararasi-hukukta-%E2%80%9Cgeri-gondermeme%E2%80%9D-non-%E2%80%93-refoulement-ilkesi-%E2%80%93-av_-abdulhalim-yilmaz (26.10.2014).

¹⁸³ A. Yılmaz, http://www.amnesty.org.tr/icerik/37/502/multeci-hukuku-acisindan-uluslararasi-hukukta-%E2%80%9Cgeri-gondermeme%E2%80%9D-non-%E2%80%93-refoulement-ilkesi-%E2%80%93-av_-abdulhalim-yilmaz (26.10.2014).

¹⁸⁴ Özkan, s. 162.

¹⁸⁵ Executive Comm. Conc. No. 100 (LV) of 2004, prg. (a).dan aktaran Çiçekli, Mülteci Hukuku, s. 312.

¹⁸⁶ Çiçekli, Mülteci Hukuku, s. 312.

¹⁸⁷ Gökhan Taneri, **Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Geri Gönderilmemesi (Non-Refoulement) İlkesi**, Bilge Yayınevi, Ankara, 2012, s. 81.

yorumlanamayacağını belirtmektedirler.¹⁸⁸ Bu konuda uluslararası genel eğilim, bu ilkeden yararlanılmak istenmeyen kişilerin, bulundukları ülke için tehdit arz ediyor olsa da güvenli üçüncü ülkeye gönderilmesidir.¹⁸⁹

1.3.4. Geçici Koruma Kavramı

Geçici koruma, kitlesel sığınma durumlarında acil çözümler üretmek için geliştirilmiş bir koruma biçimidir. Geçici koruma kavramının amacı geri göndermeme ilkesine açıklık getirmek, kitlesel sığınma halinde karşılaşılan sorunlara pragmatik ve tamamlayıcı çözümler getirmektir.¹⁹⁰ Ancak bu koruma biçiminin amacı 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde belirlenen standartların yerini almak ya da değiştirmek değildir. "Geçici Korumaya İlişkin Rehber Kurallar", kitlesel sığınma durumunda geçici korumanın unsurlarını ortaya koymaktadır.¹⁹¹ Rehber Kuralların amacı, geçici korumaya ilişkin ortak anlayışın belirlenmesidir. Rehber Kurallar ile geçici koruma kapsamına giren durumların tespiti, geçici korumaya ilişkin ülkeye giriş ve kabul koşulları, ülkeye giren yabancılara sağlanacak minimum haklar düzenlenmiştir.¹⁹² Alternatif statülere geçiş, geçici korumanın sona ermesi ve devletlerarası işbirliği, sorumluk paylaşımı, danışma ve koordinasyona ilişkin konular da Rehber Kurallarda belirtilmiştir.¹⁹³

1.3.5. Yerinden Edilmiş Kişi (*Internally Displaced Person*)

Yerinden Edilmiş Kişi (IDP) tanımı, mülteci ve sığınmacı gibi kavramlara nazaran daha yeni bir kavramdır. Bu kişiler kendi ülkesi içinde çevresel, ekonomik veya sosyal sebeplerden dolayı yer değiştirmişlerdir.¹⁹⁴ Bu kişilerin yer değiştirmesi kendi isteklerine bağlı değildir. Bir devlet politikasının parçası olarak da yer değiştirmek zorunda bırakılmış olabilirler.

¹⁸⁸ Taneri, s. 81.

¹⁸⁹ Taneri, s. 82.

¹⁹⁰ Çiçekli, Mülteci Hukuku, s. 313.

¹⁹¹ UNCHR, **Guidelines on Temporary Protection or Stay Arrangements**, 2014, <http://www.refworld.org/docid/52fba2404.html> (Stay Arrangements), (18.10.2014).

¹⁹² Çiçekli, Mülteci Hukuku, s. 316.

¹⁹³ Çiçekli, Mülteci Hukuku, s. 316.

¹⁹⁴ Özkan, s. 125.

1989 tarihinde, IDP bölgesel nitelikteki belgelerde tanımlanmıştır.¹⁹⁵ Ancak en çok bilinen ve günümüzde kabul gören tanımı, 1998 yılında, BM İnsan Hakları Komisyonu Tarafından kabul edilen “Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeler” in giriş bölümünde yapılmıştır. Buna göre, IDP’ler;

*“ silahlı bir çatışma, genel şiddet, insan hakları ihlalleri ya da doğal ya da insan kaynaklı felaketler nedeniyle yaşadıkları yerlerden kaçmak ya da buraları terk etmek zorunda kalmış, ancak, uluslararası olarak tanınmış hiçbir devlet sınırını geçmemiş kişiler ”*dir.¹⁹⁶

Buradaki tanımdan anlaşıldığı üzere kişinin IDP sayılması için; zorla yerinden edilmiş olması ve ülke sınırları içinde kalması gerekir. Kavram, esasen mülteci tanımındaki siyasi kriterleri taşımasına rağmen bu kişiler vatandaşı oldukları ülkenin dışına çıkmamış ya da çıkamamışlardır.¹⁹⁷ Tanımın diğer önemli özelliği ise, burada vatandaşlık vurgusunun yapılmamış olmasıdır.¹⁹⁸ Ayrıca, Yol Gösterici İlkelerde yer alan IDP tanımının herhangi bir bağlayıcılığı yoktur. Sadece açıklayıcı bir tanımdır.¹⁹⁹

IDP ile mülteci arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi, mültecilere uluslararası alanda bir koruma sağlanmasına rağmen, IDP’lerin korunmasının bulundukları ülkenin inisiyatifine bırakılmış olmasıdır.²⁰⁰ Ancak, IDP tanımı daha geniş bir tanım olmakla birlikte, mülteci tanımı daha dar ve kısıtlayıcıdır.²⁰¹ Ayrıca mülteci tanımında zulüm kavramı üzerine odaklanılmış olup, IDP tanımında, zulüm dışında diğer insan hakları ihlalleri de sıralanmıştır.²⁰²

1.3.6. Yerinde (Mahallinde) Mülteci

Vatandaşı oldukları ülkelerini terk ettiklerinde mülteci olmadıkları halde daha sonra gelişen olaylar sebebiyle mülteci haline gelmiş kişilere yerinde (mahallinde)

¹⁹⁵ 1989 tarihli Orta Amerika’daki Mülteciler Üzerine Uluslararası Konferans, Güney ve Kuzey Amerika’daki Yerinden Edinmelere Dair Daimi İstişare, aktaran Saraçlı, s. 170.

¹⁹⁶ UNCHR, **Guiding Principles on Internal Displacement**, 2. basım, New York, 2004, <http://www.unhcr.org/43ce1cff2.html> (Internal Displacement), (18.10.2014).

¹⁹⁷ Taner Kılıç, "Bir İnsan Hakkı Olarak İltica", **Mülteci Çalıştayları 2004- 2005**, Uluslararası Af Örgütü, Ankara, 2008, (İnsan Hakkı), s. 214.

¹⁹⁸ Saraçlı, s. 172.

¹⁹⁹ Saraçlı, s. 172.

²⁰⁰ Saraçlı, s. 176.

²⁰¹ Saraçlı, s.178.

²⁰² Saraçlı, s. 178.

mülteci denir. Yerinde mültecilerin zulümden korkmalarının nedeni, vatandaşı olduğu ülkelerindeki askeri darbe veya sığınma ülkesinde yapılan siyasi faaliyetler gibi değişikliklerdir.²⁰³

1.3.7. Göçmen

Göç, insanların yaşadıkları yerlerden zorlayıcı bir sebep ile ya da kendi istekleri ile ayrılması anlamına gelmektedir. Göçmen, ekonomik nedenlerden dolayı, vatandaşı olduğu ülkeyi kendi rızası ile terk edip, ülkeye yasal yollardan yerleşme amacıyla giren kişiye, vatandaşlığa kabul edilene kadar verilen isimdir.²⁰⁴ Bu kişiler ekonomik sebeplerle ülkeye giriş yaptıkları için mültecilik statüsünden yararlanamazlar. Göçmenler ile mülteciler arasındaki en önemli farklar, göçmenlerin genellikle yasal yollarla yer değiştirmeleri, daha iyi koşullarda yaşama isteği ve kendi ülkelerinin korumasından yararlanabiliyor olmasıdır. Göçmenler mültecilerin aksine uluslararası korumadan yararlanamazlar. Mülteciler, özgürlükleri risk altında olduğundan güvenli bir ülkeye yerleşmek istemelerine karşın göçmenler, koşullarının iyileştirilmesi için göç etmektedirler.²⁰⁵ Ayrıca göçmenler, kendi ülkelerinin, vatandaşlarına sağlamış olduğu haklardan yararlanabilirken, mültecilik statüsünün koşullarından biri kişinin, kendi ülkesinin korumasından yararlanamamasıdır.

Türkiye'den dışa göç etmek isteyen kişilerin "Türk Vatandaşlığı Kanunu"nun 25. maddesine göre, çıkış izni alarak Türk vatandaşlığından çıkmaları gerekir, ancak bu durumun sebebi dışa göç değil, bazı ülkelerin çifte vatandaşlığı engellemiş olmasıdır.²⁰⁶ Türk hukukunda göçmen tanımı ise İskân Kanunu'nun 3/d. maddesinde yapılmıştır. Buna göre Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup Türkiye'de yaşamak isteyenler göçmen olarak kabul edilir.²⁰⁷

1950 yılında kurulan Uluslararası Göç Örgütü, 1990 yılından bu yana hızla faaliyet göstermekte olup, göç alanında çalışan en önemli örgüttür. 2007 yılında

²⁰³ Eşsiz ve Günel, <http://www.hyd.org.tr/multecielkitabi/> (11.12.2013).

²⁰⁴ İnayet, s. 30.

²⁰⁵ İnayet, s. 30.

²⁰⁶ Özkan, s. 126.

²⁰⁷ Özkan, s. 126.

kurulan Uluslararası Göç Konusunda Küresel Komisyon da devletlerarasında diyalog kurulmasında aktif çalışmaktadır.²⁰⁸

1.3.8. İklim Mültecileri (*Environmentally Displaced Person*)

İklim mültecisi kavramı ilk kez IIED- International Institute for Environment and Development Konferansında 1984 yılında kullanılmıştır.²⁰⁹ Küresel ısınma ve değişen çevre koşulları sebebiyle insanlar iradi olmayan sebeplerle göç etmektedirler. Mülteci tanımı verilirken de belirtildiği gibi mültecilerin amacı daha iyi yaşam koşulları aramak değil, kendi ülkelerinde var olan zulümden haklı olarak kaçmaktır.

1951 Cenevre Sözleşmesi'nde belirtilen bu zulüm tanımının içine genellikle insan yapımı felaketler girmektedir. Ancak, iklim değişiklikleri ve küresel ısınma sebebiyle meydana gelen doğal felaketlerden dolayı ülkesini terk etmek zorunda kalan, kendi ülkesinde yaşam olanağı olmayan kişilerin durumu hakkında bir düzenleme yapılmamıştır. Mültecileri tanımlayan 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki bu tanım bu yönüyle eksik görülmekte ve eleştirilmektedir.²¹⁰ Bunun yanı sıra Cartagena Deklarasyonu ve ABÖ Sözleşmesi'nin iklim mültecileri tarafından başvurulabilir olduğu belirtilmektedir. Ancak, bu belgelerin kuraklık ve açlık gibi durumlarda değil, daha çok afet durumlarında başvurulabilir oldukları belirtilmiştir.²¹¹

Ayrıca, *geri göndermeme ilkesinden* bu kişilerin de yararlandırılmaları gerekir. Çünkü her ne kadar 1951 Cenevre Sözleşmesinde bahsedilen sebeplerle sığınma başvurusu yapılmasa da, bu kişilerin geri gönderilmesi halinde hayatlarının riske gireceği açıktır. Toplu sığınma başvurularının yapılması halinde bu kişilerin Geçici Koruma Yönergesi çerçevesinde korunabileceği belirtilmektedir.²¹²

²⁰⁸ Özkan, s. 126.

²⁰⁹ Tevfik Odman, **Vatansızların Hukuki Durumu ve Türk Hukuku**, Çağ Üniversitesi Yayınları, Adana, 2011, (Vatansız), s. 25.

²¹⁰ Olcay Ziya, "Mülteci Göçmen Belirsizliğinde İklim Mültecileri", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı: 99, 2012, ss. 230-240.

²¹¹ International Bar Association, **Achieving Justice and Human Rights in an Era of Climate Disruption, Climate Change Justice and Human Rights Task Force Report**. British Library Catalogue in Publication Data, Londra, 2014, s. 90.

²¹² Ziya, s. 92.

1.3.9. Vatansız Kişi

Vatansızlığın azaltılması ile ilgili uluslararası düzenlemeler bulunmaktadır. 1961 tarihli "Vatansızlığın Azaltılmasına İlişkin Sözleşme"²¹³, vatansız kişilerin vatandaşlık kazanmaları ve vatandaşlıklarını korumalarıyla ilgilidir. Ülkeden çıkarılma yoluyla vatansız kalmayı engelleyici önlemler ve bir ülkede doğanlara vatandaşlık verilmesi ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır.²¹⁴ 1954 tarihli "Vatansız Kişilerin Hukuki Statülerine İlişkin Sözleşme"ye²¹⁵ göre vatansız kişi, kendi yasalarının işleyişi içinde hiçbir devlet tarafından vatandaş olarak sayılmayan bir kişi olarak tanımlanmıştır.²¹⁶ Bu sözleşmeye taraf olan devletler, ülkelerinde bulunan vatansız kişilere yabancı statüsünde bulunan kişilere tanınan hak ve özgürlükleri tanıyacaklarını taahhüt etmektedirler. Sözleşmenin 12. maddesine göre, vatansız kişinin statüsü, sürekli ikametgâhının olduğu ülkenin kanununa göre, ikametgâhı yoksa oturduğu ülkenin kanununa göre düzenlenmektedir. Farklı bölgelerde, vatansız bir konumda olan birçok etnik grup, ulusal ve kültürel azınlık bulunmaktadır. Çingeneler bu gruba örnek olarak verilir.²¹⁷

1951 Cenevre Sözleşmesi'nin "1954 Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme"den ulusal koruma bakımından daha fazla hak sağlaması nedeniyle, vatansız kişilerin öncelikle mülteci statüsüne başvurduğu görülmektedir. Ancak mültecilik statüsünün verilmemesi, verilen statünün geri alınması ya da kaybedilmesi durumlarında kişinin korunması için 1954 tarihli Sözleşme çerçevesinde vatansızlık iddiasının yeniden değerlendirilmesi gerekir.²¹⁸

²¹³ BM Genel Kurulu tarafından hazırlanan bu sözleşme 1975 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

²¹⁴ Halil Kalabalık, **İnsan Hakları Hukuku Kavram, Uygulama, Hak ve Ödevler**, Gözden geçirilmiş ve Genişletilmiş 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013, s. 102.

²¹⁵ BM tarafından hazırlanan bu sözleşme 1954 yılında New York'da imzalanmış, 1960 yılında yürürlüğe girmiştir.

²¹⁶ 1954 tarihli Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme, m. 1/1.

²¹⁷ İdil Ege Taşdelen, **Türkiye'de Mültecilerin Hukuki Durumları ve İzmir'e İlişkin Bir Araştırma**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Kamu Yönetimi Programı, 2011, İzmir, s. 10.

²¹⁸ BMMYK, **Vatansız Kişilerin Korunmasına İlişkin El Kitabı: Vatansız Kişilerin Statüsüne Dair 1954 Sözleşmesi Kapsamında**. UN Refugee Agency, Cenevre, 2014, ss. 31-32.

1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 34. maddesinde taraf devletlerin mültecileri özümlemeyi ve vatandaşlığa almayı her türlü imkân dâhilinde kolaylaştıracakları, vatandaşlığa alma işlemlerini hızlandıracakları öngörülmektedir.²¹⁹

1.4. DEĞERLENDİRME

İltica, bir kişinin yabancı bir devletin ülkesine veya diplomasi temsilciliği, konsolosluk binası, savaş gemisi veya devlet uçaklarına giderek baskı ve ayrımcılık sebebiyle koruma talebi ile başvurmasıdır. Devletlerin, iltica hakkını tanıma konusunda egemenlikten kaynaklanan takdir yetkileri bulunurken, bireylerin de sığınma arama ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı bulunmaktadır. İltica hakkına ilişkin uluslararası hukukta birçok düzenleme yapılmıştır. Bu konuda ilk düzenlemeler Milletler Cemiyeti zamanında yapılmıştır. BM'nin birçok bağlayıcı ve tavsiye niteliğinde olan belgeleri ile mülteci haklarının korunması amaçlanmaktadır. Mülteci haklarının korunması sadece uluslararası hukukun alanına girmez. Aynı zamanda insan hakları ve insancıl hukuk belgelerine de mülteci haklarının korunması için başvurulabilir. Sığınmacıların etkili bir şekilde korunabilmesi için önemli olan *geri göndermeme ilkesi* de teamül kuralı olarak kabul edilir. Bunun yanı sıra birçok bölgesel nitelikli anlaşmanın da mülteci haklarının korunmasında önemli rol üstlendiği görülmektedir. Bazı bölgesel nitelikli sözleşme ve bildirilerdeki düzenlemeler, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nden daha ileridir.

Mülteci, sığınmacı ve ilgili diğer temel kavramlar arasındaki farklar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sığınmacı kavramı ile mülteci kavramı en çok karıştırılan kavramlardır. Uygulamada mülteci ile aynı anlamda kullanıldığı görülmekle birlikte, kendisine mülteci statüsü verilene kadar, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde belirtilen şartları taşıyan kişiye sığınmacı denilmektedir. Mülteci statüsü BMMYK tarafından 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre verilir ve bunun koşulları ve sınırları bulunmaktadır. Ayrıca mülteci kavramı sadece 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde tanımlanmamış, diğer bazı bölgesel sözleşmelerde de tanımlanmıştır. Mülteci tanımıyla ilgili genel olarak yapılan eleştiriler, değişen dünya koşullarında ihtiyacı

²¹⁹ Tevfik Odman, **Çocuk Hakları Bağlamında Çocuk Mülteciler**, Çağ Üniversitesi Yayınları, Mersin, 2008, (Çocuk), s. 80.

karşılamak için yetersiz kaldığı yönündedir. Örneğin doğal felaketler sebebiyle ülkesini terk etmek zorunda kalan kişilerle ilgili bir düzenleme yapılmamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE İLTİCA HAKKININ KORUNMASI

AB ülkeleri, sığınmacılar için hedef ülke konumundadır. Dünyanın en çok sığınma başvurusu alan ülkeleri arasında AB ülkeleri de bulunmaktadır.²²⁰ Bu sebeple, iltica konusu AB ve AB ülkeleri için önemlidir. İltica konusundaki sorunların çözülmesi ve bu konuda düzenlenme yapılması için "Ortak bir Avrupa Sığınma Sistemi" 'nin (OASS) oluşturulması hedeflenmiştir.

Bu bölümde AB'de iltica hakkı incelenecektir. Bu bağlamda AB'nin kurucu anlaşması olan "Avrupa Birliği Anlaşması"na (ABA) kadar olan süreçteki belgeler ve daha sonra bu anlaşmada değişiklik yapan Amsterdam Anlaşması ve OASS'ne geçilmesine kadar olan süreçteki düzenlemeler incelenecektir. Ayrıca AK'nin iltica hakkı ile ilgili belgelerine ve özellikle AİHM'nin kararlarına da, bu bölümde, ayrı bir başlık olarak yer verilecektir. Sözleşmenin mülteci veya sığınmacılar tarafından başvurulabilecek maddeleri ve AİHM'nin bu doğrultuda vermiş olduğu kararlar, AB devletleri için önem arz etmektedir. Bu bakımdan, AK ve AİHM kararları bu bölümün sonunda incelenecektir.

2.1. AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKUNDA İLTİCA HAKKININ KORUNMASI

İkinci Dünya Savaşından sonra Avrupa'da sınırların korunması, ekonomik işbirliğinin kurulması ve siyasi bir birliğin temelini atılması amacıyla Avrupa ülkeleri bir araya gelmişlerdir. Bu amaçla, 1951 yılında Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT)'nu kuran Paris Anlaşması ve 1957 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET)'nu kuran Roma Anlaşmaları imzalanmıştır.²²¹ 1965 yılında imzalanan Füzyon Anlaşması (Birleşme Anlaşması) ile adı geçen üç topluluk için tek bir Konsey ve Komisyon oluşturularak, bu Topluluklar, Avrupa Toplulukları (AT) adıyla anılmaya başlanmıştır.²²² AB'nin

²²⁰ Nurcan Özgür ve Yeşim Özer, **Türkiye'de Sığınma Sisteminin Avrupalılaşması**, Derin Yayınları, İstanbul, 2010, s. 8.

²²¹ Avrupa Birliği Bakanlığı, "Avrupa Birliğinin Tarihçesi", **AB Bakanlığı**, 01.07.2013, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=105&l=1> , (Tarihçe), (23.11.2013).

²²² Enver Bozkurt ve diğerleri, **Avrupa Birliği Hukuku**, 4. Baskı, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2008, s. 23.

kurucu anlaşması olan 1992 Avrupa Birliği (Maastricht) Anlaşması (ABA) ile de bu topluluklar, AB'nin birinci sütununda yer almıştır.

AB'nin temeli olan AT'nin çatısı altında bir araya gelen devletler, sadece ekonomik çıkarlar ile bir araya gelmemiş, aynı zamanda, insan haklarının korunması ve üye devletlerin sosyal, kültürel ve siyasi kaynaşmasının sağlanmasını da amaçlamışlardır.²²³

Mülteci sorunu, AT'nin de konusu olmuştur. 1970 yılından itibaren baş gösteren ekonomik kriz, SSCB'nin dağılması, Yugoslavya ve Kosova'daki savaşlar nedeniyle Avrupa'ya yerleşmek isteyen kişilerden dolayı sığınma hakkı ile ilgili düzenlemeler yapmak kaçınılmaz olmuştur.²²⁴ Mülteciler ve 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin yorumlanması 1980'lere kadar Avrupa'da sorun olmamıştır. 1990'larda, mülteci sayısının artması ve Avrupa devletlerinin farklı sığınma hukukuna sahip olması sebebiyle yaşanan sıkıntılar ortak bir mülteci hukuku ihtiyacını doğurmuştur.²²⁵

Bu bölümde AB'nin mültecilere ilişkin yaptığı hukuki düzenlemeler ve ortak bir sığınma sisteminin kurulması amacıyla yapılan düzenlemeler tarihsel sırasıyla incelenecektir.

2.1.1. Avrupa Birliği Anlaşması Öncesinde İltica Hakkındaki Düzenlemeler

2.1.1.1. Roma Anlaşması

Roma Anlaşması, AET'nin kurucu anlaşmasıdır. Bu anlaşma, 1957 yılında altı devlet (Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda) tarafından imzalanmıştır. Anlaşmanın amacı, Avrupa'da ekonomik bir çıkar birliğinin kurulmasıdır. Ancak nihai olarak siyasal, toplumsal ve hatta savunmaya yönelik bir

²²³ Bozkurt ve diğerleri, s. 23.

²²⁴ Neslihan Eriş, **Avrupa Birliğinde Mültecilerin Hukuki Durumu**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Ana Bilim Dalı, 2001, s.78.

²²⁵ A. Heijerman, **The harmonisation of European asylum policy, Changes in The Netherlands, Belgium, Germany and the United Kingdom**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Universiteit Twente, European Studies, 2010, s.12.

Birlik hedeflenmiştir.²²⁶ Anlaşmanın imzalandığı dönemde, Avrupa dışından gelen kişi hareketliliğinin kontrolü çok önemli olmamıştır.²²⁷ Anlaşmanın temel hedefi, 23. maddesinde belirtilen gümrük birliğinin oluşturulmasıdır. Dolayısıyla bu anlaşmada, kişilerin serbest dolaşımı ekonomik amaçlıdır. Anlaşmaya göre, sadece, çalışanlar (m.48), kendi iş yerine sahip olanlar (m.52) ve hizmet sağlayanlar (m.59) serbest dolaşım hakkından yararlanabilmekteydi. Bu kişilerin serbest dolaşımı da kamu yararı, kamu güvenliği, kamu düzeni ve sağlığı gerekçeleri ile sınırlandırılmaktaydı.²²⁸

Anlaşmada, Topluluğa taraf olmayan üçüncü devlet vatandaşları için bir düzenlememe olmamakla birlikte, üçüncü devlet vatandaşları ile ilgili ikili anlaşmalar yapılmaktaydı. Türkiye vatandaşları da işçi alımı konusunda yapılan ikili anlaşmalar çerçevesinde değerlendirilmiştir.²²⁹ Kişilerin serbest dolaşımı hakkında ilk temeller bu Anlaşma ile atılmıştır. Ancak iltica hakkına ilişkin bir düzenleme yapılmamıştır. O dönemde Avrupa'daki kişi hareketliliği sorun olarak görülmemiş, ekonomik canlanmaya katkı olarak değerlendirilmiştir.

2.1.1.2. Avrupa Tek Senedi

Avrupa Tek Senedi (ATS), 1986 yılında imzalanarak 1987 yılında yürürlüğe konmuştur.²³⁰ ATS, Toplulukları kuran anlaşmalarda önemli şekilde değişiklikler yapmaktadır.²³¹

ATS'de sığınma hakkı ya da ortak göç politikası hakkında doğrudan düzenlemeler bulunmamaktadır.²³² ATS'nin asıl amacı; içerisinde kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbestçe dolaşabildiği bir iç pazar oluşturmaktır.²³³ Bu

²²⁶ Özgür ve Özer, s. 10.

²²⁷ Özgür ve Özer, s. 10.

²²⁸ Özgür ve Özer, s. 11.

²²⁹ Özgür ve Özer, s. 12.

²³⁰ Mehmet Özcan, **Avrupa Birliği Sığınma Hukuku Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı**, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 2005, Ankara, s. 29.

²³¹ Avrupa Birliği Bakanlığı, Tarihçe, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=105&l=1> (23.11.2013).

²³² Özgür ve Özer, s. 13.

²³³ Esther Ezra, **European Integration and Refugee Protection: The Development of Asylum Policy in European Union**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ludwig-Maximilians-Universität, München Geschwister-Scholl-Institut für Politische Wissenschaft, 2004, s. 92.

düzenleme, serbest dolaşım hakkının tanınması hususunda önemli bir adım olarak görülmektedir.²³⁴

ATS'nin 8a. ve 118. maddeleri, iç pazarın oluşturulması ve Avrupa'da göçmenlere karşı ortak bir politikanın oluşturulması için kaynak maddeler olarak görülür.²³⁵ Bu maddelerin amacı iç pazarın bir an önce oluşturulması ve çalışmak için gelen göçmenlerin çalışma koşullarının iyileştirilmesidir.

1985 tarihli Milan Zirvesinde sunulan Beyaz Kitap'ta, kişilerin serbest dolaşımı için gerekenler sıralanarak, mültecilerin durumu ve sığınma hakkı konusunda Komisyonun yönerge hazırlama isteği ortaya konmuştur.²³⁶ Buradan hareketle, 1988 yılına gelindiğinde Komisyon, "Sığınma Hakkı ve Mültecilerin Durumlarını Düzenleyen Kurallara İlişkin Yönerge" taslağını ATS'ye dayanarak hazırlamıştır.²³⁷ Ancak üye devletlerden gelen itirazlar sonucunda bu yönerge taslak halinde kalmıştır. Eğer Yönerge kabul edilmiş olsaydı, AT tarafından ortak bir sığınma sisteminin adımları daha erken atılmış olacaktı.

Avrupa ülkeleri arasında, kişilerin serbest dolaşımına ilişkin ortak bir düzenlemenin yapılmasının zorunluluğu ve iç pazar sınırlarının ortadan kalkmasıyla meydana gelebilecek güvenlik açığının kapatılması için, 1986 yılında "Göç Konusunda *Ad Hoc* Çalışma Grubu" oluşturulmuştur.²³⁸

ATS, üye devletlerin ilk kez göçmenler konusunda ortak bir düzenleme yapma isteğine yönelik beyanda bulunmaları açısından önemli bir Sözleşmedir.²³⁹

2.1.1.3. Schengen Sözleşmesi

Avrupa'da meydana gelen ekonomik durgunluğu aşmak ve vatandaşların Avrupa ülkeleri arasında serbest dolaşımını sağlamak için bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmuştur. 1985 yılında, Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından hazırlanan Schengen Sözleşmesi imzalanmıştır. Sözleşmenin amaçları; adli işbirliği, vize işlemleri, uyuşturucu ve silah kaçakçılığıyla mücadele, sığınmacı

²³⁴ Ezra, s. 92.

²³⁵ Özgür ve Özer, s. 13.

²³⁶ Özcan, s. 30.

²³⁷ Özcan, s. 30.

²³⁸ Özcan, s. 31.

²³⁹ Ezra, s. 94.

başvurularını hangi ülkenin inceleyeceğine karar verilmesi olarak belirtilmiştir.²⁴⁰ 1990 yılında onaylanan, ancak 1995 yılında yürürlüğe girebilen “*Schengen Anlaşması’nın Uygulanmasına İlişkin Schengen Sözleşmesi*”, 1999 tarihli Amsterdam Anlaşmasına Ek bir Protokol ile Topluluk Sütununa aktararak Topluluk Hukukunun bir parçası haline getirilmiştir.²⁴¹

Schengen Sözleşmesi, Avrupa’da iç sınırların ortadan kaldırılmasını hedeflemekle birlikte, iç sınırların ortadan kalkmasıyla meydana gelebilecek güvenlik sorunları ve sığınma hakkı konusuyla ilgili düzenlemeler getirmektedir.²⁴² Bu sebeple, Sözleşme’de iç sınırların düzenlenmesinin yanı sıra, dış sınırlardan geçişe dair düzenlemeler de yapılmıştır.²⁴³ Ayrıca, vize konusuna ilişkin ve taşıyıcıların sorumluluğu ile ilgili konularla sığınmacıların Avrupa’ya girişini zorlaştıran düzenlemeler de Sözleşme’de yer almaktadır.²⁴⁴

Schengen Sözleşmesi’nde vizeye ilişkin düzenlemeler ile üye devletlerin vize politikalarını uyumlaştırması hedeflenmektedir. Buna göre üçüncü ülkelerden gelen kişilere tek bir vizenin verileceği kararlaştırılmıştır. Vizeye ihtiyacı olan ülkeler için negatif liste, vizeye ihtiyacı olmayan ülkeler için pozitif liste hazırlanmıştır. Negatif listede bulunan devletlerin vatandaşlarının genellikle sığınma talebinde bulunduğu görülmektedir. Bu durum, BMMYK tarafından sığınmacıların güvenli ülkelere erişimini zorlaştırması bakımından eleştirilmiştir.²⁴⁵ Negatif liste uygulaması ile sığınma talebinde bulunmak isteyen kişilerin yasa dışı yollarla ülkeye girmek zorunda kalmaları insan ticaretine yol açmaktadır.²⁴⁶

Sözleşmede taşıyıcıların sorumluluğu da düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre, taşıyıcılar, kara, hava ya da deniz yoluyla taşıdıkları yolcuların gerekli bütün belgelere sahip olduklarından emin olmalı ve her türlü önlemi almalıdırlar.²⁴⁷ Gerekli

²⁴⁰ Eriş, s. 81.

²⁴¹ Cosmin G. Nedela, **Towards a Common European Asylum System, Aarhus School of Business and Social Sciences**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), MSc in EU Business and Law, 2011, s. 28.

²⁴² Özgür ve Özer, s. 16.

²⁴³ Heijerman, s. 13.

²⁴⁴ Özcan, s. 39.

²⁴⁵ Özcan, ss. 40- 41.

²⁴⁶ Luise Druke, “Refugees Protection in the Post Cold War Europe: Asylum in the Schengen an EC Harmonization Process”, in **Les Accords de Schengen: Abolition des Frontieres Interieures ou Menace Pour les Libertes Publiques?**, (Ed.) Alexis Pauly, European Institute of Public Administration, Maastricht, 1993, ss. 108-109.

²⁴⁷ Özcan, ss. 42- 45.

belgeleri bulunmayan, eksik ya da sahte belge ile yolcu taşıyan taşıyıcı firmalar cezalandırılmaktadır. Yani, taşıyıcı firmaların güvenilirlikleri Schengen Sözleşmesi'ne konu olmuştur.²⁴⁸ BMMYK'ye göre, bu düzenleme sığınma hakkını düzenleyen 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolüne aykırıdır.²⁴⁹ Çünkü sığınmacıların sığınma hakkı, güvenli ülkenin vize konusundaki otoritelerine başvuru yapılmadan önce, taşıyıcılar tarafından engellenmektedir. Sığınmacıların, Avrupa ülkelerine varmadan sığınma talebinde bulunmaları mümkün olmadığından sığınma başvurusu yapma olanakları da bulunmamaktadır. BMMYK'ye göre taşıyıcı firmanın ihmali olması durumunda bile, bu kişilerin haklı bir baskı ve korkudan kaçmış olmalarının ispatının sorumluluğu, taşıyıcı firmaya değil, bu konuda bilgisi olan devlete ait olmalıdır.²⁵⁰

Ayrıca, Sözleşme'ye göre, Schengen vizesi başvurusu yapmış olan kişi hakkında irtibat görevlileri bilgi edinebilecektir. Buradaki amaç, vize verilen kişilerin, vizenin verildiği andan itibaren izlenmeye başlanmasıdır.²⁵¹ Ayrıca, Schengen Bilgi Sistemi'ne güvenlik sebebiyle kaydedilen ve vize verilmeyen kişilerin, başka bir ülkeden Schengen vizesi almaları engellenmektedir. Böylece, bir kez bu bilgi sistemine kaydedilen kişilerin başka bir Schengen ülkesine de sığınma talebinde bulunma imkânı kalmamaktadır.²⁵²

Schengen Sözleşmesi'nin 7. Bölümünde 28. ve 38. maddeleri arasında sığınmaya ilişkin hükümler düzenlenmiştir.²⁵³ Sözleşmenin hazırlık aşamasında, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni ve insan haklarını güvence altına alan diğer sözleşmelerle sağlanan hakların korunacağı belirtilmiştir.²⁵⁴ Buna göre, Schengen Sözleşmesine taraf olan devletler, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolünü coğrafi sınırlama olmaksızın kabul ettiklerini ve BMMYK ile işbirliği yapacaklarını

²⁴⁸ John Morrison ve Beth Crosland, "The Trafficking and Smuggling of Refugees: The End Game in European Asylum Policy?", **New Issues in Refugee Research**, Working Paper, No. 39, 2001, s.31.

²⁴⁹ Conc. On the Int. Protection of Refugees, adopted by the Executive Committee of the UNCHR, 1991, ss. 52-53'dan aktaran Özcan, s.44.

²⁵⁰ UNHCR, **UNHCR Position on Conventions Recently Concluded in Europe (Dublin and Schengen Conventions)**, 16.08.1991, <http://www.unhcr.org/protect/PROTECTION/43662e942.html> (Positions on Conventions), (18.12.2014).

²⁵¹ Özcan, s. 46.

²⁵² Özcan, ss. 46- 47.

²⁵³ Özcan, s. 47.

²⁵⁴ H. Meijers, "Refugees in Western Europe 'Schengen' Affects the Entire Refugee Law", **International Journal of Refugee Law**, Cilt: 2, No: 3, 1990, s. 437.

belirtmişlerdir.²⁵⁵ Taraf devletler, yapılan sığınma başvurularını, ülkelerine girişi reddetme ve sığınmacıları üçüncü ülkelere gönderme haklarını koruyarak, objektif bir şekilde değerlendirme yükümlülüğünü kabul etmişlerdir.²⁵⁶ Sözleşmeye göre, sığınma başvurusunun değerlendirilmesi yükümlülüğü sadece bir tarafa ait olmakla birlikte, taraf devletler, sığınma başvurusunun hangi devlet tarafından değerlendirileceğine olabildiğince çabuk karar vermek zorundadırlar.²⁵⁷

Sözleşmenin 33. ve 34. maddelerinde, Sözleşmeye taraf olan ülkelerin geri kabul etme yükümlülüklerini düzenlemektedir. Bunlara göre sığınma süreci devam ederken sığınma başvurusu yapan kişi yasadışı yollardan başka bir taraf devletin sınırlarına giriş yaparsa sığınma başvurusunu inceleyen taraf devlet, bu kişiyi geri almak zorundadır.²⁵⁸ Aynı şekilde sığınma başvurusu reddedilen kişi, sözleşmeye taraf diğer bir devlete oturma izni olmaksızın geçerse, sığınma başvurusunu inceleyen devlet bu kişiyi geri almakla yükümlüdür.²⁵⁹ Ancak, bu sorumluluğun da sınırları bulunmaktadır. Örneğin, başka bir taraf devlet, sığınmacıya bir yıl veya fazlası için oturma izni verdiğinde ve sorumlu olan taraf devletin kişiyi topraklarından ihraç etmesi durumunda sorumlu devletin sığınma talebinde bulunan kişiyi geri kabul etme yükümlülüğü ortadan kalkmaktadır.²⁶⁰

Sığınmacının ailesi ile ilgili düzenlemeye de Sözleşmede yer verilmiştir. Buna göre; sığınmacının mülteci statüsü ya da oturma izni alması halinde, talebi üzerine, bu izni ya da statüyü veren taraf ülke, kişinin ailesi tarafından yapılan sığınma başvurularını inceleyecektir.²⁶¹ Ayrıca, sığınmacı; insani, ailevi ya da kültürel sebeplerle başka bir ülke tarafından değerlendirme yapılmasını talep ettiği takdirde diğer taraf devlet başvuruyu değerlendirmekle yükümlüdür.²⁶²

Son olarak, taraf devletler arasında bilgi alışverişi düzenlenmiştir. Buna göre; taraf devletler sığınma başvurusu yapan kişi ile ilgili bilgileri birbirleri ile paylaşmakla yükümlüdürler. Buradaki amaç, sığınma başvurusunu inceleyecek

²⁵⁵ 1985 Schengen Sözleşmesi, m. 28.

²⁵⁶ 1985 Schengen Sözleşmesi, m. 29; Özcan, s. 48.

²⁵⁷ 1985 Schengen Sözleşmesi, m. 31.

²⁵⁸ 1985 Schengen Sözleşmesi, m. 33/1.; Özcan, s. 51.

²⁵⁹ 1985 Schengen Sözleşmesi, m. 34/1.; Özcan, s. 51.

²⁶⁰ 1985 Schengen Sözleşmesi, m.33/2. Özcan, s. 51.

²⁶¹ 1985 Schengen Sözleşmesi, m. 35; Özcan, s. 52.

²⁶² 1985 Schengen Sözleşmesi, m.36; Özcan, s. 52.

sorumlu devletin belirlenmesi, başvurunun incelenmesi ve ortaya çıkacak yükümlülüklerin yerine getirilmesidir.²⁶³

2.1.1.4. Dublin Sözleşmesi

Dublin Sözleşmesi, Schengen Sözleşmesi'nden önce, 1990 yılında, imzalanmasına rağmen, 1997 yılında yürürlüğe girmiştir. AB'de iç sınırların ortadan kaldırılması amacı, Dublin Sözleşmesi'nin hazırlanmasını kaçınılmaz kılmıştır.²⁶⁴ Sözleşme, iltica hakkının korunması bakımından devletlerin sorumluluğu sorununun çözümüne yönelik ilk uluslararası düzenlemedir.²⁶⁵

Bu Sözleşmenin en önemli özelliği, her üye ülkenin, diğer bir üye ülkeyi güvenli üçüncü ülke olarak görmesidir.²⁶⁶ Ayrıca, bu Sözleşme, sığınma hakkını tek tek devletler üzerinden değil, bütün bir Birliğin konusu olarak ele alması bakımından öneme sahiptir.²⁶⁷ Ancak, bu Sözleşme, ortak bir sığınma politikası ihtiyacına vurgu yaparken, üye devletlerin mülteciler hakkındaki düzenlemelerinin uyumlaştırılmasına değil, üye devletlerin ulusal düzenlemelerine göre, diğer üye devletler tarafından inceleme yapılmasını öngörmüştür.²⁶⁸ Bu husus, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin amacına aykırı görülmüştür, çünkü kişinin sığınma başvurusunun bir ülke tarafından incelenip, reddedilmesi halinde, diğer bir ülke inceleme yapmadan başvuruyu reddetme hakkına sahiptir.²⁶⁹

Sözleşme, üye devletlerin iç hukuklarının uyumlaştırılması için yetersiz kalmakla birlikte bu konuda adım attığı için önemli görülmektedir.²⁷⁰ Ayrıca bu Sözleşme, üye devletler arasında, başvuruların alınmasında, kimin sorumlu olacağı konusunda bir tartışma açtığı için eleştirilmiştir.²⁷¹

²⁶³ 1985 Schengen Sözleşmesi, m.37.; Özcan, s. 52.

²⁶⁴ Ezra, s. 97.

²⁶⁵ Reinhard Marx, "Adjusting the Dublin Convention: New Approaches to Member State Responsibility for Asylum", **European Journal of Migration and Law**, Cilt:3, 2001, s. 9.

²⁶⁶ Agnes Hurwitz, "The 1990 Dublin Convention: A Comprehensive Assessment", **International Journal of Refugee Law**, Cilt: 11, No: 4, Oxford University Press, 1999, s. 647.

²⁶⁷ Ezra, s. 98.

²⁶⁸ Karsten Kloth, "The Dublin Convention on Asylum- An Introduction" in: Marinho Clotilde (ed.) **The Dublin Convention on Asylum. Its Essence, Implementation and Prospects**, European Institute of Public Administration, Maastricht, 2000, s. 9.

²⁶⁹ Hurwitz, s. 648.

²⁷⁰ Olga Ferguson Sidorenko, **The Common European Asylum System: Background, Current State of Affairs, Future Direction**, Asser Press, The Hague: T.M.C., 2007, s. 18.

²⁷¹ Ezra, s. 100.

Dublin Sözleşmesi ile Schengen Sözleşmesi arasında çok büyük farklılık yoktur. Dublin Sözleşmesi, Schengen Sözleşmesi'nin özellikle sığınmaya ilişkin 28–38. maddeleri ile uyumludur.²⁷² Bunun yanı sıra, iki sözleşme arasında farklılıklar da bulunmaktadır. Dublin Sözleşmesinde, sığınma başvurularını yapan devletin belirlenmesine yönelik ölçütler, Schengen Sözleşmesi'nin aksine, açıkça belirlenmiştir.²⁷³ Ayrıca, Dublin Sözleşmesinde, aile birliği ile ilgili düzenlemelere yer verilmiş olup, bu konudaki düzenleme, AİHS ve 1951 Cenevre Sözleşmesi ile paraleldir.²⁷⁴ Schengen Sözleşmesi, İrlanda ve Birleşik Krallık tarafından imzalanmamış olmasına rağmen, Dublin Sözleşmesini bütün üye devletler imzalamıştır.

Son olarak belirtmek gerekir ki, Dublin Sözleşmesi, Avrupa Topluluğu Adalet Divanı'nın (ATAD) kontrolüne tabi olmadığı için yargısal denetimi yapılamamaktadır.²⁷⁵ Sözleşme ile ilgili sorunlar, Sözleşme'nin 18. maddesi ile kurulan Komitenin kararları ile çözüme bağlanır. Ancak bu kararlar da ATAD'ın denetimi dışındadır.²⁷⁶ Ne Topluluk düzeyinde ne de ulusal düzeyde yargısal ve demokratik açıdan hesap verilebilirliği olmadığı için Dublin Sözleşmesi eleştirilmektedir.²⁷⁷

2.1.1.5. Londra İlke Kararları

1992 tarihinde, Dublin Sözleşmesi'nde belirtilen hususların geliştirilmesi amacıyla Avrupa Birliği Konseyi tarafından, Londra ilke kararları olarak bilinen üç karar alınmıştır.²⁷⁸ Bunlar; “*Açıkça Temelden Yoksun İltica Başvuruları Hakkında İlke Kararı*”, “*Genel Anlamda Ciddi Zulüm Riski Olmayan Ülkeler Hakkında Sonuç Kararları*” ve “*Ev sahibi Üçüncü ülkelerle İlgili Meselelere Uyumlaştırılmış Bir*

²⁷² Hurwitz, s. 647.

²⁷³ Özcan, s. 57.

²⁷⁴ Hurwitz, s. 653.

²⁷⁵ Özcan, s. 61.

²⁷⁶ Clotilde Marinho ve Matti Heinone, “Dublin After Schengen: Allocating Responsibility for Examining Asylum in Practice”, **EIPASCOPE**, s. 9.

²⁷⁷ Özgür ve Özer, s. 21.

²⁷⁸ Timothy J. Hatton, "European Asylum Policy", **Discussion Paper Series**, No: 1721, Bonn, 2005, s.5.

Yaklaşım Hakkında İlke Kararı”dır.²⁷⁹ Bu kararların bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Üç ilke kararının amacı, üye devletlerin sığınma konusundaki politikalarının uyumlaştırılması ve etkili bir sığınma sisteminin oluşturulmasıdır.²⁸⁰ Aynı zamanda, bu ilke kararları sayesinde, sığınma başvurularının daha hızlı bir şekilde değerlendirilmesi de amaçlanmıştır.

Birinci ilke kararı olan *Açıkça Temelden Yoksun İltica Başvuruları Hakkında İlke Kararı*’nın amacı, sığınma başvurularında, sunulan bilgi ve belgelerin “*açıkça temelden yoksun*” olması durumunda sığınma başvurusunun reddedilmesidir. Belgenin açıkça temelden yoksun olması, sığınma hakkının kötüye kullanılması veya açıkça hileli olması şeklinde olabilir.²⁸¹ Karara göre, yapılan sığınma başvurusu, 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde belirtilen mülteci tanımına açıkça uymaması, o kişinin yaşam standartlarını iyileştirme amacıyla göç ettiği şüphesi, kişinin vermiş olduğu bilgiler arasındaki açık tutarsızlık ve çelişki durumunda iltica başvurusu *açıkça temelden yoksun* kabul edilir.²⁸² Kararın 9. maddesinde de bu durumlar detaylı olarak sıralanmıştır. Ayrıca, kişinin kendi ülkesinin başka bir bölgesinde bahsettiği zulüm ve korkudan kaçma olasılığının bulunması halinde, başvurusu bu ilke kararı çerçevesinde reddedilecektir.²⁸³

Ancak, yukarıda da bahsedildiği gibi, Avrupa ülkelerine giriş için vize gerekmekte olup, vizenin verilmesi belli koşullara bağlıdır. Sığınma başvurusu yapacak olan kişiler, Avrupa’ya ulaşmak için sahte belge düzenlemek zorunda bırakılmakta, alınan bu kararlar da sığınma hakkının zedelenmesi durumu doğabilmektedir.

İkinci ilke kararı olan, *Genel Anlamda Ciddi Zulüm Riski Olmayan Ülkeler Hakkında Sonuç Kararları*’nın amacı, genel olarak mülteci başvurusunun yapılmadığı, güvenli olarak kabul edilen ülkelere gelen başvuruların hızlı bir şekilde değerlendirilmesidir. Bu ülkelerin belirlenmesi için bazı objektif ölçütler

²⁷⁹ Bu ilke kararları, AB Anlaşması imzalandıktan sonra, ancak yürürlüğe girmeden önce AT üyesi devletler tarafından, İngiltere’nin dönem başkanlığı sırasında, Londra’da, 30 Kasım- 1 Aralık 1992 tarihleri arasında yapılan bir toplantıda imzalanmıştır. Bu kararlar Londra ilke kararları olarak anılmaktadır. İlke kararlarının bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Aktaran Özcan, s. 68.

²⁸⁰ Eriş, s. 93.

²⁸¹ Sionhan Mullally, “Manifestly Unfounded” Asylum Claims in Ireland and Right to Fair Procedures”, **European Public Law**, Cilt: 8, No: 4, 2002, s.527’dan aktaran Özcan, s.68

²⁸² Özcan, s. 67.

²⁸³ BMMYK ve Avrupa Komisyonu: **Uygulayıcılarından AB İltica Müktesebatına Yönelik Yorumlar**, Viyana, 2001’dan aktaran Eriş, s. 85.

belirlenmiştir. Bunlar; geçmişteki mülteci sayısı ve kabul oranları, insan haklarına saygı, demokratik kurumların varlığı ve istikrardır.²⁸⁴ Bu ilke kararı, başvurucuya ispat yükümlülüğü yüklediği ve değerlendirme sonucuna karşı herhangi bir itiraz yolu olmadığı için sığınma hakkını zedelemesi bakımından eleştirilmektedir.²⁸⁵ Ayrıca, bu ilke kararı, etkili ve adil bulunmamakta, 1951 Cenevre Sözleşmesi ile güvence altına alınan *geri göndermeme ilkesini* de ihlal etmesi sebebiyle eleştirilmektedir.²⁸⁶ BMMYK, başvuruların kişilerin güvenli bir ülkeden gelmiş olması sebebiyle detaylı bir şekilde incelenmeden reddedilmesini, tüm başvuruların tek tek incelenmesi gerektiğini belirtmiştir.²⁸⁷

Son ilke kararı, *Ev sahibi Üçüncü Ülkelerle İlgili Meselelere Uyumlaştırılmış Bir Yaklaşım Hakkında İlke Kararı*'dır. Buradaki üçüncü ülke, kişinin soruşturma tehdidi altında olmadığı ve hızlandırılmış prosedürün uygulanabileceği yerdir.²⁸⁸ Özcan, buradaki *ev sahibi üçüncü ülkenin* ikinci ilke kararına konu olan *güvenli üçüncü ülke* kavramından farklı olmadığını belirtmiştir.²⁸⁹ Bu ilke kararının öncelikli amacı, üye devletler arasındaki farklı uygulamaların ortadan kaldırılarak üye devletlerin mülteciler hakkındaki mevzuatlarının uyumlaştırılmasıdır, ancak bu uyumlaştırmaların uygulamada yetersiz kaldığı belirtilmektedir.²⁹⁰

Bu ilke kararlarının asıl amacı, Avrupa'ya gelen mültecilerin sayısını azaltmak ve incelemelerin hızlı bir şekilde yapılmasını sağlamak olduğundan, kişilerin sığınma hakkını korumayı amaçlamadığı söylenebilir. Ayrıca, bu kararların herhangi bir yargısal denetimi olmadığından, başvurucuların mağduriyeti durumunda etkili bir çözüm yolu bulunmamaktadır.

²⁸⁴ Özcan, s. 71.

²⁸⁵ Rosemary Byrne ve Andrew Shacknove, "The Safe Country Notion in European Asylum Law", **Harvard Human Rights Law Journal**, Cilt. 9, 1996, s. 216.; Özcan, s. 73.

²⁸⁶ Cathryn Costello, "The Asylum Procedures Directive and the Proliferation of Safe Country Practices: Deterrence, Deflection and the Dismantling of International Protection?", **European Journal of Migration and Law**, Cilt: 7, 2005, s. 47.

²⁸⁷ Özcan, s. 72.

²⁸⁸ Hatton, s. 5.

²⁸⁹ Özcan, s. 73.

²⁹⁰ Özcan, ss. 73- 74.

2.1.2. Avrupa Birliği Anlaşması'nda İltica Hakkının Düzenlenmesi

1990 tarihinde Roma Zirvesi'nde alınan kararların 7 Şubat 1992'de Maastricht Zirvesi'nde, üye devletler tarafından imzalanmasıyla AB'nin hukuki temelleri atılmıştır. AT'nin adını AB'ye dönüştüren Avrupa Birliği (Maastricht) Anlaşması (ABA) 1 Kasım 1993'te uygulamaya konulmuştur.²⁹¹ Siyasi ve ekonomik birliği amaçlayan Anlaşma'da; ekonomik ve parasal birliğin tamamlanması, ortak dış politika, toplulukta yer alan ekonomisi kötü ülkelere fon sağlanması, ortak savunma ve güvenlik politikası, Avrupa Parlamentosu'nun yetkilerinin artırılması ve ortak vize uygulaması konularında anlaşmaya varılmıştır.²⁹²

Anlaşmada, “*Adalet ve İşçileri Alanlarında İşbirliği*” başlığı altında sığınma, göç, serbest dolaşım gibi konular düzenlenmiştir.²⁹³

Sığınma hakkı ile ilgili ATAD'a başvuru yapılamaması ve yargısal denetimin eksik olması, sığınma hakkının korunması bakımından eksiklik olarak görülmektedir.²⁹⁴ Ayrıca, yasal araçlarla yeterli destek sağlanmadıkça bu hususta yapılacak olan çalışmaların eksik kalacağı vurgulanmıştır.²⁹⁵

ABA'nın kabulünden sonra, sığınma alanında gelişmeler meydana gelmiştir. 1994 yılında Avrupa Birliği Komisyonu tarafından “*Sığınma ve Göç Konusunda Bildirim*” yayınlanmıştır. Komisyon sığınmaya ilişkin ilk bildirimini 1991 yılında yayınlanmış olup ABA'nın vermiş olduğu kısıtlı yetkileri kullanarak 1994 yılındaki bildirimde de benzer hususlara vurgu yapmıştır. Geçici çözümlerin yanı sıra, göç ve sığınmanın kaynağı olan ülke ve bölgelere ilişkin kalıcı çözümlerin yapılması gerektiği de vurgulanmıştır.²⁹⁶ Komisyon bu bildiriminde, öncelikli çözüm bekleyen hususları; 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesinin yorumlanması konusunda uyumlaştırma yapılması, sığınma konusunda asgari standartların belirlenmesi, 1951 Cenevre Sözleşmesi dışında kalan sığınmacılara geçici koruma sağlanması, külfet

²⁹¹ Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Beta Yayınları, İstanbul, 2003, s. 75.

²⁹² Karluk, s. 75.

²⁹³ Özcan, s. 83.

²⁹⁴ Eriş, s. 102.

²⁹⁵ Özcan, s. 89.

²⁹⁶ Özcan, ss. 90- 91.

paylaşımı konusunda çalışma yapılması ve transit geçiş durumlarında yardımcı olmak üzere izleme sistemi kurulması gerektiği şeklinde belirtmiştir.²⁹⁷

Ayrıca ABA'da üye ülkelerin vize düzenlemelerinin uyumlaştırılması konusunda anlaşmaya varılmış olup vize uygulamaları da, AB'ye göç ve sığınma konusunda bir önlem olarak görülmektedir.²⁹⁸ Bu hususta, Komisyon kararı ile vatandaşları vize almak zorunda olan ülkelerin listesi hazırlanmıştır.²⁹⁹ Vize uygulama politikası, her ne kadar mülteci veya sığınmacı akınını engellemek için bir araç olsa da, mültecilerin yasal göç hakkını engellediği için eleştirilmektedir.

Bunun dışında, 1995 tarihinde, AB Adalet ve İçişleri Konseyi tarafından “*Sığınma Prosedürü Asgari Teminatları Hakkında Konsey İlke Kararı*” kabul edilmiştir.³⁰⁰ Her ne kadar bu ilke kararının bir bağlayıcılığı olmasa da, üye devletler, yapılacak olan düzenlemelerde ilke kararlarını dikkate almak zorundadırlar. Karar dokuz ayrı bölümden oluşmaktadır. Bunlar, sırasıyla, adil ve etkin sığınma prosedürlerine ilişkin evrensel ilkeler, sığınma başvurularının incelenmesine ilişkin teminatlar, sığınmacıların inceleme, itiraz ve yeniden inceleme prosedürleri sırasındaki hakları, refakatsiz çocuklar ve kadınlar için ek koruyucu tedbirler, mülteci olarak sınıflandırma kriterlerinin karşılanması halinde ikamet hakkıdır.³⁰¹

Bu kararda, *geri göndermeme ilkesi* güvence altına alınmış olup, başvurusu reddedilen kişilerin itiraz etmeleri halinde, itirazları sonuçlandırılana kadar geri gönderilmemeleri gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca karara göre, iltica başvurusu hakkında son karar verilmeden önce, başvuru sahibine ulusal yasalara göre yetkili bir kişi ile görüşme hakkı verilmelidir.³⁰² Ehliyeteye sahip olmayan çocukların sığınma başvurusu yapmalarını sağlamak için özel olarak atanmış kişi ya da kurumlar tarafından temsil edilmesi gerektiği, yaşadıkları deneyimler ve kültürel kökenleri sebebiyle başvurularını temellendirecek detaylı bilgiler vermekte zorlanan kadın sığınmacılara eşlik etmek üzere kadın çalışanlar ve tercümanlar temin edilmelidir.³⁰³

ABA'nın kabul edilmesinden sonra, 1996 tarihinde, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde tanımlanan mülteci tanımının uyumlaştırılmış bir şekilde

²⁹⁷ Özcan, ss. 92- 93.

²⁹⁸ Özcan, s. 92.

²⁹⁹ Özcan, ss. 92- 93.

³⁰⁰ Özcan, ss. 94- 95.

³⁰¹ Özcan, s. 95.

³⁰² Eriş, s. 103.

³⁰³ Özcan, ss. 97- 98.

uygulanması için, AB Bakanlar Konseyi tarafından *Ortak Tutum* kabul edilmiştir. *Ortak Tutum*'da özellikle BMMYK tarafından zulüm konusunda açıklayıcı bir tanıma yer verilmediği için zulüm sayılabilecek eylemlerle ilgili açıklama yapılmıştır.³⁰⁴ Buna göre; zulmün 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1 (A) maddesinde belirtilen anlamı taşıması için maruz kalınan ya da korku duyulan eylemlerin nitelik ve tekrarlama açısından yeterince ciddi olması ya da bu ciddi eyleme maruz kalan kişinin menşe ülkesinde yaşamını sürdürmesine engel olması gerekir. Ayrıca zulmün 1(A) maddesinde belirtilen; ırk, din, tabiiyet, belirli bir sosyal gruba ait olma, belirli bir siyasi görüşe sahip olma gibi sebeplere dayanması gerekir.³⁰⁵ Ayrıca zulmün devlet ya da idari kurumlar tarafından yapılması, devlet otoriteleri tarafından teşvik edilmesi, ya da zulmün yapıldığının bilinmesine rağmen, önlemek için devletin harekete geçmemiş olması durumunda da zulmün varlığı kabul edilir.³⁰⁶

ABA çerçevesinde, 1995 yılında, *Yerinden Edilmiş Kişilerin Geçici Olarak Kabul Edilme ve İkametleri Hakkında Yük Paylaşımı ile İlgili Konsey Kararı* kabul edilmiş olup, kriz durumlarında, mülteci akınına maruz kalmayan ülkelerin külfet paylaşımında bulunması amaçlamaktadır.³⁰⁷

2.1.3. Ortak Avrupa Sığınma Sistemine Geçiş Sürecinde Yapılan Düzenlemeler

2.1.3.1. Amsterdam Anlaşması

ABA'nın kabul edilmesi ve daha sonra yapılan düzenlemeler ile sığınma konusuna ilişkin beklenen seviyede gelişim sağlanamamıştır. Anlaşmaların yeniden düzenlenmesi ile ilgili olan ve ABA'da değişiklik yapan, 1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe giren, Amsterdam Anlaşması'nda sığınmaya ilişkin bazı düzenlemeler bulunmaktadır. Bu anlaşmanın en önemli özelliği yapılan düzenlemelerin bağlayıcı hale gelmesinin hedeflenmesidir.

³⁰⁴ Özcan, s. 100.

³⁰⁵ Eriş, s. 107.

³⁰⁶ Özcan, s. 101.

³⁰⁷ Özcan, s. 103.

Amsterdam Antlaşması ile daha önce üçüncü sütunda yer alan vize, göç, sığınma ve kişilerin serbest dolaşımına ilişkin düzenlemeler birinci sütuna aktarılmış ve “Vize, Sığınma, Göç ve Kişilerin Serbest Dolaşımına İlişkin Diğer Politikalar” başlığını taşıyan 4. bölümde yer almıştır.³⁰⁸

Anlaşmaya göre, Birlik tarafından alınan kararlar üye devletlerin ulusal hukuk sistemlerinde doğrudan etkiye sahip olacak ve Amsterdam Antlaşması’ndan önce kabul edilen ortak tutum ve eylemler, bağlayıcılığı olan diğer yasal araçlar kullanılarak yeniden inceleneceklerdir.³⁰⁹ ABA’da üçüncü sütunda düzenlenen tüm konular, polis ve cezai alanda işbirliği konuları hariç, hükümetlerarası işbirliğinden çıkarılarak Birliğin yetki alanına devredilmiştir.³¹⁰

Anlaşmada, Birliğin sığınma ile ilgili hangi alanlarda yetkili olduğu ve sığınmaya ilişkin düzenlemeler konusunda 5 yıllık geçiş süreci belirlenmiştir.³¹¹ Ancak, külfet paylaşımı, uzun süreli oturma ve vize verilmesine ilişkin hükümler ile bir üye ülkede ikamet eden üçüncü ülke vatandaşlarının hangi şartlarda diğer üye ülkelerde ikamet edebileceğini düzenleyen hükümler ise, 5 yıllık geçiş sürecine tabi tutulmamıştır.³¹² 5 yıllık geçiş sürecinde, Komisyon’un yasa teklif etme yetkisini üye ülkelerle paylaşacağı, bu süre sonunda ise, üye ülkelerden gelecek teklifleri dikkate almak durumunda olacağı belirtilmiştir.³¹³

ATAD’ın, 5 yıllık geçiş sürecinde yapılacak düzenlemelerin 1951 Cenevre Sözleşmesi, 1961 Protokolü ve diğer ilgili anlaşmalara uygunluğunu denetleme imkânına sahip olduğu, ancak hukukun ve düzenin korunmasına ve iç güvenliğin sağlanmasına yönelik olarak alınan önlemler hakkında karar vermeye yetkili olmadığı belirtilmiştir.³¹⁴

Ayrıca Amsterdam Antlaşması ile Schengen Sözleşmesi, Birlik hukukunun parçası haline getirilmiştir. Bu durum Topluluğun ortak dış sınırların belirlenmesi bakımından bir uzlaşmaya varmış olmasının göstergesi olarak görülmektedir.³¹⁵

³⁰⁸ Eriş, s. 110.

³⁰⁹ Eriş, s. 110.

³¹⁰ Eriş, s. 110.

³¹¹ Gülören Tekinalp ve Ünal Tekinalp, **Avrupa Birliği Hukuku**, Güncelleştirilmiş 2. Bası, Beta Yayın Dağıtım, İstanbul, 2000, s. 32.

³¹² Zerrin Savaşan, "AB’de Sığınma Hakkı: Ortak Sığınma Sistemi Oluşturma Amacı ve Devam Eden Kısıtlamalar", **İnsan Hakları Yıllığı**, Cilt: 27, 2009, ss. 22-23.

³¹³ Savaşan, ss. 22-23.

³¹⁴ Savaşan, ss. 22- 23.

³¹⁵ Özgür ve Özer, s. 32.

2.1.3.2. Tampere Programı

Ortak bir Avrupa Sığınma Sisteminin (OASS - *Common European Asylum System*), ihtiyacı 1990'larda ortaya çıkarak Amsterdam Anlaşması'nda üye devletlerin sığınmaya ilişkin hukuklarının uyumlaştırılmasının belirtilmesi üzerine bu alana ilişkin çalışmalar başlamıştır. Bunun üzerine 1999 tarihinde toplanan Tampere Zirvesinde, OASS'nin kurulması için ilk adımlar atılmıştır.³¹⁶ 1999-2004 tarihleri arasını kapsayan Tampere Programı, 2005-2010 tarihleri arasını kapsayan Lahey Programı ve 2010-2015 tarihleri arasını kapsayan Stockholm Programı'nda OASS'ye ilişkin çalışmalar yapılmıştır.³¹⁷

Ortak bir sığınma sisteminin amacı, tüm üye devletlerde aynı standartların geçerli olması ve sığınma başvurusunda bulunan kişilerin aynı prosedüre tabi olmasını sağlamaktır.³¹⁸ Diğer bir neden ise, üye devletlerin sığınmaya ilişkin bağlayıcı hükümlerini uyumlaştırmaktır.³¹⁹ OASS'nin etkinleştirilmesi amacıyla beş önemli hukuki araç kabul edilmiştir. Bunlar; Kabul Bekleyen Kişilerin Koşullarına İlişkin Yönerge, Dublin II Tüzüğü, Nitelendirme Yönergesi, EUODAC Tüzüğü, Sığınma Prosedürü Yönergesidir.³²⁰

2.1.3.2.1. Sığınma Prosedürü Yönergesi (*Asylum Procedures Directive*)

2005/85/EC sayılı bu yönergenin amacı daha adil, hızlı ve etkili bir sığınma kararı verilmesini sağlamaktır.³²¹ Sığınma başvuruçularının, koşullarını açıklayabilmeleri için gerekli desteği alabilmeleri amaçlanmaktadır.³²² Bu yönergeye göre sığınma sisteminin nasıl olacağı, kimlerin başvurabileceği,

³¹⁶ ECRE, "From Schengen to Stockholm, a History of CEAS", **TOPICS**, <http://www.ecre.org/topics/areas-of-work/introduction/194.html> (History), (26.12.2014).

³¹⁷ Yeşim Özer, "Yasadışı Göçün Kontrolünde Destekleyici Düzenlemelerin Rolü: Avrupa Birliği ve Türkiye Örnekleri, **Örgütlü Suçlar ve Yeni Trendler**, (Ed.) Oğuzhan Demir ve Murat Sever, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 2011, s.198.

³¹⁸ ECRE, "Protection in Europe", <http://www.ecre.org/topics/areas-of-work/protection-in-europe.html>

³¹⁹ ECRE, History, <http://www.ecre.org/topics/areas-of-work/introduction/194.html> (26.12.2014).

³²⁰ European Commission, A Common European Asylum System, Home Affairs, Publications Office of the European Union, Lüksemburg, 2014, (A Common).

³²¹ 26 Haziran 2013 tarihinde, 2013/32/EC sayılı Yönerge ile 2005/85/EC Yönergesi gözden geçirilmiştir.

³²² European Commission, "Common European Asylum System, Home Affairs", **Migration and Home Affairs**, http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/index_en.htm (09.02.2014), (Common).

başvuruda izlenecek yolların daha açık bir şekilde açıklanması ile daha etkin ve hızlı bir başvuru yolu oluşturulacaktır.³²³ Ayrıca, özel durumu olan başvuru sahiplerinin ihtiyaçlarının giderilebilmesi ve AİHM'ye başvuracak olan kişilere yol gösterilmesi konusunda da düzenlemeler yapılmıştır.³²⁴

2.1.3.2.2. Kabul Bekleyen Kişilerin Koşullarına İlişkin Yönerge (Reception Conditions Directive)

2003/9/EC sayılı bu yönerge de OASS'nin temel belgelerinden biridir.³²⁵ Bu yönergenin amacı, sığınma başvurusunda bulunan kişilerin, başvuru işlemleri devam ederken ihtiyaçlarının karşılanmasını ve bu kişilerin insani koşullarda yaşamalarını güvence altına almaktır. Bu ihtiyaçların arasında, konut, iş, fiziksel ve psikolojik sağlık bakımı, yemek ve güvenlik sayılmaktadır.³²⁶

Yönergede, başvuru yapan herkesin, asgari bir yaşam standardını ve insanca yaşayabilme hakkını hak ettiği belirtilmiş olup, bunun sağlanabilmesi için gerekli koşulların yerine getirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Yönergenin amacı öncelikle, temel insan haklarının ihlal edilmediğinden ve asgari standartların karşılandığından emin olmaktadır. Bunun dışında, işkence mağduru gibi, özel korumaya ihtiyacı olan kişilere psikolojik destek sağlanması gerektiği de belirtilmiştir.³²⁷ Ayrıca, hukuki yardım isteyen kişilere de bu konuda ücretsiz yardım sağlanması gerektiği Yönergede yer almaktadır.³²⁸

2.1.3.2.3. Nitelendirme Yönergesi (Qualification Directive)

2004/83/EC sayılı bu yönerge OASS'nin hukuki araçlarından biridir.³²⁹ Bu Yönergenin amacı, garanti edilen uluslararası korumanın ne olduğunu açıklayarak

³²³ European Commission, A Common, s. 4.

³²⁴ European Commission, A Common, s. 4.

³²⁵ Dersim Yabasun, "The Common European Asylum System: Assessing the 'Asylum Package'", **Common European Asylum System**, 9-10 Aralık 2013, ss. 62- 63; Bu yönerge, 26 Haziran 2013 tarihinde, 2013/33/EU sayılı Yönerge ile gözden geçirilmiştir.

³²⁶ European Commission, A Common, s. 5.

³²⁷ European Commission, A Common, s. 5.

³²⁸ European Commission, A Common, s. 5.

³²⁹ Yarasun, ss. 62- 63.; Bu Yönerge, 13 Aralık 2011 tarihinde 2011/95/EU sayılı Yönerge ile gözden geçirilmiştir.

tatmin edici bir sığınma kararı verilmesini sağlamaktır. Ayrıca bu Yönerge ile uluslararası korumadan yararlanacak kişiler için haklara erişimin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.³³⁰ Bu Yönerge ile geri göndermeye karşı koruma, ikametgah izni, seyahat dokümanları, iş bulma, eğitim, sağlık ve konut hakkından yararlanma ve çocuklar ile korumaya muhtaç kişilerin ihtiyaçlarının giderilmesi umulmaktadır. Bu Yönergenin en önemli amaçları, uluslararası koruma ihtiyacı olanlara ulaşmak ve bu kişiler hakkında, uluslararası hukuka uygun karar verilmesini sağlamaktır.³³¹

2.1.3.2.4. Dublin II Tüzüğü

343/2003/EC sayılı Dublin Tüzüğü³³², sığınma başvurularının incelenme sürecinde, sığınmacıların korunma koşullarının iyileştirilmesini ve devletlerarasındaki ilişkilerin kurallarını düzenlemektedir.³³³ Dublin Tüzüğü, sığınmacı ya da sığınma başvurusu yapanların daha önceki sorunlarının saptandığı ve problemlerin sebeplerinin incelendiği bir sistem kurmaktadır.³³⁴ Ancak, Dublin Tüzüğü'nün en önemli amacı, sığınma başvurusu yapıldığı zaman bu başvuruyu incelemekle sorumlu olan devletin belirlenmesidir.³³⁵ Sorumlu devletin kim olduğu, vizenin hangi ülkeden alındığı, hangi ülkede başvuru yapıldığı, kişinin ailesi varsa nerede olduğu, illegal ya da legal yollardan hangi ülkeye giriş yapmış olduğuna göre değişmektedir.³³⁶

³³⁰ European Commission, Common, http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/index_en.htm (09.02.2014).

³³¹ European Commission, A Common, s. 6.

³³² Yabasun, ss. 62- 63.; Dublin II Tüzüğü, 26 Haziran 2013 tarihinde 604/2013 sayılı Yönerge ile gözden geçirilmiştir.

³³³ European Commission, Common, http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/index_en.htm (09.02.2014).

³³⁴ European Commission, Common, http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/index_en.htm (09.02.2014).

³³⁵ European Commission, A Common, s.7.

³³⁶ European Commission, A Common, s. 7.

2.1.3.2.5. EURODAC

2725/2000/EC sayılı EURODAC Tüzüğü³³⁷, nün amacı sığınma başvurusu yapan kişilerin parmak izlerinin bulunduğu bir parmak izi veri tabanı kurmaktır.³³⁸ Bu sistem 2003 yılından beri kullanılmakta olup, kişinin hangi AB ülkesinde olup olmadığı fark etmeksizin alınan parmak izi EURODAC sistemine aktarılmaktadır. Bu sistemin amacı ciddi suçluların ve teröristlerin bulunmasına yardımcı olmaktır.³³⁹ Sığınma başvurusunda bulunan 14 yaş üstü kişilerin verileri 10 yıl boyunca saklanmakta, böylece kişinin diğer bir ülkede sığınma başvurusu yapıp yapmadığı tespit edilmektedir.³⁴⁰ EURODAC sistemi ile ilgili denetlemeler ulusal denetim organları ve ortak bağımsız bir denetleme otoritesi tarafından yapılmaktadır.³⁴¹

2.1.3.2.6. Geçici Koruma Yönergesi (*Temporary Protection Directive*)

Kitlesel sığınma hallerinde acil ve geçici çözümler üretme amacıyla AB Konseyi tarafından 2001/55/EC sayılı geçici koruma yönergesi kabul edilmiştir.³⁴² Yönergenin amacı, kitlesel sığınma halinde alınan başvurularda, başvuru sahiplerinin asgari standartlarının sağlandığından emin olmaktır. Yönergede, geçici koruma, üçüncü ülkelerden gelen ve kendi ülkelerine geri dönemeyen, ülkesinden ayrılmaya zorlanmış kimselerin kitlesel sığınması ya da yakın bir kitlesel sığınma tehlikesi durumunda, özellikle de sığınma sisteminin bu akınlara, etkili işleyişi olumsuz biçimde etkilenebileceğinden başa çıkamayacağına dair bir riskin bulunması durumunda, ilgili kişilerin ve koruma talep eden diğer kimselerin menfaatleri doğrultusunda bu tür kişilere acil ve geçici koruma sağlanması olarak tanımlanmaktadır.³⁴³

³³⁷ Yabasun, ss. 62-63.; EURODAC Tüzüğü, 26 Haziran 2013 tarihinde, 603/2013/EU sayılı Yönerge ile gözden geçirilmiştir.

³³⁸ European Commission, A Common, s. 8.

³³⁹ European Commission, A Common, s. 8.

³⁴⁰ Özgür ve Özer, s. 35.

³⁴¹ Özgür ve Özer, s. 35.

³⁴² 20 Temmuz 2001 tarihli 2001/55/EC sayılı Konsey Yönergesi, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0055&from=EN>, (17.04.2015).

³⁴³ AB Geçici Koruma Yönergesi, m. 2 (a); Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, "Avrupa Birliğinde Geçici Koruma", **Göç Linkler**, 02.02.2015, http://www.goc.gov.tr/icerik3/avrupa-birliginde-gecici-koruma_409_558_1096 (17.04.2015).

Yönergeye göre, geçici koruma bir yıl için olabilir ve en fazla altı aylık periyotlarla bir yıl daha uzatılabilir.³⁴⁴ Geçici korumadan yararlanamayacak kişiler yönergede belirtilmiştir. Buna göre insanlığa karşı suç, savaş suçu, barışa karşı suç ve ciddi siyasi olmayan suç işleyenler, BM'nin amaç ve ilkelerine aykırı suç işleyenler ve sığındığı ülkenin kamu düzeni için tehlike oluşturacak kişiler geçici korumadan yararlanamaz.³⁴⁵ Geçici koruma statüsüne sahip kişilerin, bazı haklarının sağlanması zorunludur. Bunlar; çalışma, iş kurma, iş amaçlı seyahat etme hakkı, elverişli bir konutta ikamet edebilme hakkı, sosyal haklardan ve sağlık imkânlarından yararlanma hakkı, 18 yaşından küçükler için eğitime devam etme hakkıdır.³⁴⁶

Geçici korumanın sona ermesi ise, gönüllü dönüş ve sığınmaya sebep olan koşulların ortadan kalkması halinde sona erer. Bu durumda üye devlet, geri dönüşün güvenli bir şekilde olması için gerekli önlemleri almalıdır.

2.1.3.3. Lahey Zirvesi

Tampere Programında belirlenen hedeflere tam olarak ulaşılmasa da kapsamlı bir çalışma yürütülmüştür. Tampere Programı'ndan sonra 2001 yılında Amerika'da ve 2004 yılında Madrid'de meydana gelen saldırılar dolayısıyla yeni sorunların giderilmesi ve AB vatandaşlarının beklentilerinin karşılanması amacıyla 5 yıllık Lahey Programı hazırlanmıştır.³⁴⁷ Programda ortak bir sığınma prosedürü, ikincil koruma ve mülteci statüsü verilen kişilere yönelik tek tip statü oluşturulması planlanmıştır. Ayrıca bu yeni dönem için (2005-2010) Avrupa Mülteci Fonu oluşturulmuştur.³⁴⁸ Lahey Programının genel olarak amacı, Tampere Programı'nda alınan kararlara etkinlik kazandırmaktır. Program genel olarak kurulan fonun kullanımı ile ilgilidir.³⁴⁹

Lahey Programı'nın öne çıkan özelliklerinden biri de sınır kontrolü konusudur. Programda AB sınırlarına giriş politikalarının ve bu konuda üçüncü

³⁴⁴ AB Geçici Koruma Yönergesi, m. 4/1.

³⁴⁵ AB Geçici Koruma Yönergesi, m. 28/1.

³⁴⁶ AB Geçici Koruma Yönergesi, m. 12, 13, 14.

³⁴⁷ Özgür ve Özer, s. 63.

³⁴⁸ Özgür ve Özer, s. 64.

³⁴⁹ Özgür ve Özer, ss. 66-67.

lkelerle işbirliğinin önemi vurgulanmıştır.³⁵⁰ Programda yasa dışı gçlerle mücadele etmek ve bu doğrultuda gerekirse üçüncü devletlerle işbirliği yapmak hedeflenmiştir. Gerekirse yasal oturma izni olmayan göçmenlerin geri gönderilmesi gerektiği belirtilmiştir.³⁵¹ Lahey Programında fonların oluşumu, yasal oturma izni olmayanların geri gönderilmesinin yanı sıra geri kabul anlaşmalarının imzalanması ile ilgili düzenlemeler de bulunmaktadır.

Geri kabul anlaşmalarının amacı AB ülkelerine yapılan sığınma başvurularının üçüncü devletlerde değerlendirilmesini sağlamak ve AB'de yapılan değerlendirmeler sonucu sığınma başvuruları reddedilen kişilerin AB'ye giriş yaptıkları üçüncü devletlere gönderilmesini sağlamaktır.³⁵² Bu amaçla AB ile Orta ve Doğu Avrupa lkeleri arasında ikili anlaşmalar imzalanmıştır. Türkiye ve AB arasında yapılan Geri Kabul Anlaşması da 2014 Haziran ayında yürürlüğe girmiştir.³⁵³

2.1.3.4. Lizbon Anlaşması

Lizbon Anlaşması, AB Anayasasının yürürlüğe girememesi ve AB'deki değişim ihtiyacı nedeniyle 2007 yılında imzalanmış, ancak 2009 yılında yürürlüğe girmiştir.³⁵⁴ Lizbon Anlaşması, ABA ve AB'nin işleyişine Dair Anlaşmayı değiştirmiştir.³⁵⁵ Lizbon Anlaşması'nın yürürlüğe girmesi ile Avrupa Birliği Temel Haklar şartı, Avrupa Birliği kurucu anlaşmaları ile aynı yasal değeri kazanmıştır.

AB'nin işleyişine Dair Anlaşmanın, Beşinci Bölümü olan "zgrlk, Güvenlik ve Adalet Alanı" başlığı altında sığınmacılara ilişkin düzenleme yapılmıştır. Anlaşma'nın 67 (2). ve 78. maddeleri, OASS için temel hukuki dayanak olarak kabul edilmektedir. Anlaşmada, sığınma sistemindeki asgari standartların

³⁵⁰ Yücel Acer ve diğerleri, "Yasadışı G ve İltica Bağlamında Sınır Güvenliği: Avrupa Birliği Düzenlemeleri ve Türkiye". **Yerelden Küresele Sınıraşan Suçlar**. (Ed.) Süleyman zeren, M. Alper Szer ve Oğuzhan Ömer Demir), Polis Akademisi Yayınları, 2010.

³⁵¹ zkan, s. 199.

³⁵² zgr ve zer, s. 76.

³⁵³ 16 Aralık 2013 tarihinde Ankara'da imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzensiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma"nın onaylanması ile ilgili Kanun 28 Haziran 2014'de yürürlüğe girmiştir.

³⁵⁴ Lizbon Anlaşması, 13 Aralık 2007 tarihinde imzalanmış ve 27 ye ülkede onay sürecinin tamamlanmasının ardından 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

³⁵⁵ Kamuran Rençber, **Avrupa Birliği Hukuku ve Temel Metinleri**, Dora Yayıncılık, 1. Baskı, Bursa, 2012, s. 49.

ilerisine gidilerek, sığınmacıların haklarını garanti altına alan düzenlemeler yapılmıştır. Birliğin, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Ek Protokole uygun olarak iltica hakkı, ikincil koruma ve geri göndermeme ilkeleri konusunda ortak bir politika geliştireceği belirtilmiştir.³⁵⁶

OASS amacına ulaşmak için Avrupa Parlamentosu ve Konseyi tarafından alınacak tedbirler sıralanmıştır. Bu tedbirler; a) üçüncü ülke uyrukları için, Birlik genelinde geçerli tek tip bir mülteci statüsü, b) uluslararası korumaya muhtaç üçüncü ülke uyrukları için, Avrupa iltica hakkı kazanmaksızın, tek tip bir ikincil koruma statüsü, c) kitlesel göç akını durumunda, yerlerinden edilmiş kişiler için ortak bir geçici koruma sistemi, d) tek tip bir iltica veya ikincil koruma statüsünün verilmesi ve bu statünün geri alınması için ortak usuller, e) bir iltica veya ikincil koruma başvurusunu inceleme konusunda hangi üye devletin yetkili olacağının belirlenmesine ilişkin kriterler ve mekanizmalar, f) iltica veya ikincil koruma başvurusunda bulunan kişilerin ülkeye kabul koşullarına ilişkin standartlar, g) iltica, ikincil koruma veya geçici koruma için başvuran kişilerin göç akınının yönetilmesi amacıyla, üçüncü ülkelerle ortaklık ve işbirliği şeklindedir.³⁵⁷ Ayrıca, toplu sığınma başvuruları halinde geçici korumayı öngören tedbirlerin alınması ile ilgili düzenleme yapılmıştır.

Anlaşmada *devletlerarasında dayanışma ve sorumluluğun adil paylaşımı ilkesi* düzenlenmiştir. Birlik politikası, politikanın uygulanması ve mali etkileri bu ilkeye tabi olarak uygulanacaktır.³⁵⁸ Ayrıca, tedbirlerin uygulanması ile ilgili Amsterdam Anlaşması'ndaki beş yıllık geçiş süresinin aksine herhangi bir süre kısıtlaması belirtilmemiştir.³⁵⁹ Anlaşma'nın bir diğer önemli özelliği ise ABAD'ın yetkileri OASS'yi de kapsayacak şekilde genişletilmiştir.³⁶⁰

³⁵⁶ AB'nin İşleyişine Dair Anlaşma, m. 78/1.

³⁵⁷ AB'nin İşleyişine Dair Anlaşma, m. 78/2.

³⁵⁸ AB'nin İşleyişine Dair Anlaşma, m. 80.

³⁵⁹ Christian Kaunert ve Sarah Le'Onard, "The European Union Asylum Policy After The Treaty Of Lisbon And The Stockholm Programme: Towards Supranational Governance In a Common Area of Protection?", **Refugee Survey Quarterly**, Cilt. 31, No: 4, s. 16.

³⁶⁰ Kaunert ve Le'Onard, s. 16.

2.1.3.5. AB Temel Haklar Şartı

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, 7 Aralık 2000 tarihinde AB tarafından ilan edilmiştir. 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Anlaşması ile Şarta bağlayıcılık kazandırılmıştır. Buna göre, Şart, kurucu anlaşmalar ile eş değer tutulmuştur.³⁶¹ Şartın bağlayıcı olmasının iki yönü bulunmaktadır. Birinci yönü, Şart, AB'nin tüm kurumlarını ve üye devletlerini bağlamaktadır. İkinci yönü ise AB'nin ikincil hukuk kaynakları Şarta aykırı olamaz.³⁶²

İltica hakkı, Şartın 18. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, iltica hakkı 1951 Cenevre Sözleşmesi, 1967 Ek Protokolü ve AB'nin kurucu anlaşmalarına göre teminat altına alınır. Temel Haklar Şartı'nda iltica hakkının düzenlenmiş olması, iltica hakkının bireysel bir hak olarak ele alınıp alınmadığı sorusunu uyandırmıştır.³⁶³ Şartın 53. maddesine göre, Şartta yer alan haklar uluslararası hukuk kurallarını, Birlik hukukunu, AİHS kurallarını, Birlik veya üye devletler tarafından taraf olunan sözleşmelerde yer alan hakları zedeleyecek ya da sınırlayacak şekilde yorumlanamaz. Bu sebeple, bazı yazarlar tarafından, uluslararası hukuk kurallarına ve AB'nin hukuk kurallarına bakıldığı zaman, iltica hakkının bireysel bir hak olarak düzenlendiği bir düzelemeye rastlanılmadığından AB Temel Haklar Şartında yer alan iltica hakkının, bireysel bir hak olarak yorumlanamayacağı sonucuna varılmaktadır.³⁶⁴ AB hukukunun iltica hakkı ile ilgili düzenlemelerine bakıldığında, OASS'nin iltica hakkını bireysel bir hak olarak ele almadığı görülmektedir. AB'nin vize uygulamaları, iltica eden kişileri ilk giriş yaptığı ülkeye göndermeleri, sınır kontrolleri gibi düzenlemeleri de iltica hakkının bireysel bir hak olarak düzenlenmediğini göstermektedir.³⁶⁵

Bunun yanı sıra, bazı yazarlarca, AB Temel Haklar Şartının iltica hakkını bireysel bir hak olarak düzenlediği savunulmaktadır.³⁶⁶ İltica hakkının Şartta

³⁶¹ Lizbon Anlaşması ile değiştirilen ABA, m. 6(1), <http://www.abgs.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf> (15.04.2015).

³⁶² Övünç Öztürk, s. 195.

³⁶³ Maria- Teresa Gil- Bazo, "The Charter of Fundamental Rights of The European Union And The Right To Be Granted Asylum In The Union's Law", **Refugee Survey Quarterly**, Cilt: 27, No: 3, ss. 33-52.

³⁶⁴ Övünç Öztürk, ss. 207-211.

³⁶⁵ Övünç Öztürk, ss. 216-220.

³⁶⁶ Gil- Bazo, s. 45.

düzenlenişi incelendiğinde, bu hakkın teminat altına alınacağı belirtilmiş, iltica hakkından yararlanma ifadesi yerine iltica hakkının garanti edilmesi ifadesi kullanılmıştır. Hakkın düzenleniş biçimi sebebiyle, Şartın, iltica hakkını bireysel bir hak olarak düzenleme amacı taşıdığı yorumu yapılmaktadır.³⁶⁷

Ayrıca, Şartta sığınmacıların topluca sınır dışı edilmesi yasaklanmıştır.³⁶⁸ *Geri göndermeme ilkesine* de yer verilmiştir.³⁶⁹ Geri göndermeme ilkesi her hangi bir koşula bağlı olmadan ve istisnasız olarak düzenlenmesi bakımından önemlidir.

2.1.3.6. Stockholm Programı

Stockholm Programı, Lizbon Anlaşması'nın uygulanmasında önemli bir rol oynar. Birliğin 'Özgürlük, Güvenlik ve Adalet' alanındaki yasal ve operasyonel düzenlemelerine ilişkin bir rehber olarak 2010-2015 yılları için Stockholm Programı hazırlanmıştır. Programın temel amacı AB vatandaşları için açık ve güvenli bir Avrupa yaratmaktır.³⁷⁰ Birliğin sınır yönetimi konusunda birkaç düzenleme öngörülmüştür. Bunun yanında bu program, Birliğin dış politikasının bir parçası olarak görüldüğünden üçüncü devletlerle işbirliği yapmanın öneminin altını çizmektedir.³⁷¹ Üçüncü devletlere kısa ve uzun vadeli vize kolaylığı sağlanarak yapılacak geri kabul anlaşmaları, yasadışı göç ve sınır yönetimi konusunda teknik yardım sağlanması ve döngüsel göç ve geri dönüş göçlerinin teşvik edilmesi Programda ele alınan konular arasındadır.³⁷²

2.1.4. Avrupa Birliği Adalet Divanı Kararları

Avrupa Birliği Adalet Divanı'na (ABAD), Avrupa Birliği'nin iltica mevzuatının parçası olan yönerge ve anlaşmaların ya da bunların ilgili maddelerinin açıklanması veya yorumlanması için üye devletlerin mahkemeleri tarafından başvuru yapılmaktadır. Bu bakımdan ABAD'ın kararları da AB iltica mevzuatının parçasıdır.

³⁶⁷ Gil- Bazo, s. 45.

³⁶⁸ AB Temel Haklar Şartı, m. 19/1.; Yüksel Metin, "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 57, Sayı: 4, 2002, s. 48.

³⁶⁹ AB Temel Haklar Şartı, m. 19/2.

³⁷⁰ Özgür ve Özer, s. 87.

³⁷¹ Özgür ve Özer, s. 88.

³⁷² Özgür ve Özer, s.89.

2014 tarihli *C-148/13*, *C-149/13* ve *C-150/13* davasında, Divana, cinsel yönelimi sebebiyle mülteci statüsüne başvuranların, başvurusunun kabul edilip edilmeyeceği sorulmuştur. Divan, Nitelendirme ve Sığınma Prosedürü Yönergeleri'ne göre, cinsel yönelimi farklı olanların belirli bir sosyal gruba ait olmaları sebebiyle başvurularının değerlendirilmesi gerektiğine dair görüş bildirmiştir.³⁷³

1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 31. maddesine göre, insan ticareti yoluyla illegal olarak, ülkeye pasaportsuz giren kişi hakkında cezai soruşturma yapıp yapılamayacağı Divan'a sorulmuştur. Divan ise, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin yorumlanmasının, Divan'ın görev alanına girmediğini belirtmiştir.³⁷⁴

Divan'ın bir diğer davasında, Divan'a Nitelendirme Yönergesi'ne göre, hastalık sebebiyle ve tedavi görmek amacıyla üye devlette kalmak isteyen kişinin kalmasına izin verilmesi gerekip gerekmeyeceği sorulmuştur.³⁷⁵ Divan, kararında, AB Yönergelerinin, hastalık nedeniyle üçüncü ülkeden gelen kişilere tedavi olmaları amacıyla, AB ülkelerinde kalma hakkı tanımadığını belirtmiştir. Benzer bir dava olan, *C-542/13*³⁷⁶ kararında ise, Divan, Nitelendirme Yönergesi'nin, üçüncü devlet vatandaşlarına, kişinin kendini ülkesinde tedavi olanağı olduğu sürece, sosyal yardım ve tedavi imkânı sağlama amacı olmadığını belirtmiştir.

*C-599/13*³⁷⁷ davasında, bir devlet tarafından mülteciler için bir programda kullanılmak amacıyla Avrupa Mülteci Fonundan sivil toplum örgütüne bütçe verildikten sonra, bu bütçenin azaltılmasının ya da yeniden düzenlenmesinin mümkün olup olmadığı sorulmuştur. Divan, kararında, Mülteci Fonunun üye devletler ve AB Komisyonu tarafından birlikte yönetildiği durumlarda, yetkili makamın, verilen kaynağın değiştirilmesinin mümkün olduğunu, ancak bu konuda, karar yetkisinin ulusal mahkemelerde olduğunu belirtmiştir.

³⁷³ *C-148/13*, *C-149/13* & *C-150/13*, Opinion of Advocate General Sharpston, 17 Temmuz 2014.

³⁷⁴ *C-481/13*, Judgment of The Court (Fourth Chamber), 17 Temmuz 2014.

³⁷⁵ *C-562/13*, Judgment of The Court (Grand Chamber), 18 Aralık 2014.

³⁷⁶ *C-542/13*, Judgment of The Court (Grand Chamber), 18 December 2014.

³⁷⁷ *C-599/13*, Judgment of The Court (Third Chamber), 18 December 2014.

2.2. AVRUPA KONSEYİ

2.2.1. Avrupa Konseyi Belgeleri ile İltica Hakkının Korunması

Avrupa Konseyi (AK), 1949 yılında Londra'da kurulmuştur. 1950 yılında Türkiye AK'ye katılmıştır. AK'nin amaçları, insan haklarını, hukukun üstünlüğünü ve demokrasiyi savunmak olarak belirlenmiştir.³⁷⁸ İnsan onuruna olan saygının garanti altına alınması için 1949 yılında AİHS, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından hazırlanmış, 1950 yılında imzalanmış ve 1953 yılında yürürlüğe girmiştir.³⁷⁹ AİHS, sadece AK için değil, AB için de büyük öneme sahiptir. AB üyesi tüm devletler tarafından imzalanmıştır. AİHS her ne kadar bölgesel bir anlaşma niteliğinde olsa da uluslararası hukuk alanında da önemi vardır. Bu Sözleşmeye mülteci ve sığınmacı haklarının korunması konusunda atıf yapılmaktadır.³⁸⁰ AİHS'de mültecilerden doğrudan bahsedilmese de, Sözleşme'nin ilgili maddeleri ile AİHM'de verilen kararlar ile mülteci hakları korunmaktadır. Ayrıca, AİHS'ye Ek 4 No.lu Protokol ile de yabancıların serbest dolaşım hakları güvence altına alınmıştır.³⁸¹ Protokol'ün 2. maddesine göre bir devletin içinde usulüne uygun olarak bulunan herkes, orada ikametgâhını seçme ve serbestçe dolaşım hakkına sahiptir. Protokol'ün 3 (1) ve 4. maddeleri de yabancıların sınır dışı edilmesine kısıtlamalar getirmektedir. AİHS'ye Ek 7 No.lu Protokol'ün 1 (1). maddesi ile de yabancıların sınır dışı edilmesine ilişkin usulü güvenceler getirmektedir.³⁸²

AİHS dışında, AK tarafından kabul edilen ve bölgesel nitelikte olan mülteci haklarına ilişkin sözleşmeler bulunmaktadır. Bunlar; 1955 tarihli "Avrupa İkamet Sözleşmesi", 1957 tarihli "Avrupa Konseyi Devletlerarasında Kişilerin Dolaşımını Düzenleyen Sözleşme", 1959 tarihli "Mülteciler İçin Vizenin Kaldırılması Hakkında Avrupa Sözleşmesi" ve 1980 tarihli "Mülteci Sorumluluklarının Nakli Avrupa

³⁷⁸Magdalena Sepulveda ve diğerleri, **Universal and Regional Human Rights Protection: Cases and Commentaries**, University for Peace, Costa Rica, 2004, s.130.

³⁷⁹ Sepulveda ve diğerleri, s. 130.

³⁸⁰ Heijerman, s. 12.

³⁸¹ AİHS ile bu Sözleşme'ye Ek 1. Protokol'de tanınmış bulunan haklardan ve özgürlüklerden başka haklar ve özgürlükler tanıyan Protokol No. 4 Strazburg, 16.IX.1963 http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf , (02.10.2014).

³⁸² AİHS ile bu Sözleşme'ye Ek Protokol No. 7 Strazburg, 22.XI.1984, http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf (02.10.2014).

Sözleşmesi"dir.³⁸³ Toplu sınır dışı etme, "Avrupa İkamet Sözleşmesi" ile de yasaklanmıştır.³⁸⁴ 1961 tarihli "Avrupa Sosyal Şartı"nda mülteciler, korunması gereken kişiler arasında sayılmıştır. Devletlerin ülkelerinde hukuka uygun olarak bulunan mültecilere avantajlı olarak muamele etmesi kabul edilmiştir.³⁸⁵ Avrupa Sosyal Şartı, 1996 yılında yeniden düzenlenerek, imzaya açılmıştır. "Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı", mültecilere ilişkin düzenlemeyi, "1954 Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme"de tanımlanan vatansız kişileri de kapsamak üzere genişletmiştir.³⁸⁶

2.2.2. AİHM'nin Kararları

AİHS, insan hakları konusunda uluslararası hukuk alanında en önemli anlaşmalardan biridir. Her ne kadar AİHS, doğrudan ve açıkça mülteci ve sığınmacı hakları ile ilgili bir düzenlemeye yer vermemiş olsa da, Sözleşme'nin ilgili maddeleri (3, 5, 8, 13) mülteci haklarının korunması açısından başvurulabilir niteliktedir. AİHM'nin iltica hakkının zımni olarak korunmasına ilişkin önemli kararları bulunmaktadır.

2.2.2.1. AİHS'nin 3. Maddesine Aykırılıkla İlgili Kararlar

AİHS'nin 3. maddesine göre;

*"Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz."*³⁸⁷

Sözleşmecilerde devletlerde yaşayan herkes AİHS'nin ihlali iddiasıyla AİHM'ne başvuruda bulunabilir. Sözleşme'nin uygulanması AİHM'ye başvuru yapılarak talep

³⁸³ The European Agreement on the Regulations governing the Movement of Persons between Member States of the Council of Europe (1957), The European Agreement on the Abolition of Visas for Refugees (1959) and the European Agreement on the Transfer of Responsibility for Refugees (1980).

³⁸⁴ Özkan, s. 174.

³⁸⁵ Özkan, s. 174.

³⁸⁶ Gülnur Erdoğan, "Avrupa Sosyal Şartı ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı: 77, 2008, s. 151.

³⁸⁷ AİHS, m. 3.

edilebilir.³⁸⁸ Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlali, genellikle *geri göndermeme ilkesinin* ihlali durumunda ileri sürülmektedir. AİHM, mülteci ve sığınmacının geri gönderilmesi halinde, gönderileceği ülkede, işkence, kötü muamele veya insanlık dışı bir muamele ile karşılaşmasının kesin ya da olası olması durumunda, bu madde hükmüne dayanarak, devletlerin, mülteci veya sığınmacıyı olası riskten korumak için, geri göndermemesi gerektiğine dair karar vermektedir.³⁸⁹ Mülteci veya sığınmacının insanlık dışı muamele görebileceği ülkeye gönderilmesinin yasak olmasının yanında, kişinin ülkeden çıkarken insanlık dışı bir muameleye maruz kalmaması da sağlanmalıdır.³⁹⁰

Ayrıca belirtmek gerekir ki, AİHS *geri göndermeme ilkesinin* uygulanması bakımından, 1951 Cenevre Sözleşmesine göre daha elverişlidir. Çünkü Cenevre Sözleşmesi'nin aksine, AİHS'in 3. maddesinin uygulanmasının talep edilebilmesi için kişinin mülteci statüsünü almış olmasına gerek yoktur.³⁹¹

*Soering v. Birleşik Krallık*³⁹² kararı, Mahkeme'nin *geri göndermeme ilkesi* konusunda vermiş olduğu en önemli kararlardan biridir. Davaya konu olan olayda, bir Alman vatandaşı, Amerika'nın Virjinya eyaletinde cinayet suçu işlemiş ve ölüm cezasına çarptırılmıştır. Karar verilmeden önce Birleşik Krallık'a kaçan başvurusunun, Amerika tarafından "Suçluların İadesi Sözleşmesi" kapsamında Amerika'ya iadesi istenmiştir. AİHS'nin 3. maddesi insanlık dışı, aşağılayıcı muamele ve işkenceyi yasakladığı için AİHM, kişinin geri gönderilmesinin, Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlali olduğuna karar vermiştir. Bu olayda *Soering*, siyasi suçlu olmaması ve mülteci statüsünden yararlanamamasına rağmen, Mahkemenin vermiş olduğu karar, *geri göndermeme ilkesinin* vurgulanması bakımından önemlidir.

*Chahal v. Birleşik Krallık*³⁹³ kararı da Mahkeme'nin en önemli kararlarından biridir. Dava konusu olayda, Hindistanlı başvuru Birleşik Krallık'a sığınma talebinde bulunmuş, fakat başvurusu reddedilerek, hakkında sınır dışı edilme kararı

³⁸⁸ Helen Lambert, "Protection Against Refoulement from Europe: Human Rights Comes to Rescue", **International and Comparative Law Quarterly**, Cilt: 48, 1999, (Comes to Rescue), s. 516.

³⁸⁹ Lambert, Comes to Rescue, s. 518.

³⁹⁰ Terje Einarsen, "The European Convention on Human Rights and the Notion of an Implied Right to de Facto Asylum", **International Journal of Refugee Law**, Cilt: 2, Sayı: 3, 1990, s. 274.

³⁹¹ Lambert, s. 516.

³⁹² *Soering v. Birleşik Krallık*, (Başvuru No. 14038/88), Strasbourg, 07 Temmuz 1989.

³⁹³ *Chahal v. Birleşik Krallık*, (Başvuru No: 70/1995/576/662), Strasbourg, 15 Kasım 1996.

verilmiştir. Ancak, başvurucunun politik kişiliği göz önünde bulundurulduğunda, gönderilmesi durumunda ölüm ya da işkence riski bulunmaktaydı. Birleşik Krallık, güvenlik sebebiyle bu kişiyi sınır dışı etmek istemesine rağmen, Mahkeme, kişinin sınır dışı edilmesinin Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlali olacağına karar vermiştir.

Bir diğer örnek dava olan *Jabari v. Türkiye*³⁹⁴ davasında, başvuru İranlı bir kadın olup, evli bir erkekle cinsel ilişkisinin olduğu şüphesiyle İran'da gözaltına alınmıştır. Başvurucu, ailesinin yardımı ile kaçmayı başarmış, Fransa üzerinden Kanada'ya ulaşmak amacıyla İstanbul'dan geçerek Fransa'ya gitmiştir. Ancak, Fransa'da pasaport kontrolünde pasaportunun sahte olduğu anlaşılmış ve İstanbul'a geri gönderilmiştir. Başvurucu, Türkiye'den sınır dışı edilmesi durumunda İran'da taşlanarak öldürülme riski olması sebebiyle sığınma talebinde bulunmuştur. Ancak, Türkiye, İstanbul ya da Paris'te sığınma talebinde bulunmadığı ve 1994 Yönetmeliği'nde belirlenen 5 günlük süreyi kaçırdığı için başvuruyu reddetmiş ve Jabari'nin sınır dışı edilmesine karar verilmiştir. Bunun üzerine kişi, BMMYK'ya başvurmuş ve kendisine mülteci statüsü verilmiştir. Sınır dışı edilme riski olması sebebiyle de, AIHM'ye başvurarak tedbir kararı alınmasını talep etmiştir. AIHM'de görülen davada, Mahkeme başvuru kadının sınır dışı edilmesinin AIHS'nin 3. maddesinin ihlali olacağına karar vermiştir. Jabari davası, 1994 Yönetmeliğinde belirtilen, sığınmacı talebinde bulunmak için verilen 5 günlük sürenin değiştirilmesine sebep olmuş, ancak bu süre 10 güne çıkarılarak, hak düşürücü özelliğini korumuştur.³⁹⁵³⁹⁶

*D v. Birleşik Krallık*³⁹⁷ kararında ise, davaya konu olayda, başvuru St. Kitts'li olup, Birleşik Krallık'ta A sınıfı uyuşturucu madde taşıdığı gerekçesi ile hapis cezasına mahkûm edilmiştir. Cezasının altıncı yılında, iyi hal sebebiyle hapisshaneden erken çıkarılmasına karar verilmiştir. Hapishaneden çıktıktan sonra başvuru, HIV pozitif taşıdığını fark etmiş ve tedavi olmak için Birleşik Krallık'ta kalmayı talep etmiştir. Mahkeme, başvurucunun geri gönderilmesi durumunda, döneceği ülkede karşılaşacağı sağlık servisi koşullarını göz önüne alarak, geri gönderilmesinin

³⁹⁴ Jabari v. Türkiye, (Başvuru No. 40035/98), Strasbourg, 11 Temmuz 2000.

³⁹⁵ Levent Korkut, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Devletlerin Sığınmacıları Sınır Dışı Etme Egemen Yetkisine Etkisi: Türkiye Örneği", **Ankara Barosu Dergisi**, Yıl: 66, Sayı: 4, 2008, s. 28.

³⁹⁶ 2006 değişikliği ile 1994 Yönetmeliğindeki süre *gecikmeden* olarak değiştirilmiştir.

³⁹⁷ D. v. Birleşik Krallık, (Başvuru No. 30240/96), Strasbourg, 2 Mayıs 1997.

Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlali olacağına karar vermiştir. Bu kararda da kişi 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre mülteci olma koşullarını sağlamamasına rağmen, karar insani sebepler ile başvurunun sınır dışı edilmesinin engellenmesi bakımından önemlidir.

Mahkemenin diğer bir kararı olan *Ismoilov ve Diğerleri v. Rusya*³⁹⁸ davasında, Özbekistan vatandaşı olan başvurunun hakkında ülkesindeki politik aktiviteleri sebebiyle soruşturma açılmıştır. Başvurucu, Rusya'ya çalışmak için gitmiş, Rusya'da kalma izni bittikten sonra ülkeyi terk etmemiş ve burada sığınma talebinde bulunmuştur. Rusya, başvurunun işkenceye uğrayacağına dair delil olmaması sebebiyle geri gönderilmesine karar vermiştir. Ancak, AİHM *Soering* davasına da atıf yaparak, başvurunun geri gönderilmesi durumunda Özbekistan'da işkenceye maruz kalma riski bulunduğundan hareketle, geri gönderilmesinin Sözleşmenin 3. maddesinin ihlali olacağına karar vermiştir.

*Saadi v. İtalya*³⁹⁹ davasında da mahkeme işkence riskini göz önünde bulundurmıştır. Dava konusu olayda Tunuslu başvuru Milano'da yaşamaktadır. Ancak İtalya, başvurunun uluslararası terörist faaliyetlerinden dolayı Tunus'a geri gönderilmesini istemiştir. Başvurucu, politik sığınmacı başvurusunda bulunmuş ama başvurusu, ulusal güvenlik sebebiyle reddedilmiştir. Ancak geri gönderilmesi durumunda, başvurunun işkence, insanlık dışı ve kötü muamele ile karşılaşma riski bulunmaktadır. Mahkeme tarafından, bu risk göz önünde bulundurularak, başvurunun Tunus'a geri gönderilmesinin Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlali olacağına karar verilmiştir.

*Altun v. Federal Almanya*⁴⁰⁰ kararında Türk vatandaşı olan Altun'un Türkiye'ye geri gönderilmesi durumunda işkenceye maruz kalacağından şüphyle, başvurunun geri gönderilmesinin Sözleşmenin 3. maddesinin ihlali olacağına karar verilmiştir. Davaya konu olayda, Türkiye, Almanya'da bulunan başvurunun politik eylemlere katılması sebebiyle suçluların iadesi kapsamında Türkiye'ye gönderilmesini istemiştir.

³⁹⁸ *Ismoilov ve Diğerleri v. Rusya*, (Başvuru No. 2947/06), Strasbourg, 24 Nisan 2008.

³⁹⁹ *Saadi v. İtalya*, (Başvuru No. 37201/06), Strasbourg, 28 Şubat 2008.

⁴⁰⁰ *Altun v. Federal Almanya Kararı*, (Başvuru No. 10308/83), Strasbourg, 03 Mayıs 1983.

2.2.2.2. AİHS'nin 5. Maddesine Aykırılıkla İlgili Kararlar

Sözleşme'nin 5. maddesinde *özgürlük ve güvenlik hakkı* düzenlenmiştir. Buna göre;

" 1. Herkes özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir. Aşağıda belirtilen haller dışında ve yasanın öngördüğü usule uygun olmadan hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz:

...

f) Kişinin, usulüne aykırı surette ülke topraklarına girmekten alıkonması veya hakkında derdest bir sınır dışı ya da iade işleminin olması nedeniyle yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması;

... " ⁴⁰¹

Amuur v. Fransa ⁴⁰² davasına konu olayda, rejim tarafından aile üyeleri öldürülmüş Somali vatandaşı dört kardeş, Somali'de hayati riskleri olduğundan dolayı Suriye üzerinden Fransa'ya gelmişlerdir. Sığınma başvurusunda bulunmak istemelerine rağmen, Fransa uluslararası havaalanında sahte pasaport taşımalarından dolayı gözaltına alınmışlardır. Başvurucular, gözaltına alınmalarının, gözaltı süresinin uzunluğunun ve koşullarının, AİHS'nin 5. maddesi ile AK'nin mülteci haklarını korumaya yönelik karar ve tavsiyelerine uygun olmadığını iddia etmişlerdir. Mahkeme, başvuruçuların havaalanında tutuldukları sürenin uzunluğunu, bu süre içerisinde başvuruçulara herhangi sosyal, hukuki ve insancıl bir yardımın yapılmadığını da göz önüne alarak Fransız otoritelerinin Sözleşmenin 5. maddesini ihlal ettiklerine karar vermiştir. Ayrıca mahkeme, devletlerin kaçak göçmenlerle ilgili prosedürleri sebebiyle, kişilerin 1951 Cenevre Sözleşmesi ile güvence altına alınan haklarından mahrum edilmemeleri gerektiğini belirtmiştir. ⁴⁰³

Abdolkhani ve Karimnia v. Türkiye ⁴⁰⁴ davasına konu olan olayda, başvuruçular, hayati risk sebebiyle İran'dan Irak'a gitmiş ve burada BMYYK tarafından mülteci olarak kabul edilmişlerdir. Daha sonra Türkiye'ye illegal yollardan giriş yapan başvuruçular sınır dışı edilerek Irak'a gönderilmişlerdir.

⁴⁰¹ AİHS, m. 5

⁴⁰² *Amuur v. Fransa*, (Başvuru No. 19776/92), Strasbourg, 25 Haziran 1996.

⁴⁰³ *Amuur v. Fransa*, prg. 43.

⁴⁰⁴ *Abdolkhani ve Karimnia v. Türkiye*, (Başvuru No. 30471/08), Strasbourg, 22 Eylül 2009.

Türkiye'ye tekrar giriş yapan başvuruçular hakkında, Muş Ceza Mahkemesi tarafından, Türkiye'ye illegal yollardan giriş yaptıkları gerekçesiyle beş yıl hapis cezası verilmiş, ancak bu ceza ertelenmiştir. Haklarında verilen hapis cezası ertelenmiş olmasına rağmen başvuruçular polis merkezinde gözüaltına alınmış ve sınır dışı edilmek istenmiştir. Bunun üzerine AİHM'ye başvuru yapılmıştır. AİHM, hapis cezasının ertelenmiş olmasına rağmen, başvuruçuların polis merkezine götürülmesi sebebiyle, Sözleşmenin 5. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

*Ghorbanov ve Diğerleri v. Türkiye*⁴⁰⁵ davasına konu olayda çoğunluğu çocuk ve bebek 19 Özbek kişi, BMMYK'ya başvurarak mülteci statüsü almış ve Türkiye'ye sığınmacı başvurusunda bulunmuşlardır. Bu kişiler, 2008 yılında Türkiye tarafından sınır dışı etme kararı olmaksızın, sınır dışı edilerek İran'a gönderilmiştir. Bir hafta sonra, İran'dan yasadışı yollar ile tekrar Türkiye'ye gelen bu kişiler, Van Barosuna hukuki yardım için başvurmuş, ancak on gün sonra tekrar sınır dışı edilmişlerdir. Başvuruçular, birden çok kere, sınır dışı kararı olmaksızın İran'a gönderilmeleri sebebiyle AİHM'ne başvurmuşlardır. AİHM, bu durumun, usulî güvenceler olmaksızın yapılmasını AİHS'nin işkence, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya ceza yasağını düzenleyen 3. maddesi ile kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını düzenleyen 5. maddelerinin ihlali olduğuna karar vermiştir. Karara göre Mahkeme, başvuruçuların gönderilme şeklini göz önünde bulundurarak ve çoğunluğun yaşlarını dikkate alarak, başvuruçuların Sözleşme'nin 3. maddesi bağlamında insanlık dışı muamele olarak sınıflandırılmaya yeterli ağırlıkta acı çekmiş oldukları sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca Mahkeme, *Abdolkhani ve Karimnia v. Türkiye* kararına atıf yaparak, başvuruçuların sınır dışı edilmek amacıyla kanuna aykırı bir şekilde alıkonulmasının Sözleşmenin 5. maddesinin 1. fıkrasının ihlali olduğu; alıkonulan mültecilerin alıkonulma nedenlerine ilişkin bilgilendirilmemelerinin Sözleşmenin 5. maddesinin 2. fıkrasının ihlali olduğu sonucuna varmıştır.

*Aliev v. Türkiye*⁴⁰⁶ davasında başvuruçuyu, Türkiye üzerinden Yunanistan'a geçmek isterken 2009 Kasım ayında yakalanmış ve 2010 Eylül ayına kadar yabancıların bulunduğu bir merkezde tutulmuştur, bu süre içinde yaptığı sığınma talepleri dikkate alınmamıştır. 2010 Eylül ayında, avukat aracılığı ile sığınma talebi alınarak serbest bırakılmış, bir ay sonra hırsızlık suçlaması ile tekrar gözüaltına

⁴⁰⁵ *Ghorbanov ve Diğerleri v. Türkiye* (Başvuru No: 28127/09), Strasbourg, 3 Aralık 2013.

⁴⁰⁶ *Aliev v. Türkiye*, (Başvuru No. 30518/11), Strasbourg, 21 Ekim 2014.

alınmıştır. Mahkeme kişinin serbest bırakılmasına karar vermiş olmasına rağmen, polisler kişiyi tekrar karakola götürmüş ve sonradan karakola gelen avukatının talebine rağmen serbest bırakmamışlardır. Karakolda tutulduğu süre boyunca da kötü muameleye maruz kalmıştır. AİHM, kişinin özgürlüğünün kısıtlanması, kötü muameleye maruz kalması ve etkili bir hukuk yoluna başvurmamış olması sebebiyle Sözleşmenin 5, 3 ve 13. maddelerinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

T. ve A. v. Türkiye kararı, başvuruçuları mülteci olmamasına rağmen emsal teşkil edebilecek olması bakımından önemlidir. Davaya konu olayda, başvuruçular İngiliz vatandaşı olup İran'dan Manchester'a giderken İstanbul Atatürk Havaalanı'nı aktarma havaalanı olarak kullanmaktadır, ancak pasaport kontrolü sırasında başvuruçuları T.'nin fotoğrafının başkasına ait olabileceğinden şüpheyle başvuruçuların seyahat etmesi engellenmiş ve başvuruçuları gözaltına alınmıştır. AİHM, başvuruçuların özgürlüğünün kısıtlanması sebebiyle AİHS m.5 ve havaalanındaki koşullar sebebiyle AİHS m.3'ün ihlal edildiğine dair karar vermiştir.⁴⁰⁷

Musaev v. Türkiye davasında ise başvuruçuları, Özbek asıllıdır. 2008 yılından beri Türkiye'de yaşamaktayken 2 Nisan 2011 tarihinde cinayet soruşturması kapsamında gözaltına alınmış, 4 Nisan'da olayla ilgisinin olmadığı anlaşılmasına rağmen, vize süresi dolduğu için serbest bırakılmamıştır. Başvuruçuları 27 gün boyunca gözaltında tutulmuş ve gözaltı nedeniyle ilgili kendisine bir bilgi verilmediği gibi hâkim karşısına da çıkarılmamıştır. Başvuruçuları, gözaltı süresi içinde BMMYK'ya mülteci statüsü ve İçişleri Bakanlığı'na sığınmacı talebinde bulunmak için başvurmuştur. Daha sonra da serbest bırakılarak, mülteci kampına yerleştirilen kişi, AİHM'ne gözaltına alındığı süre içinde haklarının ihlal edilmesi sebebiyle başvurmuştur. AİHM, başvuruçuların hukuki bilgilendirme yapılmadan, uzun süre gözaltında tutulmasının, AİHS'nin 5. maddesinin ve gözaltı süresindeki koşullar sebebiyle 3 maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.⁴⁰⁸

2.2.2.3. AİHS'nin 8. Maddesine Aykırılıkla İlgili Kararlar

Sözleşme'nin 8. maddesinde özel hayatın ve aile hayatının korunması düzenlenmiştir. Buna göre;

⁴⁰⁷ T. ve A. v. Türkiye, (Başvuru No: 47146/11), Strasbourg, 21 Ekim 2014.

⁴⁰⁸ Musaev v. Türkiye, (Başvuru No: 72754/11), Strasbourg, 21 Ekim 2014.

“1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.”⁴⁰⁹

Göç sırasında mültecilerin ailelerinin dağılması veya yabancı bir kişiyle evlenmek istemeleri durumlarında aile kurma haklarının ihlali söz konusu olabilmektedir.⁴¹⁰ Aile birliğinin korunması, uluslararası hukukun konusu olup bölgesel ve uluslararası anlaşmalarda aile birliği ile ilgili hükümlere yer verilmiştir. Bu koruma, mülteci hukukuyla da ilişkilidir. Devletler, bu maddeye göre ailenin bir araya gelebilmesi veya dağılmaması için pozitif yükümlülük altındadırlar. Özellikle sınır dışı etme durumunda ailenin başka bir ülkede tekrar bir araya gelebilme olanağının olup olmadığı gözetilmelidir.⁴¹¹ Ayrıca, üçüncü güvenli ülkenin mülteciyi kabul etmesi durumunda, bu ülkenin, aile birliğini koruma amacıyla aile üyeleri için de kabul vermesi gerekir.⁴¹²

Sözleşmenin 8 (2). maddesinde bireylere tanınan hakkın devletler tarafından sınırlandırılması düzenlenmiştir. Maddenin uygulanmasında devletlere takdir yetkisi verilmiştir. Bu konuda *Abdulaziz, Cabales ve Balkandali v. Birleşik Krallık*⁴¹³ kararı, önemli bir karar niteliğindedir. Abdulaziz vatansız statüsündedir ve sadece Malavi'ye ait seyahat dokümanına sahiptir. Eşi ise, Portekizli olup, Birleşik Krallık'ta çalışmaktadır. Eşinin Portekizce bilmemesi ve kendisinin de Birleşik Krallık'ta çalışıyor olması sebebiyle, oturma izni talep etmişlerdir. Diğer başvuruçular yönünden ise sığınma talebi ya da vatansız olma durumu yoktur. Bu davaya konu olayda başvuruçular, eşlerinin ülkelerinde aile düzeni kuramayacaklarını ispatlayamadıkları için Birleşik Krallık'ta oturma başvuruları reddedilmiştir. AİHM,

⁴⁰⁹ AİHS, m. 8.

⁴¹⁰ Edwards, s. 312.

⁴¹¹ Einarsen, ss. 375- 376.

⁴¹² Einarsen, ss. 375- 376.

⁴¹³ Abdulaziz, Cabales ve Balkandali v. Birleşik Krallık (Başvuru No. 9214/80; 9473/81; 9474/81), Strasburg, 25 Mayıs 1985.

başvurucuların eşlerinin vatandaşı oldukları ülkelerde yaşayamamaları için geçerli bir sebebin ispatı olmadığından, Sözleşmenin 8. maddesinin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır.

Ancak bir diğer örnek olan *Berrehab v. Hollanda*⁴¹⁴ kararında, başvuru Fas vatandaşıdır. Başvurucunun boşandığı Hollandalı eşinden bir çocuğu vardır. Hollanda, başvurucunun ikamet süresini uzatmamıştır. Başvurucu, çocuğu ile olan aile bağının korunması için Sözleşme'nin 8. maddesine dayanarak AİHM'de dava açmıştır. Mahkeme, bu davada, *Abdülaziz, Cabales ve Balkandalı v. Birleşik Krallık* kararının aksine, başvurucunun ikamet izninin uzatılmaması kızı ile olan ilişkisinin devamının sağlanmasına engel olacağından, Sözleşmenin 8. maddesinin ihlali olduğu sonucuna varmıştır. Bu davalar, mülteci, sığınmacı ya da vatansızların aile birliğinin korunması amacıyla, ailelerinin yaşadığı ülkelere yerleştirilmeleri ve oturma izni verilmesi bakımından emsal teşkil edebilecek olmaları sebebiyle önemli kabul edilmektedirler.

2.2.2.4. AİHS'nin 13. Maddesine Aykırılıkla İlgili Kararlar

Sözleşmenin 13. maddesinde etkili başvuru hakkı şu şekilde düzenlenmiştir;

*“Bu Sözleşme’de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, söz konusu ihlal resmi bir hizmetin ifası için davranan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahiptir.”*⁴¹⁵

Mülteciler ve sığınmacılar tarafından AİHS'nin 6. maddesi olan *adil yargılanma hakkına* aykırılıktan Mahkeme'ye başvuru yapılamamaktadır.⁴¹⁶ Çünkü sığınma ve sınır dışı edilmeye ilişkin davalar, medeni hak ve yükümlülükler ya da ceza soruşturmaları ile ilgili değildir.⁴¹⁷ Bunun aksine, mülteci ve sığınmacılar, etkili başvuru hakkından yararlanabilmektedir, ancak bu maddenin sağladığı haktan yararlanabilmek için sınır dışı edilmeye ilişkin davalarda Sözleşme'nin diğer maddelerinin de ihlali iddiasının olması gerekir.⁴¹⁸

⁴¹⁴ Berrehab v. Hollanda, (Başvuru No. 10730/84), Strasbourg, 21 Haziran 1988.

⁴¹⁵ AİHS, m. 13.

⁴¹⁶ Einarsen, s. 377.

⁴¹⁷ Einarsen, s. 377.

⁴¹⁸ Einarsen, s. 377.

*Platform “Arzte für das Leben” v. Avusturya*⁴¹⁹ kararı, m. 13’e aykırılıkla ilgilidir. Mahkeme bu davada 13. maddeye, AİHS’de belirtilen hakları güvence altına almak için başvurulabileceğini ve başka yerde düzenlenmiş bir hakkın icrası için tek başına bu maddeye aykırılık iddiası ile hak talep edilemeyeceğini belirtmiştir.

*Klass ve Diğerleri v. Almanya*⁴²⁰ kararında, Mahkeme, Sözleşmenin 13. maddesinin ihlalinin incelenmesi için en azından Sözleşme ile sağlanan haklardan birinin ihlal edilmiş olması gerektiğini belirtmiştir. Bu kararda mahkeme 8. maddenin ihlal edilmediğine karar verdiği için 13. maddenin ihlali olmadığı sonucuna varmıştır.

*Tehrani ve Diğerleri v. Türkiye*⁴²¹ davasına konu olan olayda, başvuru Irak ve İran’dan Türkiye’ye yasadışı yollarla giriş yaparak sığınma talebinde bulunmuşlardır. Başvurucular hakkında sınır dışı etme kararı alınmış, ancak bu karara karşı başvuracak etkili bir başvuru yolu olmadığından Mahkeme Sözleşmenin 13. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

2.2.2.5. AİHS’ye Ek 4 No.lu Protokolün 4. Maddesine Aykırılıkla İlgili Kararlar

Sözleşmeye Ek olan 1952 yılında Paris’te imzalanıp, yürürlüğe giren 4 No.lu Protokolün 4. maddesine göre;

*“Yabancıların toplu olarak sınır dışı edilmesi yasaktır.”*⁴²²

Protokolün bu maddesi de Mahkeme kararlarına konu olmuştur. Örneğin, *Conka v. Belçika*⁴²³ davasında başvuru, 1998 yılında Slovakya’dan kaçarak Belçika’da mülteci statüsüne başvurmuşlardır. Belçika Hükümeti, 1999 yılında Čonková ailesinin de dâhil olduğu birkaç Slovakyalı ailenin Belçika’yı terk etmesini talep etmiştir. Bu olayda başvuru, Belçika Hükümeti’nin genel bir kararla, Slovakyalı ailelerin ülkeyi terkini talep etmesinin, 4 No.lu Protokole aykırı olduğunu iddia etmişlerdir. Mahkeme de vermiş olduğu kararda, sığınma başvurusu yapanların,

⁴¹⁹ Platform “Arzte für das Leben” v. Avusturya, (Başvuru No. 10126/82), Strasbourg, 21 Haziran 1988.

⁴²⁰ Klass ve Diğerleri v. Almanya, (Başvuru No. 5029/71), Strasbourg, 06 Eylül 1978.

⁴²¹ Tehrani ve Diğerleri v. Türkiye, (Başvuru No. 32940/08, 41626/08, 43616/08), Strasbourg, 13 Nisan 2010.

⁴²² AİHS’ne Ek 4 No.lu Protokol.

⁴²³ Conka v. Belçika, (Başvuru No. 51564/99), Strasbourg, 5 Şubat 2002.

toplu olarak sınır dışı edilemeyeceğini, her birinin başvurusunun bireysel ve objektif olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulayarak Protokolün ilgili maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

*Andric v. İsveç*⁴²⁴ davasında, başvuru 1994 yılında İsveç'e gelerek Bosnalı bir Katolik olduğunu belirtmiş ve ülkesindeki olayları sebep göstererek sığınma talebinde bulunmuştur. Ancak, başvuru herhangi bir risk altında olduğunu ispatlayamadığı için talebi İsveç otoriteleri tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine, başvuru ülkeyi terk etmek için süre talep etmiş, tekrar başvuru yapmış ve başvurusu tekrar reddedilmiştir. Başvuru, kendisinin diğer Bosnalı Hırvatlarla birlikte sınır dışı edilmesinin, 4 No.lu Protokolün 4. maddesine aykırı olduğunu iddia ederek AİHM'ye başvurmuştur. Mahkeme, başvurusunun makul ve objektif olarak değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yaparak, bu davada, başvurunun talebini asılsız bulduğu için kabul edilemezlik kararı vermiştir.

2.3. DEĞERLENDİRME

Çalışmanın bu bölümünde Avrupa'da iltica hakkının korunması incelenmiştir. Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği olarak iki alt başlığa ayrılarak inceleme yapılmıştır. İlk bölümde, AB'nin kurucu anlaşmaları ve daha sonra OASS'ye giden yolda yapmış olduğu düzenlemeler incelenmiştir. Bu belgelere ilişkin AB'nin gerek yönergeleri gerekse uygulamaları bakımından mülteci ve sığınmacıların haklarının korunması amacından çok, bu kişilerin AB'ye girişini zorlaştıran önlemler alınması sebebiyle yapılan düzenlemeler eleştirilmektedir. İncelenen bu belgelerin yanı sıra OASS kapsamında geri kabul anlaşmalarının imzalanması da AB'nin sınırları içinde bulunan sığınmacıları geri göndermek istediğinin göstergesidir.

İkinci alt başlıkta ise, Avrupa Konseyi incelenmiştir. AK bakımından mülteci ve sığınmacıların haklarının korunması için en önemli hukuki araç AİHS'dir. Her ne kadar Sözleşmede mülteci ve sığınmacılar ile ilgili doğrudan düzenleme yapılmamış olsa da insan haklarının korunması bağlamında ilgili diğer maddelere mülteci ve sığınmacıların haklarının korunması için başvurulabilir. Sözleşmede belirtilen hakların ihlali durumunda AİHM'ye başvurulur. Yukarıda örnekleri verildiği üzere

⁴²⁴ *Andric v. İsveç* Kararı, (Başvuru No. 45917/99), AİHM (First Section), 23 Şubat 1999.

Mahkeme özellikle 3, 5, 8 ve 13. maddeler kapsamında vermiş olduğu kararla mülteci ve sığınmacı haklarının korunması için etkili bir yargı merciidir. AİHM'nin vermiş olduğu kararlar, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunun hazırlanmasında dikkate alınmıştır. Bu bakımdan özellikle 5. ve 13. maddelerin ihlali ile ilgili kararlar dikkate alınarak, Kanunda idari gözetim süreleri, idari gözetim kararlarına karşı başvuru yolları, geri gönderme merkezleri ve ikincil koruma düzenlenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK HUKUKUNDA İLTİCA HAKKININ DÜZENLENMESİ

1951 Cenevre Sözleşmesi'ni, Türkiye 29 Ağustos 1961 tarihinde 359 sayılı kanunla kabul etmiştir. Sözleşmenin daha fazla ülke tarafından kabul edilmesi amacıyla, Sözleşme'ye tarihi ve coğrafi sınırlandırma getirilmiştir.⁴²⁵ Sözleşmenin 42. maddesinde; *“Her Devlet, imzalama, onaylama veya taraf olma sırasında, Sözleşme'nin 1, 3, 4, 16 (1), 33, [36 – 46]. maddeleri dışındaki maddeler hakkında çekince koyabilir”* hükmü düzenlenmiştir.⁴²⁶

Türkiye, 359 sayılı Onay Kanununda bu konudaki deklarasyonunu açıklamıştır.⁴²⁷ Deklarasyonun (B) bölümünde Sözleşmenin yüklediği vecibeler bakımından 1. maddenin (B) fıkrasındaki *“1 Ocak 1951'den evvel cereyan hadiseler”* ibaresini, *“1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da cereyan eden hadiseler”* şeklinde anladığını ve kabul ettiğini açıklamıştır. 1 Ocak 1951'den önce Avrupa dışında meydana gelen olaylar nedeniyle iltica talebinde bulunan kişilere, mülteci statüsünün verilmesi konusunda, Türkiye uluslararası bir yükümlülük altına girmemiştir.⁴²⁸

Ayrıca, 359 sayılı Kanun'un 2. maddesi, *“Bu sözleşme'nin hiçbir hükmü, mülteciye Türkiye'de Türk uyruklu kimselerin haklarından fazlasını sağladığı şeklinde yorumlanamaz.”* şeklinde düzenlenmiştir.⁴²⁹

Sonuç olarak Türk vatandaşlarının haklarından daha fazla haklara sahip olma yönünde yapılacak yorumlar Türkiye'yi bağlamayacaktır. Bu durum ile ilgili, Tokuzlu, *“sığınma hakkının Anayasa'da düzenlenmemiş olmasının Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi'nin kanunlar karşısında bu ayrıcalıklı statüden faydalanamaması gibi bir sonuç doğurabileceğini”* belirtmiştir.⁴³⁰

Koşulların değişmesi ve 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin değiştirilmesi ihtiyacının doğmuş olması sebebiyle 1967 tarihinde 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne Ek Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Protokol kabul edilmiştir. Protokol'ün 1.

⁴²⁵ Kesinkaya, s. 110.

⁴²⁶ 1951 Cenevre Sözleşmesi, m. 42.

⁴²⁷ Kesinkaya, s.110.

⁴²⁸ Odman, Mülteci Hukuku, s. 165.

⁴²⁹ Kesinkaya, s. 112.

⁴³⁰ Lami Bertan Tokuzlu, “Türk Sığınma Mevzuatında Devletin Takdir Yetkisi Sorunu” Mültecilik: Sorunlar Tanıklıklar ve Çözüm Önerileri”, İHH, 2009, ss. 63-68.

maddesinin 2 ve 3. fıkraları ile 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesinin (a) fıkrasının (2) numaralı bendinde yer verilen “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar neticesinde ve...” ve “...bahis konusu olaylar neticesinde” kelimeleri metinden çıkarılmıştır. Böylece, 1967 Protokolü’nün taraf devletler tarafından hiçbir tarihi ve coğrafi sınırlama olmaksızın uygulanacağı belirtilmiştir. Sonuç olarak, bu Protokole taraf devletler; daha önce 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne koydukları ve Protokolü’nde de ileri sürdükleri bir çekince mevcut değilse, herhangi bir coğrafi sınırlama olmaksızın 1 Ocak 1951’den sonraki olaylardan dolayı, mülteci statüsü başvurusunu yapan kişileri mülteci olarak kabul etme yükümlülüğü altına girmişlerdir.⁴³¹

Türkiye, 1967 Protokolüne Bakanlar Kurulu’nun 1 Temmuz 1968 Tarihli ve 6/10266 sayılı kararıyla taraf olmuştur. Türkiye, Protokol’ün 7. maddesinde yer alan “ihtirazı kayıtlar ve beyanlar” hükmünden yararlanarak, 1951’den önceki olaylarla ilgili olma koşulunu kendi yönünden kaldırmıştır. Ayrıca, 359 Sayılı Kanun’un yukarıda belirtilen 2. maddesindeki çekince ve coğrafi sınırlama bakımından, sadece Avrupa’da cereyan eden hadiselerle ilişkin ilticalar koşuluna dayanarak anılan çekince ve sınırlamanın geçerliliğini sürdürmeye devam etmektedir.⁴³² Böylelikle, Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde yer verilen ırk, din, milliyet, sosyal bir gruba mensubiyet veya siyasi düşünceleri nedeniyle, tarih sınırlaması olmaksızın Avrupa’daki olaylara dayalı olarak Türkiye’ye kaçan ve iltica talebinde bulunan kişilere, mülteci statüsü tanıma bakımından uluslararası hukuk yönünden girmiş olduğu yükümlülüğü devam ettirmektedir. Mülteci nitelik ve koşullarını taşıyan, ancak Avrupa dışındaki ülkelerden gelen kişilere karşı, uluslararası hukuk yönünden Türkiye’nin mülteci statüsü tanıma yükümlülüğü bulunmamaktadır. Ancak Türkiye’nin her zaman bu kişilere mülteci statüsü tanıma olasılığı bulursa da aşağıda açıklanacak olan 1994 tarihli yönetmelik ile bu kişilere sığınmacı statüsü verilmiştir.⁴³³ 2014 yılında yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’na göre ise Avrupa dışından gelen mültecilere Türkiye, şartlı mülteci statüsü vermektedir.

⁴³¹ Odman, Mülteci Hukuku, s. 169.

⁴³² Odman, Mülteci Hukuku, s. 170.

⁴³³ Odman, Mülteci Hukuku, s. 170.

3.1. İLTİCA HAKKINA İLİŞKİN İÇ HUKUKTAKİ DÜZENLEMELER

Türkiye coğrafi konumu ve komşu devletlerde meydana gelen olaylar sebebiyle sığınmacılar için bir geçiş ülkesi konumundadır. En büyük mülteci akını komşu devletlerden olmakla birlikte, Yunanistan üzerinden Avrupa'ya geçmek isteyen Ortadoğu ve Afrika ülkelerinden de sığınmacılar gelmektedir.⁴³⁴ Etkin bir mülteci hukuku olmaması son yıllara kadar Türkiye'nin en acil problemlerinden biriydi. Geç olmakla birlikte Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) 2014 yılında yürürlüğe girmiştir.

Sığınmacı ve mülteci haklarının korunması ile ilgili iç hukukta, YUKK'a kadar olan süreçte özel bir kanun olmamasına rağmen birçok düzenleme ile iltica hakkına atıf yapılmıştır. Türkiye'de sığınmacıların korunmasına ilişkin düzenlemelerin incelenmesi bakımından Odman, tarihsel gelişimi dönemlere ayırmaktadır. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin imzalanmasına kadar olan süreci ilk evre, 1967 Protokolünün imzalanmasına kadar olan süreci ikinci evre, 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgaline kadar olan süreci üçüncü evre olarak sınıflandırmaktadır. Kuveyt işgalinden sonraki süreci de mülteci hukuku bakımından canlanma süreci olarak görmektedir.⁴³⁵ YUKK'un 2014 tarihinde yürürlüğe girmesi ile bu sınıflandırmaya yeni bir dönem ekleyebiliriz. Aşağıda da inceleneceği gibi YUKK'un kabul edilmesi uluslararası alanda ve mültecilerle ilgili çalışmalar yapan örgütler tarafından olumlu karşılanmıştır. Bu Kanunun yürürlüğe girmesi ile en azından mülteci ve sığınmacı hakları özel bir kanun ile güvence altına alınmıştır.

Bu bölümde mülteci hukukunun, iç hukuktaki gelişimine ve bu husustaki düzenlemelere değinilecektir. Bu düzenlemeler, başta Anayasa olmak üzere İskân Kanunu, Pasaport Yasası, Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, Türk Vatandaşlık Kanunu, Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği, 1994 Yönetmeliği, Ulusal Eylem Planı ve Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'dur.

⁴³⁴ Polat Kara ve Recep Korkut, "Türkiye'de Göç, İltica ve Mülteciler", **Türk İdare Dergisi**, Sayı: 467, 2010, ss. 158-160.

⁴³⁵ Tefik Odman, "Mülteci Hukuku ve Türk Mülteci Politikası ve Uygulaması", **Mülteci Çalıştayları 2004- 2005**, Uluslararası Af Örgütü, Ankara, 2008, (Türk Mülteci Politikası), ss. 5-16.

3.1.1. Anayasa

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda sığınmacılar ya da mültecilere ilişkin doğrudan bir düzenleme bulunmamaktadır. Anayasa'nın 16. maddesinde yabancılar için temel hak ve hürriyetlerin milletlerarası hukuka uygun olarak ancak kanunla sınırlanabileceği belirtilmiştir.⁴³⁶

Devletler hukukunda *yabancı*, bir devletin ülkesinde bulunan ancak o devletin vatandaşlığını isteme hakkı olmayan kimsedir.⁴³⁷ Bu bakımdan, yabancı devlet vatandaşları, mülteciler, sığınmacılar, özel statüdeki yabancılar ve vatansızlar da yabancı statüsündedirler.⁴³⁸ Bu kişilerin temel hak ve hürriyetlerine ilişkin düzenlemeler de kanunla yapılmalıdır. Yukarıdaki bölümde de belirtildiği gibi Türkiye AİHS'ye, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne ve 1967 Protokolü'ne taraftır. Kanunla yapılacak tüm düzenlemeler bu sözleşmelere uygun olmalıdır. Çelişme halinde, Anayasa'nın 90. maddesinin son fıkrasına göre, temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası sözleşmelerin esas alınması gerekir.⁴³⁹ Sözleşmeler dışında, mültecilerle ilgili uluslararası teamül hukuku ve hukukun genel prensipleri de dikkate alınarak düzenleme yapılmalıdır.⁴⁴⁰

3.1.2. Kanunlar

3.1.2.1. İskân Kanunu

14 Haziran 1934 tarihli 2510 sayılı İskan Kanunu, 26 Eylül 2006 tarihli 5543 sayılı İskan Kanunu yayınlanana kadar yürürlükte kalmıştır. Bu Kanun, Türk hukuk

⁴³⁶ Kemal Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, 4. Baskı, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa, 2013, s. 424.

⁴³⁷ Aysel Çelikel ve Gülseli Gelgel, **Yabancılar Hukuku**, Yenilenmiş 12. Bası, Beta Basım, İstanbul, 2005, s. 17.

⁴³⁸ Gülören Tekinalp, **Türk Yabancılar Hukuku**, Yenilenmiş 8. Bası, Beta Basım, İstanbul, 2003, s. 6.

⁴³⁹ Ancak Özbudun, anlaşmaların kanunlarla çatışması halinde sonraki-önceki kanun, genel-özel kanun ilişkilerindeki ilkelerin benimsenmesi gerektiğini düşünmektedir. Ergün Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, Gözden Geçirilmiş 10. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2009, s. 223.

⁴⁴⁰ Bülent Çiçekli, "Mülteci, Sığınmacı ve Göçmenler: Sınıflandırma ve Yasal Statünün Belirlenmesine İlişkin Sorunlar", **TBB, Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler, Uluslararası Sempozyum Bildirileri, 15 ve 16 Mayıs 2009**, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, (Sınıflandırma), s. 351.

mevzuatında mülteci tanımına ilk kez yer vermesi bakımından önemli bir düzenlemedir. Ancak mülteci tanımı Türk soyundan ve Türk kültüründen gelme koşulları üzerinden yapılmakta olup, bu bir koşul olarak belirtilmiştir.⁴⁴¹

Kanunun 3. maddesinde mülteci tanımı şu şekilde yapılmıştır.

*“...Türkiye’de yerleşmek maksadile olmayıp bir zarüret ilcasile muvakkat oturmak üzere sığınanlara mülteci denir..”*⁴⁴²

Kanunun 1934 tarihli olmasına dikkat edilecek olursa, 1951 Cenevre Sözleşmesi’nden önceki bir tarihte mülteci tanımı yapmış olması bakımından önemlidir. Ancak, daha sonra imzalanan uluslararası bir sözleşme olması bakımından, 1951 Cenevre Sözleşmesi’nin Türkiye tarafından imzalanmasından sonra, bu Kanunda yapılan tanımın bir geçerliliği kalmamıştır.

Kanunun devam eden maddelerinde mültecilerin durumuna ilişkin düzenlemeler bulunmakla birlikte, mültecilerin durumu daha çok takdir yetkisine bırakılmıştır. Örneğin, Kanunun 5. maddesine göre; *“Hususi bir ahit dolayısıyla Türkiye’ye mecburi olarak gelenler yapılan muahede hükümlerine ve Hükümetçe verilen kararlara göre alınırlar.”*⁴⁴³ Kanunun 7. maddesinde; *“Türkiye’ye geldikleri tarihten itibaren iki yıl içinde iskân istemeyen muhacir ve mültecilere iskân yardımı yapılamaz.”*⁴⁴⁴ ifadesi yer almaktadır.

Ayrıca bu Kanunda mültecilerin sığınma hakkına ilişkin bir düzenlemeye de yer verilmemiştir. 26 Eylül 2006’da yürürlüğe giren 5543 sayılı İskân Kanunu ile 14 Haziran 1934 tarihli 2510 sayılı İskân Kanunu yürürlükten kalkmıştır.⁴⁴⁵ Ancak, yeni Kanun mültecilere ilişkin herhangi bir tanım ya da düzenlemeye yer vermemiştir. Bu durum, Türkiye’nin mültecilere ilişkin uluslararası sözleşmeye taraf olması bakımından olağan görülmektedir.⁴⁴⁶ Yeni kanunda mülteciler ifadesi sadece gelirler başlığını taşıyan 25. maddede geçmektedir. Buna göre; *"a) Resmî ve özel, yerli ve yabancı kurumlar ile şahıslar ve milletlerarası göçmen ve mülteci teşkilatları*

⁴⁴¹ Öner, s. 39.

⁴⁴² 2510 sayılı ve 1934 tarihli İskân Kanunu, m.3.

⁴⁴³ 2510 sayılı İskan Kanunu, m. 5.

⁴⁴⁴ 2510 sayılı İskan Kanunu, m. 7.

⁴⁴⁵ 2006 tarihli ve 5543 sayılı İskan Kanunu.

⁴⁴⁶ Odman, Çocuk, s.174.

*tarafından yapılacak maddi yardımlarla nakde çevrilecek yardımlar" iskana ilişkin olarak genel bütçeye gelir kaydedilir.*⁴⁴⁷

3.1.2.2. Muharip Yabancı Ordu Mensuplarından Türkiye'ye İltica Edenler Hakkında Kanun ve İlgili Yönetmelik

1941 tarihli olan bu Kanunun 1. maddesine göre; *"Yabancı memleketlerden Türkiye'ye iltica eden muharip yabancı ordu mensuplarının Türkiye topraklarına girdikleri tarihten itibaren iade olunacakları tarihe kadar nakil, iâşe, ilbas, iskân ve tedavi hususları Hükümetçe temin olunur."*⁴⁴⁸ Kanunun diğer maddelerinde bu kişilerin silahlarının muhafaza edilmesi ve bu kişilere yapılacak yardımların masraflarıyla ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Ancak, kanunda mülteci tanımına yer verilmediği gibi, *geri göndermeme* ye ilişkin bir düzenleme de bulunmamaktadır.

1907 tarihinde La Haye'de imzalanmış, "Kara Harbinde Tarafsız Devletlerin ve Şahısların Hakları ve Vazifeleri Hakkında Sözleşme" ile "4104 sayılı Muharip Yabancı Ordu Mensuplarından Türkiye'ye İltica Edenler Hakkında Kanun" hükümlerine dayanılarak "Muharip Yabancı Ordu Mensuplarından Türkiye'ye İltica Edenler Hakkında Yönetmelik"⁴⁴⁹ 1995 tarihinde yürürlüğe konmuştur. Bu Yönetmelik de yabancı ülkeden gelen ordu mensuplarının barınma, sağlık, haberleşme gibi hakları güvence altına alınmıştır. Bu kişilerin savaş bittikten sonra uyruğu bulunan ülkeye iade edilmesine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Yönetmelikte de mülteci ya da sığınmacı tanımlarına yer verilmemiştir. Ancak Yönetmeliğin 1951 Cenevre Sözleşmesi'nden sonra yürürlüğe konmuş olmasından dolayı, Sözleşme ile güvence altına alınan haklardan Yönetmeliğe konu kişiler yararlanabilirler.

⁴⁴⁷ Özkan, s.425.

⁴⁴⁸ 4104 sayılı ve 1941 tarihli Muharip Yabancı Ordu Mensuplarından Türkiye'ye İltica Edenler Hakkında Kanun, m. 1.

⁴⁴⁹ 22456 sayılı ve tarihli 1995 Muharip Yabancı Ordu Mensuplarından Türkiye'ye İltica Edenler Hakkında Yönetmelik.

3.1.2.3. 5682 Sayılı Pasaport Kanunu

5682 Sayılı Pasaport Kanunu 15.07.1950 tarihinde kabul edilmiş, 24.07.1950’de resmi gazetede yayınlanmıştır. Kanun, genel olarak, Türkiye’ye giriş yapacak yabancı kişiler ile ilgili hükümler ve kamu güvenliği veya benzeri nedenlerle yabancılara sınır dışı edilmesi gibi konular açısından mültecileri ilgilendiren hususlar hakkında düzenlemeler yapmaktadır.

Kanunun 4. maddesinin son fıkrasında mültecilere ilişkin düzenleme yapılmıştır. Buna göre; *“Umumiyetle mültecilerin ve iskân hakkındaki mevzuat dışında olarak yurt tutmak maksadıyla gelen yabancılara, pasaportları olsun olmasın Türkiye’ye kabulleri İçişleri Bakanlığının kararına bağlıdır.”*⁴⁵⁰

Kanunun 23. maddesinde de tabiiyetsizler başlığı altında yapılan düzenlemeye göre; tabiiyetsizler, Nansen pasaportu sahipleri ve seyahat belgeleri (Afidavit, Lese-passe ve saire) ve benzeri belge sahiplerine Türkiye’ye giriş vizesi verilmesi İçişleri Bakanlığının müsaadesine bağlıdır. Bu kişilere Türkiye’den sonra gidecekleri veya geldikleri ülkelerin giriş vizesine sahip bulundukları takdirde İçişleri Bakanlığının müsaadesi olmaksızın transit vize verilebilir.”⁴⁵¹

Görüleceği üzere, BM tarafından verilen Nansen Pasaportuna sahip kişilere Türkiye tarafından giriş izni verilebilmektedir. Ancak, bu husus, İçişleri Bakanlığının müsaadesine bağlanmış olması sebebiyle, etkili bir koruma ve sığınma hakkı olmadığı görülmektedir.

Son olarak, İskân Kanunu gibi, Pasaport Kanunu da mültecilere ilişkin düzenlemelerinin 1951 Cenevre Sözleşmesi’nden önceki tarihli olması sebebiyle geçerliliğini yitirmiştir.

3.1.2.4. Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun

24.07.1950 tarihinde 7564 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanan *Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun*, Türkiye’ye girmesi kanunlarla memnu bulunmayan ve Pasaport Kanununun hükümlerine uygun şekilde gelen

⁴⁵⁰ 5682 sayılı ve 1950 tarihli Pasaport Kanunu, m. 4.

⁴⁵¹ Pasaport Kanunu, m. 23.

yabancılar hakkındadır.⁴⁵² Bu kanunun 17. maddesinde siyasi mültecilere ilişkin bir düzenleme yapılmıştır. İlgili madde; “*Siyasi sebeplerle Türkiye’ye sığınan yabancılar ancak İçişleri Bakanlığınca müsaade olunacak yerlerde ikamet edebilirler.*” şeklindedir.

Görüleceği gibi, ilgili madde sadece siyasi mültecilerle ilgili düzenleme yapmakta olup, ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti nedeniyle de zulüm görme korkusuyla karşı karşıya kalıp, mültecilik statüsüne başvuran kişiler, bu kanunun kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu maddenin sadece siyasi mültecilerle ilgili olması sebebiyle de, kanunun mültecilerle ilgili düzenleme yapmadığı, sadece siyasi sığınmacılara ilişkin düzenlemenin var olduğu savunulmaktadır.⁴⁵³

Kanunun, 25 Şubat 1952 tarihli 5887 Sayılı Harçlar Kanunun 127. maddesi ile yürürlükten kaldırılan, *İkamet Tezkerelerinin Müddet ve Harçları* başlığını taşıyan 9. maddesine göre de ikamet tezkeresi vermeye yetkili makamlar tarafından mali durumlarının bozuk olduğuna karar verilen mültecilere bir yıllık ikamet tezkeresi harçsız olarak verilir hükmü bulunmaktaydı.⁴⁵⁴ Bu iki madde dışında mültecilere yönelik doğrudan hüküm bulunmamakla birlikte, Kılıç’a göre, Kanunun 19, 20, 21 ve 22. maddeleri yabancıların genel güvenlik ve siyasi-idari icaplara aykırı sayılan kişilerin sınır dışı edilmesi ile ilgili hususlar mültecileri yakından ilgilendirmekte ve bununla ilgili kararlar sık sık yargı önüne gelebilmekteydi.⁴⁵⁵

3.1.2.5. Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun

Kanunun 8. maddesinde Türkiye’de çalışma izni verilecek kişi grupları sayılmıştır. Bu kişi grupları arasında 2510 sayılı İskân Kanuna göre muhacir, mülteci veya göçebe olarak kabul edilen kişiler de sayılmıştır.⁴⁵⁶ Kanunda çalışma izinleri, süreleri ve çalışma izninden muaf tutulacak yabancılar düzenlenmiştir. Kanuna göre kısa veya uzun süreli çalışma izni verilebileceği gibi, en az sekiz yıl kanuni ve

⁴⁵² 5683 sayılı ve 1950 tarihli Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun.

⁴⁵³ Kesinkaya, s. 118.

⁴⁵⁴ Eriş, s. 162.

⁴⁵⁵ Taner Kılıç, "Türk Hukuk Mevzuatında Mültecilerle İlgili Düzenlemeler", **mülteci.net**, http://www.multeci.net/index.php?option=com_content&view=article&id=61:tuerk-hukuk-mevzuatnda-mueltecilerle-igili-duezenlemeler-&catid=36:turkiyenin-iltica-sistemi&Itemid=16 (Düzenlemeler), (08.01.2013).

⁴⁵⁶ Özkan, s. 427.

kesintisiz ikametgâhı ile altı yıl çalışma izni olanlara süresiz çalışma izni verilebilir.⁴⁵⁷

3.1.2.6. Türk Vatandaşlık Kanunu

BM'ye göre, 1951 Cenevre Sözleşmesinde yer alan *vatandaşlık* terimi *tabiiyet* olarak anlaşılmamalı, bu kavramın bir etnik gruba ya da dil grubuna dâhil olma anlamında, bazen de *ırk* terimiyle aynı anlamda kullanılması gerektiği belirtilmektedir.⁴⁵⁸

1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 34. maddesi *Vatandaşlığa Alma* durumunu düzenlemekte olup, buna göre; “*Taraf Devletler, mültecileri özümlemeyi ve vatandaşlığa almayı her türlü imkan ölçüsünde kolaylaştıracaklardır. Vatandaşlığa alma işlemlerini çabuklaştırmaya ve bu işlemlerin masraf ve resimlerini her türlü imkan ölçüsünde azaltmaya özel çaba göstereceklerdir*”⁴⁵⁹

Bu hüküm karşısında, taraf devletlerin, mültecilerin vatandaşlığa alınmalarıyla ilgili olarak her türlü kolaylığı gösterme yükümü altına girdikleri anlaşılmaktadır. Ancak, bu yükümlülük taraf devletlerin vatandaşlığa alma konusundaki egemenlik haklarına dayalı takdir yetkileriyle de sınırlıdır. Bu bakımdan, Sözleşme'ye taraf devletleri, mültecileri vatandaşlığına almaya zorlamak mümkün değildir. Çünkü vatandaşlığa alma, gerek uluslararası gerekse ulusal hukuk yönlerinden çok önemli ve hassas bir konu olduğundan, son karar ilgili devlet organlarına aittir.⁴⁶⁰

1964 tarihli 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda olduğu gibi 2009 tarihli 5901 sayılı yeni Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda da mülteciler ile ilgili herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak 403 sayılı önceki vatandaşlık kanunun 4. maddesinde vatansız kişilerin Türkiye'de doğan çocukları için; “*Türkiye’de doğan ve vatandaşlığını ana ve babasından doğumla kazanamayan çocuklar doğumlarından başlayarak Türk vatandaşlarıdır. Türkiye’de bulunmuş çocuklar, aksi sabit*

⁴⁵⁷ 4817 sayılı 2003 tarihli Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun.

⁴⁵⁸ BMMYK, **Mülteci Statüsünü Belirlemede Kullanılacak Ölçütler ve Prosedürler Üzerine El Kitabı**, Cenevre, 1979, s. 20.

⁴⁵⁹ 1951 Cenevre Sözleşmesi, m. 34

⁴⁶⁰ Odman, Mülteci Hukuku, ss. 175–176.

*olmadıkça, Türkiye’de doğmuş sayılırlar”*⁴⁶¹ düzenlemesi bulunmaktadır. Yeni kanunun 11. maddesinde de vatansızlığı önlemek amacıyla olan kişilere vatandaşlık verilebilecek haller belirtilmiştir.⁴⁶²

Yukarıda açıklanan kanunlar dışında, diğer kanunlar da mülteciler ile ilgili durumlarda uygulanabilmektedir. Bunlar; Türk Ceza Kanunu, İş Kanunu, 13.11.1996 tarih ve 4028 sayılı Kara Para Aklamasının Önlenmesine Dair Kanun, 4422 sayılı Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanunu, Ceza İnfaz Kanunu ve 1983 tarih ve 2922 sayılı Türkiye’de Öğrenim Gören Yabancı Öğrencilere İlişkin Kanundur.

3.1.3. Yönetmelikler

3.1.3.1. Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği

1983 tarihli Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliğinin amaç ve kapsamı Yönetmeliğin 1. maddesinde düzenlenmiştir.⁴⁶³ Yönetmeliğin amacı, farklı ülkelerden illegal yollarla veya pasaportla Türkiye'ye gelerek başka bir ülkeye gönderilmek veya Türkiye'de kalmak isteği ile iltica hakkı talebinde bulunan yabancı kişilerin haklarında yapılan işlem sonuçlanıncaya kadar geçecek süre içerisinde geçici olarak barındırılma, iase, ibate ve diğer masrafların karşılanmasına ilişkin ve usulleri belirlemektir.⁴⁶⁴

Bu Yönetmeliğin 3. maddesinde mülteci, iltica eden kişi olarak tanımlanmıştır. 4. maddeye göre; Emniyet Teşkilatında mülteci misafirhaneleri ve mültecilerle ilgili işlemler merkezde, Yabancılar Pasaport Hudut İltica Daire Başkanlığınca; misafirhane bulunan illerde, il emniyet müdürlükleri tarafından yürütülür.⁴⁶⁵ Sözleşmenin 7. maddesine göre de; Mülteci Misafirhaneleri, Genel Müdürün teklifi Bakan'ın onayı ile ihtiyaç duyulan illerde tesis edilir.

Mültecilerin misafirhaneye kabulü Bakanlığın onayına tabidir ve onaysız mülteci kabul edilmemektedir. Acele hallerde Bakanlığın talimatı ile onay ayrıca

⁴⁶¹ Hale Demirtaş, **Mülteci Sorunu ve Türkiye-AB İlişkilerine Etkisi** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 51.

⁴⁶² 2009 tarihli ve 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu.

⁴⁶³ Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği, 18032 sayılı 29.04.1983 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

⁴⁶⁴ Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği, m. 1.

⁴⁶⁵ Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği, m. 3- 4.

alınmak şartıyla misafirhaneye mülteci alınabilir. Ayrıca, mültecilerin misafirhanede barındırılmaları geçici olmakta, işlemleri tamamlanarak vizeleri temin edilen mülteciler gidecekleri ülkeye gönderilmek üzere veya Türkiye'de kalmalarına müsaade edilenler ikamet edecekleri şehre gitmek üzere misafirhaneden çıkarılırlar.⁴⁶⁶

3.1.3.2. Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik

1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 36. maddesine göre, Sözleşmeye taraf devletler, Sözleşme'nin etkili bir şekilde uygulanabilmesi için çıkardıkları yasa ve yönetmelikleri BM Genel Sekreterine bildirecektir.⁴⁶⁷

Bu sebeple Türkiye'de 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin uygulanması için uygulamada kısaca *1994 Yönetmeliği* olarak anılan bu Yönetmelik kabul etmiştir. Ancak, Yönetmelik 2006 yılında esaslı bir şekilde değişikliğe uğramıştır. Bu bölümde Yönetmeliğin 2006 yılında yapılan değişikliklerle birlikte incelemesi yapılacaktır. Yönetmeliğin amacı 1. maddesine belirtilmiştir. Amaç, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve Ek 1967 Protokolü gereğince Türkiye'ye iltica eden veya başka ülkelere iltica etmek üzere Türkiye'den ikamet izni isteyen ile topluca iltica veya sığınmak amacıyla Türkiye sınırlarına gelen yabancılar ve olabilecek nüfus hareketlerine uygulanacak usul ve esasların tespiti ile görevli kuruluşların belirlenmesidir.⁴⁶⁸

⁴⁶⁶ Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği, m. 16.

⁴⁶⁷ 1951 Cenevre Sözleşmesi, m. 36.

⁴⁶⁸ 1994 tarihli Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte 2006/9938 karar sayılı Yönetmelikle 2006 tarihinde değişiklikler yapılmıştır. Bu yönetmelik kısaca 1994 tarihli yönetmelik olarak anılmaktadır.

3.1.3.2.1. Sığınmaya İlişkin Tanımlar

İltica eden kişilerin tanımı bu yönetmeliğin 3. maddesinde yapılmıştır. Maddeye göre 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'ndeki tanımlar saklı kalmak üzere iltica yapan kişilerin statüsüne ilişkin tanımlar şu şekilde yapılmıştır.

Mülteci; Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyuğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıdır.⁴⁶⁹ Görüleceği gibi, mülteci tanımı esasen 1951 Cenevre sözleşmesi ile uyumlu olmakla birlikte, sadece Avrupa'da meydana gelen olaylar olarak sınırladığı için Avrupa dışından gelen kişilere Türkiye'de mülteci statüsü verilmemektedir. Bu sebeple, BMMYK verilerine göre geçtiğimiz 2014 Mayıs ayı itibarıyla Türkiye'de 2.716.339⁴⁷⁰ sığınmacı bulunmasına rağmen, coğrafi sınırlama sebebiyle şuan Türkiye'de mülteci statüsü verilen başvuru sayısı çok azdır.

Sığınmacı; ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyuğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancı olarak tanımlanmıştır.⁴⁷¹ Görüldüğü gibi, sığınmacı tanımı 1951 Cenevre Sözleşmesinin mülteci tanımı ile aynı olmakta, Türkiye Avrupa dışından gelen mültecileri sığınmacı olarak tanımlamaktadır. Bu kişiler, BMMYK tarafından mülteci statüsü verilip, güvenli bir ülkeye yerleştirilene kadar Türkiye'de sığınmacı statüsüyle bulunmaktadır.

Yönetmeliğin yine aynı maddesinde muharip yabancı ve münferit yabancı tanımlarına yer verilmiştir. **Muharip yabancı ordu mensubu;** ülkeye kabul edilen

⁴⁶⁹ 1994 tarihli Yönetmelik, m. 3.

⁴⁷⁰ Uluslararası Mülteci Hakları Derneği, "Türkiye'de Mülteciler", <http://multecihaklari.org.tr/turkiyedeki-multeciler/> (17.10.2014).

⁴⁷¹ 1994 tarihli Yönetmelik, m. 3.

veya ülkede ele geçirilen, mensubu bulunduğu silahlı kuvvetlerin bir üçüncü ülke ile savaş veya silahlı çatışma halinde bulunduğu asker kişidir.⁴⁷² **Münferit yabancı** ise tek bir kişi veya anne, baba ve reşit olmayan çocuklardan oluşan bir aileyi ifade eder.⁴⁷³

3.1.3.2.2. Bireysel İltica Başvurularında Uygulanacak Usul ve Esaslar

Türkiye'ye bireysel olarak gelen ve mülteci statüsüne başvuracak olan kişilerin izleyecekleri yollar, yine bu yönetmeliğin ikinci bölümünde 4-7. maddeleri arasında açıklanmıştır. Yönetmelikte ülkeye yasal yollardan iltica edenler ve yasal olmayan yollardan iltica edenlerin, müracaat yerleri ve süreleri bakımından fark vardır. Yönetmeliğin 4. maddesine göre; ikamet izni talep eden iltica başvuruçularının, yasal yollardan gelenlerin bulundukları yer valiliklerine, yasal olmayan yollardan gelenler ise giriş yaptıkları yer valiliklerine gecikmeden müracaat ederler.⁴⁷⁴ Zamanında müracaat etmeyen kişilerin ise gecikme nedenlerini makamlara başvurmaları gerekir. Bu maddedeki ilk düzenlemeye göre süre 5 gündü. Ancak, 1999 tarihinde Yönetmelikte yapılan değişiklik ile süre 10 güne çıkarılmıştır.⁴⁷⁵ Ancak, 2006 yılında, maddede yapılan değişiklikle bu süre makul süre olarak değiştirilerek, hak düşürücü bir sürenin varlığı ortadan kaldırılmıştır.

Yönetmeliğin 5. maddesinde ise, başvurusu alınan kişiler hakkında, başvuru yapılan makamların izleyecekleri yollar sırasıyla belirtilmiştir. Bunlar sırasıyla; kimlik tespiti, parmak izi, fotoğraflarının alınması, daha sonra 1951 Cenevre Sözleşmesi gereği, valilikçe, mülakat yapmak ve karar almak üzere personel görevlendirilir.⁴⁷⁶

Mülakat yetkisi, 2006 yönetmeliği değişikliğinden önce İçişleri Bakanlığına aitti.⁴⁷⁷ Değişiklik ile bu yetki valiliklere verilmiştir. Bu değişiklik bürokratik işlemlerin ve zaman kaybının azaltılması sebebiyle olumlu görülmektedir. Mülakat sonucunda, evraklarla birlikte mülakat yapan kişinin görüşü İçişleri Bakanlığı'na

⁴⁷² 1994 tarihli Yönetmelik, m. 3.

⁴⁷³ 1994 tarihli Yönetmelik, m. 3.

⁴⁷⁴ 1994 tarihli Yönetmelik, m. 4.

⁴⁷⁵ Değişiklik 13.01.1999 tarihli 23582 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Aktaran, Eşsiz ve Günel, <http://www.hyd.org.tr/multecielkitabı/> (11.12.2013).

⁴⁷⁶ 1994 tarihli Yönetmelik, m. 5.

⁴⁷⁷ Öner, s. 43.

gönderilir. İçişleri Bakanlığı'ndan bir talimat gelinceye kadar yabancı, İçişleri Bakanlığı'nca uygun görülecek bir merkez veya misafirhanede barındırılır veya İçişleri Bakanlığı'nca gösterilecek bir yerde serbest ikamete tabi tutulur.⁴⁷⁸

Mültecilik kararının nasıl verileceği Yönetmeliğin 6. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; karar, İçişleri Bakanlığı'nca ya da uygun görülen hallerde valilikçe, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolüne göre verilir.⁴⁷⁹ Kararın olumlu olması halinde kişi uygun görülen veya serbest olarak bir yerde ikamet eder. Kararın olumsuz olması durumunda başvuru sahiplerinin 15 gün içinde valiliklere itiraz etme hakkı olmakta, nihai karar İçişleri Bakanlığı'nca verilmektedir.⁴⁸⁰ Ayrıca; *“İtiraz süresi kararın daha hızlı verilebilmesi için gerekli görülen durumlarda İçişleri Bakanlığı'nca daha kısa olarak belirlenebilir.”* şeklinde bir düzenleme yapılmıştır. Prosedürü hızlandırma amacıyla yapılan bu düzenleme, itiraz hakkının keyfi olarak kısaltılması gibi bir sonucu doğurabileceği ve telafisi olmayacak zararlara yol açabilmesi bakımından eleştiri konusu olmuştur.⁴⁸¹

Nihai olarak ret kararı verilen kişiler hakkında yabancılara ilişkin genel hükümlere göre karar verilir. Bu kişilerin verilen süre içerisinde Türkiye'yi terk etmeleri istenir. Ülkeyi terk etmeyen yabancılar, İçişleri Bakanlığı'nın talimatı üzerine valiliklerce veya doğrudan karar verme yetkisinin valiliklere devredildiği hallerde, valilikler tarafından resen Türkiye'den çıkartılırlar.⁴⁸²

Geri göndermeme ilkesi ile ilgili düzenleme ise yönetmeliğin 26. ve 29. maddelerinde yapılmıştır. Buna göre; Toplu sığınanlar ile topluca iltica eden mültecilerin; savaşın, silahlı çatışmanın veya krizin sona ermesi halinde iadeleri yapılır. Bireylerin sınır dışı etme kararı da 1951 Cenevre Sözleşmesindeki yükümlülükler dikkate alınarak yapılır.⁴⁸³

⁴⁷⁸ 1994 tarihli Yönetmelik, m. 5.

⁴⁷⁹ 1994 tarihli Yönetmelik, m. 6.

⁴⁸⁰ 1994 tarihli Yönetmelik, m. 6.

⁴⁸¹ Uluslararası Af Örgütü Türkiye, Uluslararası Af Örgütü Van Mülteci ve Sığınmacı Danışma Ofisi Raporu, 2006, s.5'dan aktaran Öner,

⁴⁸² 1994 tarihli yönetmelik, m. 6.

⁴⁸³ 1994 tarihli yönetmelik; Sami Kalaycı, "Sığınmacıların Korunmasına Yönelik Türk Sivil Toplum Kuruluşları", **İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi**, 2013, s. 7.

3.1.3.2.3. Toplu Sığınma

Sığınmacıların toplu olarak gelmesi durumunda uygulanacak prosedür Yönetmeliğin üçüncü ve dördüncü bölümünde açıklanmıştır. Yönetmeliğin 8. maddesindeki düzenlemeye göre, uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülükler saklı kalmak koşuluyla ve aksine bir siyasi karar alınmadıkça, nüfus hareketinin arazi avantajları da dikkate alınarak öncelikle alınacak tedbir bu kişilerin sınırda durdurulması ve sığınmacıların sınırı geçmelerinin önlenmesidir.⁴⁸⁴

Bu madde genel insan hakları ilkelerine ve geri gönderme yasağına aykırı görülmesi sebebiyle eleştiri konusu olmuştur.⁴⁸⁵ Yukarıda da açıklandığı gibi, sığınmacıların *geri göndermeme ilkesi* uyarınca sınırdan çevrilmeleri, uluslararası mülteci hukukuna aykırıdır. Yönetmeliğin 9- 25. maddeleri arasında da toplu yapılan sığınma başvurularına ilişkin düzenleme yapılmıştır. 26. maddesinde ise, toplu olarak gelen sığınmacıların iadesi düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, toplu halde iltica edenler, savaşın veya ilticaya sebep olan krizin sona ermesinden sonra vatandaşı oldukları devlete Genelkurmay Başkanlığı ve Dışişleri Bakanlığı ile koordine edilerek İçişleri Bakanlığı'nca iade edilir. Münferiden iltica edenlerin iadeleri ise İçişleri Bakanlığı'nca sağlanır.⁴⁸⁶

Bu madde de 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolüne aykırı görülmekteydi. Çünkü 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 33. maddesinde kişilerin iade edilebileceği durumlar belirtilmiş olup, Odman'a göre, mülteci statüsü tanındıktan sonra, kişilerin bu şekilde iade edilmeleri mümkün değildir.⁴⁸⁷

⁴⁸⁴ Kalaycı, s. 7.

⁴⁸⁵ Odman, Mülteci Hukuku, s. 184.

⁴⁸⁶ 1994 tarihli Yönetmelik, m. 26

⁴⁸⁷ Odman, Mülteci Hukuku, ss. 185- 186.

3.1.3.3. Kabul ve Barınma Merkezleri İle Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik

Bu Yönetmelik, YUKK'un 58. ve 95. maddelerine dayanılarak hazırlanmıştır. ⁴⁸⁸ YUKK'un 58. maddesinde geri gönderme merkezleri düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, idari gözetim altında olan yabancılar, geri gönderme merkezlerinde tutulurlar. Bu merkezlerde, ihtiyacı olan kişilere, acil ve temel sağlık hizmetleri ücretsiz olarak sağlanır. Merkezde kalan kişilere, notere, vekile, avukata erişim ve BMMYK görevlileriyle görüşme imkânı sağlanır. ⁴⁸⁹ Ayrıca, burada bulunan çocukların eğitim ve öğretimi için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından gerekli tedbirler alınır.

YUKK'un 95. maddesinde ise kabul ve barınma merkezleri düzenlenmiştir. Uluslararası koruma başvurusu yapan ya da bu statüye sahip olan kişilerin kendi ihtiyaçlarını karşılaması kuraldır. Ancak, ihtiyaç sahibi kişilerin barınma, iâşe, sağlık, sosyal ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması için kabul ve barınma merkezleri kurulabilir. Bu merkezler kural olarak valilikler tarafından işletilir, ancak merkezlerin işletilmesi için kamu kurum ve kuruluşları ile protokol yapılabilir. Özel ihtiyaç sahiplerine merkezde kalmaları için öncelik verilir.

Geri gönderme merkezlerinin kurulması, yönetimi, işletilmesi, devri, denetimi ve sınır dışı edilmek amacıyla idari gözetimde bulunan yabancıların geri gönderme merkezlerine nakil işlemleriyle ilgili usul ve esaslar ile kabul ve barınma merkezlerinin kurulması, yönetimi ve işletilmesiyle ilgili usul ve esaslar 2014 Nisan ayında yürürlüğe giren Yönetmelikle düzenlenmiştir. Yönetmelikte, protokol yapılarak işletmenin devredilmesi halinde protokolde yer alması gereken hususlar, merkez çalışanlarının görevleri, merkeze kayıt ve merkezlerde sağlanması gereken hizmetler düzenlenmiştir.

⁴⁸⁸ Kabul ve Barınma Merkezleri İle Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik, 22.04.2014 tarihli 28980 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

⁴⁸⁹ YUKK, m. 59.

3.1.4. Genelgeler

3.1.4.1. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü'nün 2006 Tarihli Uygulama Talimatı (57 Sayılı Genelge)

İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından 22.06.2006 tarihinde bir Uygulama Talimatı (57 sayılı Genelge) hazırlanmıştır.⁴⁹⁰ Genelgede 21.12.2010 tarih ve 216840 Sayılı Talimatı ile değişiklik yapılmıştır. 57 sayılı Genelgede başta insan hakları hukuku konumu ve Türkiye'nin AB süreci ve AB'nin konuya ilişkin müktesebatı değerlendirme altına alınmıştır. Genelgenin amacı; 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Ek Protokolü ile 1994 Yönetmeliği çerçevesinde Türkiye dâhilinde sığınma başvurusunda bulunan yabancı uyruklu ya da vatansız kişilere uygulanacak usul ve esasların belirlenmesi olarak belirtilmiştir.⁴⁹¹ Genelgenin tanımlar kısmında, 1994 Yönetmeliğinden de hareketle mültecilere ilişkin tanımlar yeniden yapılmıştır. Burada, Avrupa dışından gelen mültecilerin sığınmacı statüsünde olduğu belirtilmiş, ayrıca, vatansızlar ve refakatsiz küçüklerde genelge kapsamına alınmıştır. Genelgede sığınmacılara yapılacak işlemlerin 1994 Yönetmeliğine göre yapılacağı belirtilmiştir. Ayrıca müracaat makamlarının dışında sınır bölgelerinde, hudut kapılarında veya iç bölgelerde herhangi bir kolluk birimine sığınma başvurusunun yapılması halinde, durum en kısa sürede ilgili ilin Valiliğine veya İl Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şube Müdürlüğüne bizzat gecikmeden bildirilmelidir.⁴⁹²

Ancak bu Genelge, İçişleri Bakanlığı'nın keyfi uygulamasına sebep olacağı ve olumsuz sonuçlar doğurabileceğinden eleştirilmiştir. Kılıç'a göre; "ikincil koruma ve insani mülahazalara dayalı ikamet izinleri" başlığı altında idari yargıya başvuran kişilerin ikamet izinleri Bakanlık talimatına bağlı olduğu için, dava açma halinde hakkın sağladığı güvencenin tehlike altına girebileceği düşünülmektedir.⁴⁹³ Genelgenin belgelere erişim kısmındaki sınırlamalar AİHS ile de güvence altına

⁴⁹⁰ İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü'nün 2006 Tarihli Uygulama Talimatı

⁴⁹¹ 2006 Tarihli Uygulama Talimatı.

⁴⁹² 2006 Tarihli Uygulama Talimatı.

⁴⁹³ Kılıç, Düzenlemeler,

http://www.multeci.net/index.php?option=com_content&view=article&id=61:tuerk-hukuk-mevzuatnda-mueltecilerle-ilgili-duezenlemeler-&catid=36:turkiyenin-iltica-sistemi&Itemid=16 (08.01.2013).

alınan adil yargılanma hakkının ihlali olarak görülmektedir.⁴⁹⁴ Başvuru sahibine yönelik ilk olumsuz karar üzerine yapılan tebligatta bu karara karşı gidilebilecek yargı yolu ve süresi hakkında bilgi verilmesinin düzenlenmemiş olması hukuka aykırılık olarak değerlendirilmektedir.⁴⁹⁵

3.1.4.2. İç İşleri Bakanlığı'nın 19.03.2010 Tarihli “Mülteci ve Sığınmacılar” Konulu Genelgesi

Avrupa Birliğine uyum sürecinde aşağıda inceleneceği üzere “İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı” 2005 yılında kabul edilmiş olup bu süreçte bazı sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunların bir kısmının giderilmesi amacı ile 2010 yılında İçişleri Bakanlığı tarafından *Mülteci ve Sığınmacılar* başlıklı genelge yayınlanmıştır.⁴⁹⁶ Bu genelgede mülteciler ve sığınmacıların ikamet tezkereleri 492 sayılı Harçlar Kanunu uyarınca ikamet harcına tabi olduğunda bazı sorunların yaşandığı, ikamet tezkeresi harcını ödeyemeyenlerin ikamet tezkeresi alamadıkları belirtilmiştir. Bu sebeple, bazı sığınmacılar, ikamet tezkeresi harcını ödeyemediklerinden üçüncü ülkeye gitmek istediklerinde sıkıntı yaşamaktadırlar.

492 sayılı Harçlar Kanunu'nun 88. maddesine göre, Türk okulları ve fakültelerinde okuyan öğrenciler ile Mali durumlarının bozuk olduğuna ikamet tezkeresi vermeye yetkili makamlarca kanaat getirilen yoksullara harçsız ikamet tezkeresi verilir.⁴⁹⁷

Bu hüküm sebebiyle, iltica veya sığınma başvurusu sahipleri ile mülteci veya sığınmacıların mali durumlarının bu harcı ödemeye yeterli olmadığına ilişkin beyanları doğrultusunda, bu kişilerden ikamet tezkeresi harcı

⁴⁹⁴ Kılıç, Düzenlemeler, http://www.multeci.net/index.php?option=com_content&view=article&id=61:tuerk-hukuk-mevzuatnda-mueltecilerle-igili-duezenlemeler-&catid=36:turkiyenin-iltica-sistemi&Itemid=16 (08.01.2013)

⁴⁹⁵ Kılıç, Düzenlemeler, http://www.multeci.net/index.php?option=com_content&view=article&id=61:tuerk-hukuk-mevzuatnda-mueltecilerle-igili-duezenlemeler-&catid=36:turkiyenin-iltica-sistemi&Itemid=16 (08.01.2013)

⁴⁹⁶ İç İşleri Bakanlığı'nın 19.03.2010 Tarihli “Mülteci ve Sığınmacılar” Konulu Genelgesi.

⁴⁹⁷ 2010 tarihli Genelge.

alınmayacağı belirtilmiştir. Ayrıca, bu genelgenin yürürlüğe girmesinden önce tahakkuk etmiş ancak tahsil edilememiş ikamet harç ve cezaları tekrar değerlendirilecek, ilgililerin 492 sayılı kanunun 88. maddesi kapsamında olduğunun tespiti halinde, ikamet harç ve cezası alınmayacaktır.

Yine genelgede, mülteci ve sığınma başvurusunda bulunanların yabancılar numarası almakta sıkıntı yaşadığı bu sebeple özel ve resmi işlemlerinin yapılmasında sıkıntı yaşadıkları belirtilmiştir. Bu sebeple 01.05.2010 tarihinden sonra 6 ay ve fazla ikamet izni verilecek olan yabancılarla ikamet tezkeresi ile birlikte yabancılar numarası verileceği de belirtilmiştir.⁴⁹⁸

Son olarak, iltica-sığınma başvurusu yapan kişiler ile mülteci ve sığınmacılarla ilgili verilerin, kişisel verilerin korunmasına ilişkin ilkeler ile ulusal ve uluslararası standartlar dikkate alınmak suretiyle korunması sağlanacağı belirtilmiştir.⁴⁹⁹

3.1.4.3. Diğer Genelgeler

İç İşleri Bakanlığı'nın 2010 tarihli "Yasa Dışı Göçle Mücadele Genelgesi"nde yabancı misafirhanelerinde en fazla 50 kişinin barınabileceği öngörülmektedir. Bu düzenlemenin amacı, bu merkezlerde barınan kişilerin fiziki koşullarının iyileştirilmesidir.⁵⁰⁰ Ayrıca Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun (SHÇEK) 2010 tarihli "Sığınmacı/Mültecilere Ait İşlemler" başlıklı genelgesinde, mülteci veya sığınmacı refakatsiz çocukların SHÇEK'ye kabul koşulları ve yararlanacakları hizmetler düzenlenmiştir.⁵⁰¹ Son olarak, Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2010 tarihli "Yabancı Uyruklu Öğrenciler" konulu genelgesinde mülteci ve sığınmacı öğrenciler hakkında düzenleme yapılmıştır. Buna göre bu kişilerin ya da velilerinin en az 6 ay ikametgâh sahibi olması gerekir, ancak bu öğrencilerden öğrenim vizesi istenmeyecektir.⁵⁰² 2012 tarihli Geçici Koruma Genelgesi ise Suriye'den gelen toplu sığınmalar ile ilgilidir.⁵⁰³ Geri Kabul Anlaşması ile İlgili Başbakanlık Genelgesi ise

⁴⁹⁸ 2010 tarihli Genelge.

⁴⁹⁹ 2010 tarihli Genelge.

⁵⁰⁰ İç İşleri Bakanlığı'nın 19.03.2010 Tarihli "Yasa Dışı Göçle Mücadele" Konulu Genelgesi.

⁵⁰¹ Özkan, s. 440.

⁵⁰² Özkan, s. 441.

⁵⁰³ Bu Genelge ile ilgili bkz. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu başlığı.

Geri Kabul Anlaşmalarının uygulanması için gerekli adımların atılmasına ilişkindir.⁵⁰⁴

3.1.5. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)

İçişleri Bakanlığı tarafından, AIHM tarafından alınan mahkûmiyet kararları sebebiyle ve AB sürecinde mülteci ve sığınmacılar ile ilgili bir düzenleme yapılması ihtiyacıyla 2009 yılında “İltica ve Göç Mevzuatı ve İdari Kapasitesini Geliştirme ve Uygulama Bürosu” kurulmuştur. Bu büro, mültecilerle ilgili çalışan sivil toplum örgütleriyle de düzenli olarak görüşerek Türkiye’nin bu alana ilişkin ilk kanun tasarısını hazırlamıştır.⁵⁰⁵ Temel hak ve özgürlüklerle yakından ilgili olan bir kanunun bu şekilde kabulü örnek kanun olarak değerlendirilmiştir.⁵⁰⁶ Bu Kanun ile mülteci ve sığınmacı haklarının özel bir kanunla güvence altına alınması hedeflenmektedir. YUKK'un 1. maddesinde amacı belirtilmiştir. Amaç, yabancıların Türkiye’ye girişleri, Türkiye’de kalışları ve Türkiye’den çıkışları ile Türkiye’den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları ve İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlemektir.”⁵⁰⁷ Bu Kanun ile Göç İdaresi Genel Müdürlükleri kurularak, iltica hakkı ve iltica prosedürü konusunda uzman bir kadro ile etkili bir koruma sağlanması hedeflenmektedir. Kanunun 4. maddesinde *geri gönderme yasağı* düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne bağlı kalınmıştır. Bu yasak kapsamında sadece mülteci ya da sığınmacılar değil, hiç kimsenin hayatı veya hürriyeti tehdit altında olacağı bir yere gönderilmeyeceği belirtilmiştir.⁵⁰⁸ Bu konuda tasarıda belirtilen istisnanın

⁵⁰⁴ Bu Genelge ile ilgili bkz. Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma başlığı.

⁵⁰⁵ İnsan Hakları Gündemi Derneği, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Nihayet Kabul Edildi", 2013, **Makaleler**, http://www.rightsagenda.org/index.php?option=com_content&view=article&id=708:yabancilar-ve-uluslararasi-koruma-kanunu-nihayet-kabul-edildi&catid=40:takmaayrimcilik&Itemid=68, (13.01.2014).

⁵⁰⁶ Halim Yılmaz, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında", 2013, **Basın Açıklamaları**, <http://istanbul.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basin-aciklamalari/1/av-halim-yilmaz-yabancilar-ve-uluslararasi-koruma-kanununu-degerlendirdi/9909> (03.01.2014).

⁵⁰⁷ 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 11.04.2013 tarihinde 28615 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Kanun yayınlanmasında 1 yıl sonra 11.04.1014 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

⁵⁰⁸ YUKK, m. 4.

çıkarılarak, herhangi bir istisna belirtmeden maddenin kabul edilmiş olması olumlu olarak karşılanmıştır.⁵⁰⁹

Ancak, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne konulan coğrafi sınırlama, bu kanun ile de kaldırılmamıştır. Türkiye'nin iltica başvurusunda bulunan sığınmacıları geçici olarak kabul etmesi ve geçici koruma sağlaması eleştirilmektedir.⁵¹⁰ Uluslararası korumaya ilişkin düzenlemeler Kanunun 3. kısmında yer almaktadır.

3.1.5.1. Uluslararası Koruma Çeşitleri

Uluslararası koruma çeşitleri, geçici koruma ve koruma haricinde tutulan kişiler kanunda açıkça düzenlenmiştir. Kanunla sığınma başvurusu yapanlara üç çeşit koruma statüsü verilmektedir. Bunlar, mülteci, şartlı mülteci ve ikincil korumadır. Bu tanımlamalar yapılırken Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi sınırlama çekincesi dikkate alınmıştır. Bu bakımdan mülteci ve şartlı mülteci arasında coğrafi bakımdan farklılık bulunmaktadır. Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar sebebiyle iltica edenlere **mülteci** statüsü verileceği belirtilmiştir. Kanundaki mülteci tanımı 1994 Yönetmeliğindeki mülteci tanımı ile uyumludur.

Kanunun yürürlüğe girmesinden önce sığınmacı statüsü verilen kişilere de, bu 62. madde kapsamında **şartlı mülteci** statüsü verilmektedir. Şartlı mültecinin tanımı 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki mülteci tanımı ile uyumludur. 1994 Yönetmeliğinde sığınmacı olarak tanımlanan kişiler bu Kanun ile şartlı mülteci olarak tanımlanmıştır. Bu kişilerin kanundan önceki uygulamaya paralel olarak, güvenli üçüncü ülkeye yerleştirilene kadar Türkiye'de kalmalarına izin verilir.⁵¹¹

Ayrıca, kanunda üçüncü bir koruma çeşidi olarak **ikincil koruma** (m.63) düzenlenmiştir. İkincil koruma kavramı, ilk kez bu Kanun ile Türk yabancılar hukukunda düzenlenmiştir.⁵¹² Buna göre, mülteci ya da şartlı mülteci olarak nitelendirilmeyen kişiler menşei ülkelerine ya da ikamet ettikleri ülkeye geri

⁵⁰⁹ H. Yılmaz, <http://istanbul.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basin-aciklamalari/1/av-halim-yilmaz-yabancilar-ve-uluslararasi-koruma-kanununu-degerlendirdi/9909> (03.01.2014).

⁵¹⁰ İnsan Hakları Gündemi Derneği, http://www.rightsagenda.org/index.php?option=com_content&view=article&id=708:yabancilar-ve-uluslararasi-koruma-kanunu-nihayet-kabul-edildi&catid=40:takmaayrimcilik&Itemid=68 (13.01.2014).

⁵¹¹ Özkan, s. 445.

⁵¹² Nuray Ekşi, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (Tasarısı)**, Beta Basım, İstanbul, 2012, s. 172.

gönderildiği takdirde hayatı tehlike, işkence, insanlık dışı ve onur kırıcı muamele vb. durumları söz konusu olacaksa bu kişilere ikincil koruma statüsü verilir. Avrupa devletleri tarafından uygulamada bu kişilere *savaş mültecisi*, *de facto mülteciler* ya da *insani sığınmacı* gibi statüler verilerek, ülkelerinde kalma hakkı verilmektedir. Bazı devletler sadece *geri göndermeme ilkesinin* gereklerine uymakta ve barınma hakkı vermekteyken, bazı devletler mültecilerin yasal haklarından yararlanmaktadır.⁵¹³ İkincil koruma, devletlerin, insan haklarına yönelik tehditler nedeniyle uluslararası korumaya hak kazanan kişilere yönelik uygulamaları ile yerleşmiştir. Devletler, AIHS'nin 3. maddesi, İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı BM Sözleşmesi'nin 3. maddesi, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 7. maddesi gereği olarak da ikincil koruma statüsü vermelidirler.⁵¹⁴

Kanunda uluslararası korumadan yararlanamayacak kişiler de düzenlenmiştir. Buradaki düzenleme ile 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1 (F) hükümlerine atıf yapılmıştır. Bunun dışında, kamu güvenliği ve düzenini bozma konusunda hakkında ciddi emareler olan kişiler ile Türkiye'de hapis cezası verilmesini gerektirecek bir suçun cezasından kaçmak için sığınma başvurusunda bulunanlar uluslararası korumadan yararlanamazlar.⁵¹⁵ Ancak, bu kişilerin uluslararası korumadan yararlanamaması aile üyelerinin de yararlanamayacağı anlamına gelmez.

3.1.5.2. Geçici Koruma

Geçici koruma acil ve toplu nüfus hareketliliğinde izlenen acil durum politikasıdır. Geçici korumanın düzenlenmesi sadece YUKK'da değil yukarıdaki bölümde de bahsedildiği gibi AB'nin 2001 tarihli *Geçici Koruma Yönergesi*'nde de düzenlenmiştir. Bunun yanında BMMYK tarafından 1994 tarihinde kabul edilen rapor da geçici korumaya ilişkin uluslararası belgelerden biri olarak kabul edilir.⁵¹⁶ Raporda Eski Yugoslavya'dan gelen sığınmacılar örnek verilerek, *geri göndermeme*

⁵¹³ Sarp Ergüven ve Beyza Özturanlı, "Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 62, Sayı: 4, 2013, s. 1035.

⁵¹⁴ Ergüven, s. 1036.

⁵¹⁵ YUKK, m. 64.

⁵¹⁶ UNCHR, **Note on Temporary Protection in a Broader Context**, 1994, <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?docid=3ae6b32514> (18.10.2014) (Temporary Protection).

ilkesi ve temel insan haklarına saygılı olarak korumanın sağlanması gerektiği belirtilmiştir.⁵¹⁷

YUKK'un yürürlüğe girmesinden önce hazırlanan ve uygulamasını şekillendiren 2012 tarihli *Geçici Koruma Yönergesi*⁵¹⁸ bulunmaktadır. Geçici Koruma Yönergesinin kabul edilmesinin amacı Suriye'den gelen mültecilere açık kapı bırakmaktır. Bu kişilere Türkiye tarafından Avrupa dışında meydana gelen olaylar sebebiyle mülteci statüsü verilememektedir. Bu kişilere *misafir* denilerek Türkiye'ye girişlerine izin verilmiştir.⁵¹⁹

Geçici koruma kavramı, ülke topraklarına serbestçe kabul, geri göndermeme ilkesine uyma ve temel ihtiyaçların karşılanması olarak üç temel unsuru içermektedir.⁵²⁰ Bunun yanı sıra Yönergede *geri gönderme yasağı* (m.5) ve *ayrımcılık yasağı* (m.6) da düzenlenmiştir. Yönergeye göre misafir olarak kabul edilen bu kişiler kamplara yerleştirilecek ve masrafları devlet ve Dünya Gıda Fonu tarafından karşılanacaktır.⁵²¹

Geçici koruma YUKK'un 91. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir.⁵²² Geçici korumanın uygulanmasının yönetmelikle yapılacağı YUKK'un 91/2. maddesinde belirtilmiştir. 2014 Ekim ayında *Geçici Koruma Yönetmeliği* çıkarılmıştır.⁵²³ Yönetmeliğin 5. maddesinde yasadışı yollardan Türkiye'ye gelen yabancıların giriş yapılırken tespit edilmesi ya da makul bir süre içinde kendiliklerinden yetkili makamlara başvurmaları halinde bu kişiler hakkında idari para cezası uygulanmayacağı düzenlenmiştir. Yönetmeliğin 6. maddesinde 1951 Cenevre Sözleşmesi ile uyumlu bir şekilde *geri göndermeme ilkesi*

⁵¹⁷ UNCHR, Temporary Protection,

<http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?docid=3ae6b32514> (18.10.2014).

⁵¹⁸ İç İşleri Bakanlığı'nın 30.03.2012 tarihli ve 62 sayılı Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönergesi.

⁵¹⁹ Osman Dizman, "Geçici Koruma Politikası ve Türkiye'ye Sığınan Suriyeliler, Değerlendirme Notu", **Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı**, 2012, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1346221434-0.Gecici_Koruma_Politikasi_ve_Turkiye_ye_Siginan_Suriyeliler.pdf (07.02.2015).

⁵²⁰ Çiçekli, Mülteci Hukuku, s. 323.

⁵²¹ Çiçekli, Mülteci Hukuku, s. 324.

⁵²² YUKK, m. 91

⁵²³ "Geçici Koruma Yönetmeliği"nin yürürlüğe konulması; İçişleri Bakanlığının 13/8/2014 tarihli ve 8027 sayılı yazısı üzerine, 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 13/10/2014 tarihinde kararlaştırılmıştır.

düzenlenmiştir. Geçici korumadan yararlanan kişilerin doğrudan uluslararası koruma statülerinden yararlanamayacağı belirtilmiştir. Yönetmeliğin 9. maddesinde ise *Geçici Koruma Kararı*'nın İçişleri Bakanlığı'nın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından alınacağı belirtilmiştir.⁵²⁴

Geçici korumanın sona ermesi BMYYK'ya göre dört şekilde olabilir.⁵²⁵ Bunlar, kendi ülkesine gönüllü dönüş, üçüncü ülkeye yerleşme, mülteci statüsüne ya da başka bir uluslararası korumaya geçiş, ikamet ya da çalışma gibi yabacı statüsüne geçiş şeklinde sıralanmıştır. Ancak, 2012 tarihli Yönergede sadece gönüllü dönüş ve üçüncü bir ülkeye gidiş şeklinde iki türlü düzenleme yapılmıştır.⁵²⁶ Geçici koruma uygulanmasının sona erdirilmesi ve geçici korumanın bireysel olarak sona ermesi veya iptali, *Geçici Koruma Yönetmeliği*'nin 11. ve 12. maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre, geçici koruma uygulaması İçişleri Bakanlığı'nın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile sona erdirilir. Bireysel olarak sona erme nedenleri ise, kişinin Türkiye'den ayrılması, üçüncü bir ülkenin korumasından yararlanması, üçüncü bir ülkeye insani nedenler veya yeniden yerleştirme kapsamında kabul edilmesi ya da üçüncü bir ülkeye çıkış yapması ve ölüm olarak sayılmıştır.⁵²⁷

3.1.5.3. Uluslararası Koruma Başvurusuna İlişkin Esaslar

Uluslararası koruma başvurusuna ilişkin esaslar YUKK'un ikinci bölümünde düzenlenmiştir. Uluslararası koruma başvuruları kural olarak valiliklere yapılır.⁵²⁸ Ancak, başvuruların ülke içinde ya da sınır kapılarında kolluk birimlerine yapılması da mümkündür. Bu durumda başvurular gecikmeksizin valiliğe bildirilir ve başvuruya ilişkin işlemler valilikçe yürütülür.⁵²⁹ Kanunda başvuru süresi ile ilgili bir düzenleme yapılmamış, başvuruların makul bir süre içerisinde yapılması gerektiği düzenlenmiştir. Başvuruda bulunan kişiler kendileri ile birlikte aile üyeleri adına da başvuru yapabilirler.⁵³⁰

⁵²⁴ Geçici Koruma Yönetmeliği, m. 9.

⁵²⁵ UNHCR, Guidelines on Temporary Protection or Stay Arrangements, <http://www.refworld.org/docid/52fba2404.html> (18.10.2014).

⁵²⁶ Çiçekli, Mülteci Hukuku, s. 325.

⁵²⁷ Geçici Koruma Yönetmeliği, m. 11- 12

⁵²⁸ YUKK, m. 65 (1).

⁵²⁹ YUKK, m. 65 (2).

⁵³⁰ YUKK, m. 65 (4) ve (5).

Kanunda, refakatsiz çocukların ve özel ihtiyaç sahiplerinin başvuruları ile ilgili özel düzenleme yapılmıştır. Refakatsiz çocuklarla ilgili tüm işlemlerde çocuğun yüksek yararının gözetilmesi esastır. Bu çocuklar hakkında yapılan işlemlerde Çocuk Koruma Kanununun hükümleri uygulanır.⁵³¹ Özel ihtiyaç sahiplerine, Kanunun ikinci kısmında yazılan hak ve işlemlerde öncelik tanınacağı düzenlenmiştir.⁵³²

Başvuru valilikçe kaydedildikten sonra başvuru sahibinin kimlik tespiti yapılır. Kimlik tespitinin belge ile yapılamaması halinde, başvuru sahibinin beyanı esas alınır. Kayıt esnasında, başvuru sahibine otuz gün geçerli olan ve hiçbir harca tabi olmayan *kayıt belgesi* verilir. Gerekli durumlarda bu kayıt belgesinin süresi uzatılabilir.⁵³³ Kayıt tarihinden itibaren otuz gün içinde kişi ile mülakat yapılır, gerekli görülmesi halinde ek mülakat yapılması mümkündür.⁵³⁴ Mülakatın tamamlanmasından sonra ise başvuru sahibine ve varsa birlikte başvuru yaptığı aile üyelerine *Uluslararası Koruma Sahibi Kimlik Belgesi* verilir. Bu kimlik belgesi altı ay sürelidir ve başvurunun sonuçlandırılmaması halinde altı aylık sürelerde uzatılır.⁵³⁵ Karar, Göç İdaresi Genel Müdürlüğünce kural olarak altı ay içinde sonuçlandırılır ve kararın sonucu ilgiliye, yasal temsilcisine ya da avukatına tebliğ edilir.⁵³⁶

Kabul edilemez başvuru ise Kanunun 72, 73 ve 74. maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre, başvuru sahibinin farklı bir gerekçe öne sürmeksizin aynı başvuruyu yeniden yapması, başvurusu değerlendirilirken ya da reddedildikten sonra farklı bir gerekçe göstermeksizin ayrı bir başvuru yapması, uluslararası korumadan yararlandığı bir ülkeden gelmesi veya güvenli bir üçüncü ülkeden gelmesi durumunda, başvurusu kabul edilemez olarak değerlendirilir.

⁵³¹ YUKK, m. 66.

⁵³² YUKK, m. 67.

⁵³³ YUKK, m. 69.

⁵³⁴ YUKK, m. 75.

⁵³⁵ YUKK, m. 76.

⁵³⁶ YUKK, m. 78.

3.1.5.4. İdari Gözetim

İdari gözetim kararı kanunun 68. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre sadece uluslararası koruma başvurusunda bulunulduğu için kişi hakkında idari gözetim kararı alınamaz. İdari gözetim kararı, başvurucunun, kimlik veya vatandaşlık bilgilerinin doğruluğuyla ilgili ciddi şüphe varsa, bu bilgilerinin tespiti amacıyla; sınır kapılarında usulüne aykırı surette ülkeye girmekten alıkonulması amacıyla; idari gözetim altına alınmaması durumunda başvurusuna temel oluşturan unsurların belirlenemeyecek olması hâlinde ve kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından ciddi tehlike oluşturması hâlinde istisnai olarak alınabilir.⁵³⁷

Başvurucu hakkında, idari gözetimin gerekip gerekmediği bireysel olarak değerlendirilir. İdari gözetim yerine başka tedbirler alınıp alınamayacağı tespit edildikten sonra idari gözetim kararı verilir. Karar, gerekçeleri ve gözetimin süresi belirtilerek kişiye veya yasal temsilcisine ya da avukatına yazılı olarak tebliğ edilir. Ancak bu gözetim süresi otuz günü geçemez ve idari gözetim, şartları ortadan kalktığı takdirde derhâl sonlandırılır. İdari gözetimin her aşamasında, kararı alan makam tarafından, idari gözetimi sonlandırılarak, 71. maddede belirtilen ikamet zorunluluğu ve bildirim yükümlülüklerinin veya başka tedbirlerin yerine getirilmesi istenebilir.⁵³⁸

İdari gözetim kararına karşı sulh ceza hâkimine başvurabilir, ancak başvuru idari gözetimi durdurmaz. Başvuru incelemesi beş gün içinde yapılır ve bunun sonucunda verilecek karar kesindir. İdari gözetim altına alınan kişi veya yasal temsilcisi ya da avukatı, idari gözetim şartlarının ortadan kalktığı veya değiştiği iddiasıyla yeniden sulh ceza hâkimine başvurabilir. İdari gözetim süresince, kişinin yasal temsilcisi, avukatı, noter ve BMMYK görevlileriyle görüşme imkânı sağlanır.⁵³⁹

Kanunda sınır dışı etmek üzere idari gözetim 57. maddede düzenlenmiştir. Hakkında sınır dışı etme kararı alınanlardan; kaçma ve kaybolma riski bulunan, Türkiye'ye giriş veya çıkış kurallarını ihlal eden, sahte ya da asılsız belge kullanan, kabul edilebilir bir mazereti olmaksızın Türkiye'den çıkmaları için tanınan sürede

⁵³⁷ YUKK, m. 68

⁵³⁸ YUKK, m. 71.

⁵³⁹ YUKK, m. 68.

çıkmayan, kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar hakkında valilik tarafından idari gözetim kararı alınır.⁵⁴⁰ Bu kişiler, geri gönderme merkezlerine kırk sekiz saat içinde götürülür, bu süre altı ayı geçemez. Ancak sınır dışı etme işlemlerinin yabancının iş birliği yapmaması veya ülkesiyle ilgili doğru bilgi ya da belgeleri vermemesi nedeniyle tamamlanamaması hâlinde, en fazla altı ay daha uzatılabilir.

İdari gözetimin devamının zorunlu olup olmadığı, valilik tarafından her ay düzenli olarak değerlendirilir, ancak gerekli hallerde değerlendirme için, otuz günlük süre beklenilmez. Bu değerlendirmeler sonucunda, idari gözetimin devamı zorunlu görülmeyen yabancılar için idari gözetim derhâl sonlandırılır. Bu yabancılar, belli bir adreste ikamet etme, belirlenecek şekil ve sürelerde bildirimde bulunma gibi idari yükümlülükler getirilebilir.⁵⁴¹

İdari gözetim kararı, idari gözetim süresinin uzatılması ve her ay düzenli olarak yapılan değerlendirmelerin sonuçları, gerekçesiyle birlikte yabancıya veya yasal temsilcisine ya da avukatına tebliğ edilir. Karara karşı sulh ceza hâkimine başvurabilir, ancak başvuru yapılması idari gözetimi durdurmaz. Hâkim, incelemeyi beş gün içinde sonuçlandırır ve verilen karar kesindir. İdari gözetim şartlarının ortadan kalktığı veya değiştiği iddiasıyla yeniden sulh ceza hâkimine yeniden başvuru yapılabilir.⁵⁴²

Bu düzenleme AİHM tarafından verilen kararlarda belirtilen hususlar dikkate alınarak yapılmıştır. AİHM'ye göre, kişilerin Geri Gönderme Merkezlerinde tutulması, özgürlükten yoksun bırakma fiilidir. Böyle bir tutmanın, süre sınırlaması ve gerekçe içeren bir karar olmaksızın açık hukuk kurallarının yokluğunda gerçekleştirilmesi, AİHS'nin özgürlük ve güvenlik hakkına ilişkin 5. maddesinin ihlalidir.⁵⁴³

⁵⁴⁰ YUKK, m. 57.

⁵⁴¹ YUKK, m. 71.

⁵⁴² YUKK, m. 57.

⁵⁴³ Ergüven ve Özturanlı, s. 1052.

3.1.5.5. Hızlandırılmış Değerlendirme

Hızlandırılmış değerlendirme ise kanunun 79. maddesinde düzenlenmiştir. Başvuru sahibinin; başvuru sırasında gerekçelerini sunarken, uluslararası korumayı gerektirecek konulara hiç değinmemiş olması, sahte belge ya da yanıltıcı bilgi ve belge kullanarak veya kararı olumsuz etkileyebilecek bilgi ve belgeleri sunmayarak yetkilileri yanlış yönlendirmesi, kimliğinin ya da uyruğunun tespit edilmesini güçleştirmek amacıyla kimlik ya da seyahat belgelerini kötü niyetle imha etmesi veya elden çıkarması, sınır dışı edilmek üzere idari gözetim altında olması, sadece, Türkiye’den gönderilmesine yol açacak bir kararın uygulanmasını erteletmek ya da engellemek amacıyla başvuruda bulunması, kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehlike oluşturması ya da bu nedenlerle Türkiye’den daha önce sınır dışı edilmiş olması ve başvurusunun geri çekilmiş sayılmasından sonra yeniden başvuruda bulunması hâllerinde, başvurusu hızlandırılmış olarak değerlendirilir.⁵⁴⁴ Ancak, refakatsiz çocukların başvuruları hızlandırılmış olarak değerlendirilmez.

Başvurusu hızlandırılmış olarak değerlendirilen kişiyle, başvuru tarihinden itibaren en geç üç gün içinde mülakat yapılır ve en geç beş gün içinde başvuru sonuçlandırılır. Hızlandırılmış değerlendirme sonucunda verilen kararlara karşı on beş gün içinde yetkili idare mahkemesine başvurulabilir, mahkeme on beş gün içinde karar verir ve bu karar kesindir.⁵⁴⁵ Hızlandırılmış değerlendirme yöntemi, uluslararası korumaya muhtaç kişilerin haklarının zedelenmesine sebep olabilir. Bu kişiler hakkında çok kısa bir süre içinde değerlendirme yapıp, haklarında verilen kararın kesin olması, uluslararası sözleşmelerden doğan yükümlülüklerin ihlaline yol açabilir.

3.1.5.6. Sınır Dışı Kararı

Geri göndermeme ilkesi başlığı altında da açıklandığı gibi ilkenin sınırları bulunmaktadır. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 33 (2). maddesinde geri göndermeme ilkesinin uygulanamayacağı halleri düzenlemektedir. Buna göre, bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılması yolunda ciddi sebepler bulunan veya özellikle ciddi

⁵⁴⁴ YUKK, m. 79

⁵⁴⁵ YUKK, m. 80

bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümle mahkûm olduğu için söz konusu ülkenin halk sağlığı açısından tehlike oluşturmaya devam eden bir mülteci, geri gönderme yasağından faydalanamaz. Bu bakımdan devletler, sığınmacıları sınır dışı etme hakkına sahiptir. Ancak sayılı hallerde dahi sığınmacılar güvenli üçüncü ülkeye gönderilmelidirler.

YUKK'a göre, sınır dışı etme kararı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün talimatı üzerine veya resen valiliklerce alınır. Yabancıların sınır dışı edilmesi 54. maddede, sınır dışı edilemeyecek yabacılar, 55. maddede düzenlenmiştir. Kanunun 54 (2). maddesine göre, başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişiler hakkında, sadece ülke güvenliği için tehlike oluşturduklarına dair ciddi emareler bulunduğu veya kamu düzeni açısından tehlike oluşturan bir suçtan kesin hüküm giymeleri durumunda sınır dışı etme kararı alınabilir. Herhangi bir mahkûmiyet kararı aranmaksızın bu kişilerin sınır dışı edilmesi ciddi insan hakları ihlallerine neden olabileceği sebebiyle eleştirilmektedir.⁵⁴⁶ Sınır dışı edileceği ülkede ölüm cezasına, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacağı konusunda ciddi emare bulunanlar; ciddi sağlık sorunları, yaş ve hamilelik durumu nedeniyle seyahat etmesi riskli görülenler; hayati tehlike arz eden hastalıkları için tedavisi devam etmekte iken sınır dışı edileceği ülkede tedavi imkânı bulunmayanlar; mağdur destek sürecinden yararlanmakta olan insan ticareti mağdurları ve tedavileri tamamlanıncaya kadar, psikolojik, fiziksel veya cinsel şiddet mağdurları hakkında sınır dışı etme kararı alınamaz.⁵⁴⁷ Ancak bu düzenlemeden daha fazla hak sağlayan uluslararası sözleşmenin bulunması halinde sözleşme hükümleri uygulanır.

Sınır dışı etme kararı, gerekçeleriyle birlikte hakkında sınır dışı etme kararı alınan yabancıya veya yasal temsilcisine ya da avukatına tebliğ edilir. Hakkında sınır dışı etme kararı alınan yabancı, bir avukat tarafından temsil edilmiyorsa kendisi veya yasal temsilcisi, kararın sonucu, itiraz usulleri ve süreleri hakkında bilgilendirilir. Kararın tebliğinden itibaren on beş gün içinde idare mahkemesine başvurabilir ve yine on beş gün içinde Mahkeme tarafından karar verilir, verilen karar kesindir. Son olarak, yabancının rızası saklı kalmak kaydıyla, dava açma süresi içinde veya yargı

⁵⁴⁶ H. Yılmaz, <http://istanbul.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basin-aciklamalari/1/av-halim-yilmaz-yabancilar-ve-uluslararasi-koruma-kanununu-degerlendirdi/9909>

⁵⁴⁷ YUKK, m. 55.

yoluna başvurulması hâlinde yargılama sonuçlanıncaya kadar yabancı sınır dışı edilmeyeceği şeklinde düzenleme yapılmıştır.⁵⁴⁸ Böylelikle böylece AİHM'nin, Türkiye aleyhinde karara bağladığı sınır dışı kararlarının icrası ve bunlara karşı başvurulacak hukuk yollarının etkinliğine ilişkin davalarda en çok değindiği husus, kanunda düzenlenmiştir.⁵⁴⁹

3.1.6. Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma

Geri kabul anlaşmaları, genel olarak, bir ülkede veya sınırları belirlenmiş bir grup ülkede yasadışı olarak bulunan kişilerin anlaşma yapılmış kaynak ülkeye veya en son transit geçiş yaptıkları ülkeye geri gönderilmesini düzenleyen anlaşmalar olarak tanımlanmaktadır.⁵⁵⁰

Türkiye ile AB arasında imzalanan Geri Kabul Anlaşmasının⁵⁵¹ amacı; Türkiye’de veya AB’ye üye ülkelerden birinde, ülkeye giriş, ülkede bulunma veya ikamet etme koşullarını sağlamayan veya sağlayamaz duruma düşen kişilerin anlaşmada belirlenen şartlar ve kurallar çerçevesinde ilgili ülkeye geri gönderilmesi olarak belirtilmiştir.⁵⁵² Bu Anlaşmaya göre, Türkiye, ülkesi üzerinden AB ülkelerine yasa dışı yollarla giden üçüncü ülke vatandaşlarını anlaşma yürürlüğe girdikten 3 yıl sonra geri almaya başlayacaktır.⁵⁵³ Bu Anlaşma kapsamında, anlaşmanın etkili bir şekilde uygulanabilmesi için seyahat belgelerinin güvenliği konusunda, göç yönetimi konusunda, kamu düzeni ve güvenliği konusunda ve temel haklar konusunda Türkiye’ye bazı yükümlülükler yüklemektedir.⁵⁵⁴

⁵⁴⁸ YUKK, m. 53.

⁵⁴⁹ Ergüven ve Özturanlı, s. 1046.

⁵⁵⁰ Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye-AB Vize Muafiyeti Süreci ve Geri Kabul Anlaşması Hakkında Temel Sorular ve Yanıtları", (Geri Kabul Anlaşması) <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=49334&l=1> (27.01.2014).

⁵⁵¹ 16 Aralık 2013 tarihinde Ankara’da imzalanan “Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma”nın onaylanması ile ilgili Kanun 28 Haziran 2014’de yürürlüğe girmiştir.

⁵⁵² Avrupa Birliği Bakanlığı, Geri Kabul Anlaşması, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=49334&l=1> (27.01.2014).

⁵⁵³ Avrupa Birliği Bakanlığı, Geri Kabul Anlaşması, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=49334&l=1> (27.01.2014).

⁵⁵⁴ Avrupa Birliği Bakanlığı, Geri Kabul Anlaşması, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=49334&l=1> (27.01.2014).

Anlaşma 16 Aralık 2013 tarihinde imzalanmıştır. 28 Haziran 2014 tarihinde “Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun” yürürlüğe girmiştir.⁵⁵⁵

Ancak Anlaşma, özellikle mülteci haklarını savunan sivil toplum kuruluşları tarafından eleştirilmektedir. Bu Anlaşmanın insan haklarını üç nedenle ihlal edebileceği düşünülmektedir.⁵⁵⁶ İlk olarak Türkiye tarafından geri kabul edilen, mülteci statüsü ya da “geçici sığınma” statüsü almaya uygun olduğu halde sınır dışı edilmesi ya da keyfi gözaltına maruz kalması olası üçüncü ülke uyruklulara yapılacak muameleye ilişkin temel insan hakları koruma mekanizmalarının eksikliğidir. İkinci olarak, yakalanan ve geri kabulle karşı karşıya kalan düzensiz göçmenlere ilişkin muamelenin uluslararası yükümlülüklerle aykırı hareketi ve korunma taleplerinin incelemesi hususunda AB üyesi yetkililerine verilen geniş takdir alanıdır. Son olarak da Anlaşma'nın uygulanmasının üzerinde şeffaflık, izleme ve hesap verilebilirlik eksikliği sebebiyle, Anlaşma'nın insan hakları ihlallerine sebep olabileceği tartışılmaktadır.⁵⁵⁷

Anlaşmanın etkili bir şekilde uygulanabilmesi için 2014/6 sayılı *Geri Kabul Anlaşması ile İlgili Başbakanlık Genelgesi* yayınlanmıştır.⁵⁵⁸ Genelgede, düzensiz göçmenlerin sınır dışı edilinceye kadar barındırılacağı geri gönderme merkezlerinin kurulması ve mevcutların kapasitelerinin artırılması ve AB üyesi ülkeler tarafından gelecek geri kabul taleplerinin sonuçlandırılması için gerekli teknik, idari ve kurumsal alt yapının sağlanması ve bu kapsamda AB fonlarından yararlanılması belirtilmiştir.⁵⁵⁹ Ayrıca, Geri Kabul Anlaşmasının olmadığı göçe kaynaklık eden ülkelerle ikili anlaşmaların imzalanması ve halen yürürlükte olan ikili geri kabul anlaşmalarının uygulanabilirliklerinin artırılması için Dışişleri Bakanlığı ile

⁵⁵⁵ Geri Kabul Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunmasına Dair 6547 sayılı 25/06/2014 tarihli kanun 29044 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

⁵⁵⁶ Orçun Ulusoy, "Geri Kabul Anlaşması, AB ve Türkiye", **mülteci net**, 2013, http://www.multeci.net/index.php?option=com_content&view=article&id=271:geri-kabul-anlamas-ab-ve-tuerkiye&catid=47:orcun (27.01.2014).

⁵⁵⁷ Ulusoy, http://www.multeci.net/index.php?option=com_content&view=article&id=271:geri-kabul-anlamas-ab-ve-tuerkiye&catid=47:orcun (27.01.2014).

⁵⁵⁸ Geri Kabul Anlaşması İle İlgili Başbakanlık Genelgesi, 16 Nisan 2014 tarihinde 28974 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

⁵⁵⁹ Geri Kabul Anlaşması İle İlgili Başbakanlık Genelgesi.

birlikte gerekli çalışmaların yapılması hedeflenmiştir.⁵⁶⁰ Anlaşma kapsamındaki üçüncü ülke vatandaşlarının Türkiye'ye kabul edilmelerinden sınır dışı edilmelerine kadar geçecek sürede yürütülecek iş ve işlemlerin süratle yerine getirilmesi ve düzensiz göçle mücadelenin daha etkin yürütülebilmesi için mevcut tedbirlerin gözden geçirilmesi ve gerekli kanuni, hukuki, mali, idari ve teknik her türlü tedbirin alınması gerektiği belirtilmiştir.⁵⁶¹

3.2. MAHKEME KARARLARI İLE İLTİCA HAKKININ KORUNMASI

Bu bölümde, Danıştay 10. Daire ile Anayasa Mahkemesi'nin, mülteci veya sığınmacılara ilişkin vermiş olduğu kararlar incelenecektir.

3.2.1. Danıştay Kararları

Danıştay'ın iltica hakkının korunması ile ilgili vermiş olduğu kararlar bulunmaktadır. Danıştay'ın incelediği davalarda genellikle *geri göndermeme ilkesi*, AİHS m. 3 ve 1951 Cenevre Sözleşmesi m. 31 çerçevesinde inceleme yapılmaktadır.

2006 yılında, 1994 Yönetmeliği'nin değişmesinden önce, Türkiye'ye giriş yapan sığınmacıların 10 gün (1999 değişikliğinden önce 5 gün) içinde yetkili makamlara başvurmasını öngören düzenleme sebebiyle, birçok sığınmacıya BMMYK tarafından mülteci statüsü verilmesine rağmen, Türkiye tarafından sığınmacıların sınır dışı edilmesi kararı verilmekteydi. Ancak bu konuda genellikle idare mahkemeleri, sınır dışı edilme kararının iptali yönünde karar vermekte ve Danıştay tarafından da bu kararlar onanmaktaydı.⁵⁶² Örneğin, *geri göndermeme ilkesine* ilişkin 2000 tarihli Danıştay 10. Daire Kararına konu olayda, Irak vatandaşı olan davacı BMMYK'ye başvurmuş, ancak Türkiye'de ilgili makamlara başvurarak süresinde ikamet izni almadığından hakkında sınır dışı edilme kararı verilmiştir.

⁵⁶⁰ Geri Kabul Anlaşması İle İlgili Başbakanlık Genelgesi.

⁵⁶¹ Geri Kabul Anlaşması İle İlgili Başbakanlık Genelgesi.

⁵⁶² Danıştay 10. Daire, Esas: 1998/1481, Karar: 2000/131, Tarih: 20.01.2000; Danıştay 10. Daire, Esas: 1999/154, Karar: 2000/2756, Tarih: 25.05.2000; Danıştay 10. Daire, Esas: 1999/749, Karar: 2000/2755, Tarih: 25.05.2000; Danıştay 10. Daire, Esas: 1999/5050, Karar: 2001/823, Tarih: 14.03.2001'dan aktaran Nuray Ekşi ve Bülent Çiçekli, **Yabancılar ve Mülteci Hukukuna İlişkin Danıştay 10. Daire Kararları**, Beta Yayıncılık, 2012, ss. 121-145.

Danıştay, sınır dışı edilme kararının *geri göndermeme ilkesine* aykırı olacağına karar veren Ankara 3. İdare Mahkemesi'nin kararını onamıştır.⁵⁶³

*Ruslan Kurkaev Kararı*⁵⁶⁴'nda da Danıştay, Rusya vatandaşı olan Çeçen asıllı başvurucunun Rusya'ya iade edilmesi halinde işkence ve kötü muameleye maruz kalma şüphesi bulunduğundan güvenli üçüncü ülkeye yerleştirilene kadar ikamet izni verilmesi gerekirken sınır dışı edilmesini hukuka aykırı bulmuştur.

Golafighan Mirafghan Kararı'nda, davacı Afgan asıllı Türkiye'ye yasa dışı yollardan girmiş ve üçüncü bir ülkeye iltica talebinde bulunmuştur. Talebi BMMYK tarafından kabul edilerek mülteci statüsü verilen kişinin, Türkiye'de sığınmacı statüsü koşullarını sağlamadığından bahisle hakkında sınır dışı edilme kararı alınması hukuka aykırı görülerek, sınır dışı edilme kararı İdare Mahkemesi tarafından iptal edilmiş, Danıştay da bu kararı onamıştır.⁵⁶⁵

Alfred Shkurti Kararı ise sığınma talebinin reddine ilişkindir. Bu davada başvuru Arnavutluk vatandaşı olup kırmızı bülten ile aranmaktadır. Davacının dosyasından birçok ülkeye yasa dışı yollar ile girdiği ve yakalanıncaya kadar sığınmacı başvurusu yapmadığı anlaşılmaktadır. Bu sebeplerle davacının sığınma başvurusu reddedilmiş, İdare Mahkemesi de işlemde hukuka aykırılık görmemiştir. Danıştay da ilk derece mahkemesinin kararını onamıştır.⁵⁶⁶

İdare Mahkemeleri ve Danıştay, karar verirken, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin yanı sıra diğer uluslararası insan hakları sözleşmelerini de göz önünde bulundurmaktadır. *Hamit Anari Davası*⁵⁶⁷'nda, İdare Mahkemesi, İşkenceye ve *Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı BM Sözleşmesi'nin 3. maddesini* de gerekçe göstererek, sığınma talebinde bulunan kişinin sınır dışı edilmesi kararını iptal etmiştir. Danıştay tarafından, idare mahkemesinin kararı onanmıştır.

⁵⁶³ Danıştay 10. Daire, Esas: 1999/154, Karar: 2000/2756, Tarih: 25.05.2000 aktaran Çiğdem Altınışık ve M. Şahin Yıldırım, **Mülteci Haklarının Korunması**. Ankara Barosu Yayınları, Ankara, 2002, s. 104.

⁵⁶⁴ Danıştay 10 Daire, Esas: 2007/584, Sayı: 2010/6163, Tarih: 20.07.2010'dan aktaran Özkan, s. 452.

⁵⁶⁵ Danıştay 10. Daire, Esas: 2010/2346, Karar: 2010/5971, Tarih: 13.07.2010'dan aktaran Özkan, s. 455.

⁵⁶⁶ Danıştay 10. Daire, Esas: 2008/5818, Karar: 2009/11057, Tarih: 29.12.2009'dan aktaran Özkan, s. 457.

⁵⁶⁷ Danıştay 10. Daire, Esas: 2004/1387 Karar: 2007/3925, Tarih: 09.07.2007'dan aktaran Ekşi ve Çiçekli, ss. 148- 150.

Kararlar incelendiğinde idare mahkemelerinin de iltica hakkının korunması bakımından etkisi olduğu görülmektedir. Hakkında sınır dışı etme kararı bulunan sığınmacının idare mahkemesine dava açarak 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki yükümlülüklerin yerine getirilmesini talep etme hakkı bulunmaktadır.

3.2.2. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru

2010 Anayasa değişikliklerinden sonra Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yapılarak, bireylere temel hak ve özgürlüklerinin korunması için başvuru yapma hakkı tanınmıştır.

Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuru yolu *anayasa şikâyeti* olarak da tanımlanmaktadır.⁵⁶⁸ Anayasa şikâyetinin temel olarak iki amacı bulunmaktadır. Bunlar; kişilerin subjektif haklarını koruması ve Anayasa Mahkemesi'nin kararları aracılığıyla kimi anayasal sorunlara açıklık getirilmesi, anayasa düzeninin korunmasına, yorumlanmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunmasıdır.⁵⁶⁹ Bireysel başvuru, kamu gücünün işlem, eylem veya ihmali nedeniyle temel hak ve özgürlükleri ihlal edilen bireylerin kanun yollarını tükettikten sonra başvurdukları istisnai, olağanüstü ve ikincil nitelikte (tali) bir hak arama yolu olarak tanımlanmaktadır.⁵⁷⁰

Anayasa değişikliklerinin Resmi Gazete'de yayınlandığı 23 Eylül 2010 tarihinden itibaren iki yıllık bir hazırlık süresi öngörülmüştür. Bu sebeple, 23 Eylül 2012 tarihinden sonra kesinleşen davalar için Anayasa Mahkemesi bireysel başvuruları kabul etmeye başlamıştır.⁵⁷¹ AİHS ve Anayasa ile güvence altına alınan hakların ihlal edildiğini düşünen herkes, olağan kanun yollarını tükettikten sonra Anayasa Mahkemesi'nde hak arayabilir.⁵⁷²

⁵⁶⁸ Mustafa Erdoğan, **Anayasa Hukuku**, Gözden Geçirilmiş 7. Baskı, Orion Kitabevi, Ankara, 2011, s. 313.

⁵⁶⁹ Peter Paczolay, "Anayasal Şikayet, Anayasa Şikayeti ve Buna İlişkin Sorunlar (Venedik'te Temel Hak Şikayeti Üzerine Rapor)", http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg21/venedik.pdf, (25.10.2014).

⁵⁷⁰ Hasan Tahsin Fendoğlu, "Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti)", <http://www.hasantahsinfendoglu.com/sde/ANAYASA%20MAHKEMESINE%20BIREYSEL%20BASVURU.pdf>, (27.01.2014)

⁵⁷¹ Fendoğlu, <http://www.hasantahsinfendoglu.com/sde/ANAYASA%20MAHKEMESINE%20BIREYSEL%20BASVURU.pdf>

⁵⁷² Erdoğan, s. 313.

2012 Eylül ayından itibaren, bireysel başvuru kabul eden Anayasa Mahkemesi'ne çok az sayıda da olsa mülteciler tarafından başvuruda bulunulmuştur.

Anayasa Mahkemesi'ne yapılan başvuruda, başvuru ikamet tezkeresinin temdit edilmeyeceği ve on beş gün içinde ülkeden çıkış yapması gerektiğine ilişkin işlemin iptali istemiyle açtığı davada verilen, yürütmenin durdurulması talebinin reddine dair kararın, anayasal haklarını ihlal ettiğini ileri sürmüştür.⁵⁷³ Bireysel başvuruya konu olan olayda, başvurucuya BMMYK tarafından 1999 yılında mülteci statüsü verilmiştir. Aynı zamanda başvuru eşi 2006 yılından beri ikamet sahibi olup, İstanbul'da yaşamaktadır. Başvurucu, sınır dışı edilme olayının, hem 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin *geri göndermeme ilkesine* aykırı olacağını, hem de eşi İstanbul'da yaşadığı için aile birliğinin korunmasına dair Anayasa'nın ilgili maddelerinin ihlali olacağını iddia etmiştir.⁵⁷⁴

Bu davada başvuru eşi sınır dışı edilmesi, telafisi mümkün olmayacak bir zarara sebebiyet vereceğinden Anayasa Mahkemesi'nin tedbir kararı alması tartışılmıştır. Anayasa Mahkemesi'nin tedbir kararı alabilmesi, Mahkemenin İç Tüzüğü'nün 73. maddesine dayanmaktadır. İlgili maddeye göre, başvuru eşi maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike olması halinde Mahkeme resen ya da talep üzerine tedbir kararı alabilir. Dosyanın esas incelemesi yapılmadan önce de ciddi bir tehlikenin varlığının anlaşılmış olması halinde Komisyonlarca başvuru kabul edilebilirliği derhal yapıp, tedbir kararı alınmak üzere dosya Bölüme gönderilir. Tedbir kararı alındıktan sonra da en az 6 ay içinde esasa yönelik karar verilir.⁵⁷⁵

Anayasa Mahkemesi tarafından dosyada yapılan inceleme sonucunda, iptali istenen sınır dışı etme kararının idari bir işlem olması ve bu idari işlemin şu an açılmış bir davada konu olması sebebiyle başvuru yollarının tüketilmemiş olması gerekçesiyle davanın kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir.⁵⁷⁶

Ancak, Anayasa Mahkemesi'nin 30.12.2013 tarihli, sığınmacı bir kişinin başvurusuna ilişkin tedbir kararı bulunmaktadır.⁵⁷⁷ Bu kararda başvuru, Cezayir

⁵⁷³ AYM Bireysel Başvuru, Başvuru No: 2013/1243, Tarih: 16.04.2013.

⁵⁷⁴ AYM, 2013/1243, T. 16.04.2013.

⁵⁷⁵ AYM İç Tüzüğü, 12/07/2012 tarihli ve 28351 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

⁵⁷⁶ AYM Bireysel Başvuru, Başvuru No: 2013/1243, Tarih: 16.04.2013.

⁵⁷⁷ AYM Bireysel Başvuru, Başvuru No: 2013/9673 Tarih: 30.12.2013.

vatandaşıdır. Sığınmacı statüsü verilmesi için BMMYK'ye yaptığı başvurunun sonucu beklenmeksizin, pasaportu bulunmadığı gerekçesi ile hakkında sınır dışı edilmesine ilişkin karar alınmıştır. Başvurucu, iade edileceği ülkesinde yaşam hakkının ihlal edilmesi ve işkence ve kötü muameleye tabi tutulma riski bulunduğunu iddia ederek anayasal haklarının ihlal edildiğini ileri sürerek, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunarak tedbir talep etmiştir.⁵⁷⁸ Mahkeme, bireysel başvuru yolunun, ikincil nitelikte bir kanun yolu olup kural olarak ancak kesinleşmiş işlemler aleyhine bu yola başvurulabildiğinden, bu yola gidilmesinin bireysel başvuru konusu işlem ve kararların uygulanmasına herhangi bir etkisi olmadığını belirtmiştir. Ancak bir işlem ya da kararın uygulanması halinde bireyin anayasal haklarının ihlali yönünde ciddi bir tehlike ortaya çıkacaksa, 6216 sayılı Kanun⁵⁷⁹ ile Mahkemeye bu tehlikeyi önlemek amacıyla tedbir kararı verme yetkisi tanınmıştır. Bu yönüyle tedbir yetkisi istisnai bir yetki olup ancak işlem veya kararın uygulanması halinde yaşam hakkına ya da bireyin maddi ve manevi bütünlüğüne yönelik gerçek ve ciddi bir risk doğacaksa başvurulabileceğini belirtmiştir.⁵⁸⁰ Sonuç olarak Mahkeme, başvurucunun sınır dışı edilmesi halinde Anayasa'nın 17. maddesini ve Cenevre Sözleşmesinin 33. maddesini göz önüne alarak kişinin tedbir talebinin kabulüne karar vermiştir.⁵⁸¹

Mülteciler tarafından Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru sayıca az olmakla birlikte, özellikle yukarıda belirtilen ilk kararda, Mahkemenin, davayı başvuru yollarının tüketilmemiş olmasından bahisle kabul edilemez bulması, bireysel başvuru yolunun mülteci haklarının korunması için etkili bir yol olmadığını gösterir. Anayasa Mahkemesi'nin ikinci kararının gerekçesinde de belirtildiği gibi, hakkında sınır dışı edilme işleminin uygulanması halinde bireyin Anayasal hakları ihlal edilecekse, başvuru yolları tüketilmemiş olsa da inceleme yapılmalıdır.

⁵⁷⁸ AYM, 2013/9673, T. 30.12.2013.

⁵⁷⁹ 30.03.2011 tarihli 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu Ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, 03.04.2011 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

⁵⁸⁰ AYM, 2013/9673, T. 30.12.2013.

⁵⁸¹ AYM, 2013/9673, T. 30.12.2013.

3.3. ULUSAL EYLEM PLANI VE AB İLERLEME RAPORLARI

3.3.1. Ulusal Eylem Planı

Türkiye'nin AB ile müzakereleri çerçevesinde, Türkiye ve AB iltica usulüne ilişkin uygulamaların uyumlaştırılması amacıyla "Türkiye'nin İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı" 2005 tarihinde kabul edilmiştir.⁵⁸² Bu plan, Türkiye'nin ilticaya ilişkin mevzuat, politika ve uygulamalarını buna uygun olarak değiştirmesi bakımından öneme sahiptir. Ulusal Eylem Planı ile Türkiye'nin coğrafi konumu sebebiyle de mültecilerin geçiş ülkesi olmasından dolayı ulusal iltica politikasının olması gerektiği ve bu iltica politikasının AB mevzuatı ile uyumlu olması gerektiği belirtilmiştir.⁵⁸³ Ulusal Eylem Planında belirtilen en önemli husus, Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin uygulanması ile kabul ettiği coğrafi sınırlamayı kaldırmasının hedeflenmesidir. Türkiye'nin coğrafi çekinceyi 2012 yılından itibaren kaldırması beklenmekteydi.⁵⁸⁴ Bu hususta Türkiye'nin karşılaşacağı maddi ve fiziksel zorlukların asgari seviyeye indirilmesi planlanmıştır. Bir diğer önemli hedef ise, geri kabul anlaşmalarının imzalanmasıdır. Yukarıda belirtildiği gibi geri kabul anlaşması 2013 tarihinde AB ile imzalanarak 2014 yılında yürürlüğe girmiştir.

Türkiye coğrafi sınırlamayı kaldırma konusunda iki koşul ileri sürmüştür. Bunlardan ilki, doğrudan bir mülteci akımını teşvik etmeyecek şekilde gerekli mevzuat ve alt yapı değişikliklerinin gerçekleştirilmesidir. İkincisi ise, Avrupa Birliği ülkelerinin külfet paylaşımı konusunda gerekli hassasiyeti göstermesidir.⁵⁸⁵

Ulusal eylem planında sınır dışı edilme ile ilgili hususa da yer verilmiştir. Bu bağlamda yabancılar hakkında kamu güvenliği, kamu düzeni ve kamu sağlığı gerekçeleri ile verilecek sınır dışı kararı verilebileceği ve durumlarda da aile

⁵⁸² BMMYK ve Türk İçişleri Bakanlığı, **İltica ve Göç Mevzuatı**, Başkent Matbaası, Ankara, 2005, s. 8.

⁵⁸³ Cemil Güner, "İltica Konusunda Türkiye'nin Yol Haritası: Ulusal Eylem Planı", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 56, Sayı: 4, 2007, ss. 81-109.

⁵⁸⁴ Güner, ss. 81-109.

⁵⁸⁵ Odman, Çocuk, s. 192.

bütünlüğü, sağlık durumu ve gönderileceği ülkedeki insan haklarının korunması ile ilgili durumların göz önünde bulundurulması gerektiği vurgulanmıştır.⁵⁸⁶

Ulusal eylem planının bir diğer yönü ise sosyal alanda öngörülen düzenlemelerdir. Bunlar; yabancıların çalışma izinleri, iş piyasasına erişim, ikamet konusu, entegrasyon sisteminin kurulması, eğitim programları, dil eğitimi, hassas gruplara yönelik hizmetler, sağlık olanakları, sosyal yardımlar, sosyal, ekonomik ve kültürel haklara erişim, toplumun bilinçlendirilmesi gibi düzenlemelerdir. Bu düzenlemelerde ise ilgili bakanlıklar ve sivil toplum örgütlerinin birlikte çalışması vurgusu bulunmaktadır.⁵⁸⁷

Ulusal Eylem Planında göç ve iltica müktesebatının bütüncül bir şekilde yeniden ele alınması gerektiği vurgulanmış, bu bağlamda YUKK hazırlanmıştır. YUKK hazırlanırken Ulusal Eylem Planında yer verilen hususlar ve AB mevzuatı göz önünde bulundurulmuştur. İçişleri Bakanlığı bünyesinde bağımsız bir göç ve iltica biriminin kurulması öngörülmüştür.⁵⁸⁸ YUKK ile Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün merkez ve taşra teşkilatı kurulmuştur.⁵⁸⁹ Ayrıca, Ulusal Eylem Planında geri gönderme merkezlerinin kurulması öngörülmüştür. Türkiye genelinde birçok ilde geri gönderme merkezleri açılmıştır. YUKK'da geri gönderme merkezleri ile ilgili düzenleme yapılmış ve buna dayanarak *Kabul ve Barınma Merkezleri İle Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik* kabul edilmiştir.⁵⁹⁰

3.3.2. Avrupa Birliği İlerleme Raporları

AB'ye adaylık statüsünün kazanılması ile birlikte AB Komisyonu tarafından aday olan devletlerin ilerlemesinin kaydedilmesi amacıyla ilerleme raporları hazırlanmaktadır. Komisyon, ilerleme raporları ile aday ülkelerin, uyum müktesebatı çerçevesinde, eksikliklerini ve gelişmelerini bu raporlar aracılığıyla kaydeder. İlerleme raporlarının oluşturulması safhasında, Komisyon tarafından, üye ülkedeki

⁵⁸⁶ Özkan, s. 444.

⁵⁸⁷ Sema Buz, "Türkiye Sığınma Sisteminin Sosyal Boyutu", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı: 76, 2008, s. 127.

⁵⁸⁸ İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı, [http://www.goc.gov.tr/files/files/turkiye_ulusal_eylem_plani\(2\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/turkiye_ulusal_eylem_plani(2).pdf) (28.04.2015).

⁵⁸⁹ YUKK, m. 103 vd.

⁵⁹⁰ Ekşi, ss. 78-79.

AB Delegasyonu, sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumlarının bilgilerine başvurulur. Bu bakımdan Türkiye hakkında AB Komisyonu tarafından 1998 tarihinden bu yana her yıl için ilerleme raporları hazırlanmaktadır. İlerleme raporlarının iltica ve göç başlığı altında Türkiye'nin iltica politikasına ilişkin değerlendirmeler yapılmaktadır. Raporların ilgili kısımları incelendiğinde, 1998 tarihinden bu yana aynı olan bir eleştiri dikkat çekmektedir. Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne coğrafi çekince koyarak taraf olması AB Komisyonu tarafından her yıl eleştirilmekte, coğrafi sınırlandırmanın kaldırılması talep edilmektedir. Yukarıda da değinildiği gibi ulusal eylem planında da Türkiye coğrafi çekinceyi kaldıracağını belirtmesine rağmen, bu konuda halen adım atılmamıştır.

Bu kısımda sadece son beş yıla ait AB İlerleme Raporlarına ayrıntılı olarak incelenmiştir. 2010-2014 yılları arasında hazırlanan raporlar incelendiğinde Türkiye'nin iltica konusunda ilerleme kaydettiği, özellikle son yıllarda komşu devletlerden gelen toplu sığınma taleplerinin kabul edilmesi takdir edilmektedir.

2010 yılı ilerleme raporu incelendiğinde bu dönemde, "Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun'un Uygulanmasına Dair Yönetmelik"te değişiklik yapılarak ikamet süresine bakılmaksızın sığınmacıların çalışma izni başvurusunda bulunma hakkı memnuniyetle karşılanmıştır.⁵⁹¹ Ayrıca 2010 tarihli İçişleri Bakanlığı'nın yayınladığı Genelge ile sığınmacıların harç ve cezalardan uygulamada muaf tutulması da önemli bir gelişme olarak görülmektedir. Çünkü bu dönemden önce BMMYK tarafından mülteci statüsü alarak güvenli bir ülkeye yerleştirilmek istenen sığınmacılar harç ve cezaları ödeyemedikleri için Türkiye'yi terk edememekteydiler. 2010 tarihli SHÇEK Genel Müdürlüğü tarafından sığınmacılara yönelik bir Genelge çıkarılmıştır. Genelge ile BMMYK personelinin bu kuruluşlara erişim hakkı doğmuştur. Ayrıca, sığınmacılar, refakatsiz çocuklar, fiziksel engelliler ve yaşlılar bu Genelge'nin sağlamış olduğu sosyal güvenlik ve genel sağlık hakkından faydalanabilmektedir.

5 Mart 2010 tarihinde de göç ve iltica alanında çalışma yürüten sivil toplum kuruluşlarının bir araya gelerek "Türkiye Mülteci Hakları Koordinasyonu" kurması olumlu bir gelişme olarak kaydedilmiştir. Ayrıca 2010 yılı boyunca Emniyet Genel Müdürlüğü Personeline, AB finansmanı ve projeler desteği ile iltica alanında temel

⁵⁹¹ Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin 2010 Yılı İlerleme Raporu, Avrupa Toplulukları Komisyonu, Brüksel, 2010.

ve ileri eğitim verilmiştir.⁵⁹² Bu şekilde mesleki branş kapsamında iltica alanında uzman bir kadro oluşturmak hedeflenmektedir.

2011 yılında ise Türkiye’de sayısı 31 olan uydu kent 51’e yükseltilmiştir. 2011 İçişleri Bakanlığı talimatı ile de sığınma başvurularına ilişkin karar verme yetkisi Ankara, Kırklareli, İzmir, Gaziantep, Van, Erzurum ve Kayseri Valiliklerine devredilmiştir. 2010 tarihinde çıkarılan ve sığınmacıları harçtan muaf tutan Genelge’nin ise tüm ülke genelinde aynı şekilde uygulanmadığı tespit edilmiştir.

2012 yılına gelindiğinde ise Suriye’den gelen sığınmacılar için Suriye ile açık sınır politikasının yürütülmüş olması, bu dönemde 100.000’den fazla Suriyeliye insani yardımda bulunulmuş olmasından raporda övgüyle bahsedilmiştir. Ancak, gelen sığınmacıların çoğunun barınaklara yerleştirilmemesi, barınakların fiziki koşullarının yetersiz olması, refakatsiz çocukların aileleriyle birlikte gözüaltına alınmış olmaları eleştirilmiştir. Ayrıca yine 2012 de meydana gelen Van depremi sebebiyle Van ilindeki mülteciler barınaklarını kaybetmiş ve bunların yeniden güvenli bir yere yerleştirilmesi konusunda büyük sorunlar yaşanmıştır.⁵⁹³

Bunun yanı sıra, Türkiye’nin Suriye krizinin baş göstermesinden sonra Suriye vatandaşlarının Türkiye’ye süreklilik arz eden akını ile mücadelede yüksek seviyede yetkinlik ve operasyonel kapasite sergilediği saptanmıştır.⁵⁹⁴ 2011 yılı Ekim ayı sonunda kampta kalanların tümüne tanınan açık uçlu geçici koruma statüsü ile fiili koruma durumu teyit edilmiştir. Bu statü, sınırların açık tutulmasını, insani yardım sağlanmasını ve Suriye vatandaşlarının ülkelerine zorla geri gönderilmelerinden kaçınılmasını içermektedir. Son olarak 2011 yılı itibarıyla kamplardaki genel yaşam koşulları, BMMYK ve Avrupa Komisyonu İnsani Yardım ve Sivil Koruma Biriminin (ECHO) de dâhil olduğu birçok uluslararası gözlemciler tarafından övgüyle karşılanmıştır.⁵⁹⁵ Kamplardaki şeffaflığın sağlanması için de sivil toplum örgütleri gibi aktörlerin kampları denetlemelerinin yolu açılmıştır.

2013 yılına gelindiğinde ise YUKK nihayet kabul edildiği için mültecilerin haklarının korunmasına ilişkin özel kanunun varlığı Türkiye bakımından ilerleme

⁵⁹² Türkiye’nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2011 Yılı İlerleme Raporu, Avrupa Toplulukları Komisyonu, Brüksel, 2011.

⁵⁹³ Türkiye’nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2012 Yılı İlerleme Raporu, Avrupa Toplulukları Komisyonu, Brüksel, 2012.

⁵⁹⁴ Türkiye’nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2012 Yılı İlerleme Raporu.

⁵⁹⁵ Türkiye’nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2012 Yılı İlerleme Raporu.

olarak kaydedilmiştir.⁵⁹⁶ Ancak kanunda hala coğrafi sınırlamanın devam ediyor olması, Avrupa'dan gelen sığınmacılar ile Avrupa dışından gelen sığınmacılar arasında koruma sağlanması bakımından farklı statülerin verilmesi eleştirilmiştir. Daha önceki ilerleme raporlarının tümünde de bu kanunun bir an önce kabul edilmesi gerektiği vurgulanmaktaydı.

2013 yılında 400.000'e ulaşan Suriyeli sığınmacı olmasına rağmen, Türkiye'nin açık sınır politikasını devam ettirmesi, insani yardımlar bakımından olumlu karşılanmıştır. Türkiye 2012 yılında BM'nin Suriye Bölgesel Müdahale Planına katılmıştır. BMMYK tarafından eğitim, sağlık, barınma konularında sığınmacıların zorluk yaşadığı tespit edilmekle birlikte, çocukların basılarına sosyal yardım ve sağlık güvencesi ile temel eğitim sağlandığı tespit edilmiştir. YUKK ile sığınmacıların haklarının güvence altına alması, İl Göç İdarelerinin kurularak Emniyet Genel Müdürlüğünden sorumluluğunun kademeli olarak devralınması ilerleme olarak kaydedilmiştir.

Son olarak 2014 tarihli son ilerleme raporunda⁵⁹⁷ da YUKK'un yürürlüğe girmesi olumlu görülmekle birlikte, AB ile Türkiye arasında Geri Kabul Anlaşmasının imzalanması, görüşmelerin başlaması memnuniyetle karşılanmıştır. Ancak yukarıda da değinildiği gibi bu Geri Kabul Anlaşmaları, Avrupa'ya Türkiye üzerinden sığınmacı olarak giden kişilerin Türkiye'ye geri gönderilmesine sebep olacaktır. Bu durum hem Türkiye açısından hem de sığınmacıların haklarının korunması bakımından eleştirilmekte, Geri Kabul Anlaşması, Türkiye'deki sivil toplum kuruluşları tarafından eleştirilmektedir. Raporda ayrıca, Türkiye'de bulunan Suriyeli mülteci sayısının 1 milyonu geçtiği, bunlara geçici koruma sağlandığı, Türkiye'nin ev sahipliği yaptığı belirtilmiştir.

Sonuç olarak, son beş yıla ait ilerleme raporları incelendiğinde, özellikle Suriye krizinden sonra Türkiye'nin yoğun bir sığınmacı akınına uğramasına rağmen, eksiklikleri olmakla birlikte sığınmacıların haklarının korunması bakımından yükümlülük altına girdiği görülmektedir. YUKK'un kabul edilmesi de önemli bir gelişme olmakla birlikte coğrafi sınırlandırmanın kaldırılması gerekmektedir. Son

⁵⁹⁶ Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2013 Yılı İlerleme Raporu, Avrupa Toplulukları Komisyonu, Brüksel, 2013.

⁵⁹⁷ Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2014 Yılı İlerleme Raporu, Avrupa Toplulukları Komisyonu, Brüksel, 2014.

olarak Geri Kabul Anlaşması'nın imzalanması her ne kadar AB tarafından olumlu bir gelişme olarak görülse de sığınmacıların haklarını zedeleyeceği düşünülmektedir.

3. 4. DEĞERLENDİRME

Bu bölümde iç hukukta mülteci ve sığınmacı haklarının korunmasına ilişkin mevzuat ile bu yönde verilmiş Mahkeme kararları incelenmiştir. Türkiye'de mülteci haklarının korunması ile ilgili birçok kanunda düzenleme bulunuyor olmasına rağmen YUKK'a kadar bu konuda özel bir kanun bulunmamaktaydı. Bu bakımdan YUKK'un kabul edilmesi önemli bir gelişme olarak görülmektedir. Ayrıca bu kanuna göre İl Göç İdareleri kurulmuş ve uzman bir personel ile mülteci ve sığınmacıların hakları daha etkili korunabileceğinden önemli bir adım atılmıştır.

Bunun yanı sıra 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne Türkiye coğrafi sınırlama çekincesi ile taraf olmuştur. Bu husus yukarıda da incelendiği gibi gerek AB'ye giriş sürecinde her yıl hazırlanan AB ilerleme raporlarında gerekse mülteci haklarının korunmasına ilişkin çalışmalar yapan uluslararası örgütler tarafından eleştirilmektedir. Coğrafi sınırlama YUKK ile de kaldırılmamış bunun yerine Avrupa dışından gelen mültecilere şartlı mülteci statüsü verilmiştir.

Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru imkânından Türkiye'de bulunan mülteci ve sığınmacılar da yararlanabilmektedir. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun da mülteci ve sığınmacı haklarının korunmasında rol oynayacağı görülmektedir.

Ayrıca AB ile Türkiye arasında Geri Kabul Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile AB'ye Türkiye üzerinden giden veya gidecek sığınmacılar Türkiye'ye geri gönderilecektir. Bu anlaşma mültecilerin korunması ile ilgili çalışan birçok uluslararası örgüt tarafından eleştirilmiştir. Türkiye'ye gönderilen sığınmacıların Türkiye'den geldikleri yere gönderilebileceği ve bu durumun mülteci haklarına aykırı olacağı belirtilmektedir.

Son olarak Ulusal Eylem Planı ve son beş yıla ait AB ilerleme raporları incelenmiştir. AB ilerleme raporları incelendiğinde, coğrafi sınırlamanın kaldırılmamasının her yıl eleştiri konusu olduğu görülmektedir. Ancak bunun yanı sıra Türkiye'nin son yıllarda çıkarmış olduğu mültecilerin korunmasına ilişkin özel

kanun ve son yıllarda özellikle komşu ÷lkelerden gelen sığınmacılara kapıların açılması olumlu karşılanmıştır. Raporlarda, Türkiye'nin Suriye'den gelen binlerce kişiye ev sahipliğı yapması olumlu karşılanmakla birlikte temel ihtiyaçlarının karşılanması bakımından yetersizliklere de yer verilmiştir.

SONUÇ

İltica, baskı ve ayrımcılığa maruz kalınması sebebiyle kişilerin, yaşadıkları ya da vatandaşı oldukları devletleri terk ederek yabancı bir devletin korumasını talep etmeleridir. Bu kişiler, yaşadıkları koşulları iyileştirme amacıyla değil, içinde bulundukları koşulları terk etmek zorunda kaldıkları için başka bir devlete iltica ederler. İltica sorunu, yeni bir sorun olmamak ve tarihi daha eski dönemlere dayanmakla birlikte Birinci Dünya Savaşından sonra hukuki düzenlemelere konu olmuştur. Birinci Dünya Savaşından sonra sınırların yeniden çizilmesi, savaş koşulları ve birçok kişinin yerinden edilmesi sebebiyle bu konuda düzenlemeler yapma ihtiyacı doğmuştur.

İltica hakkı ile ilgili uluslararası hukukta ilk düzenlemeler, Milletler Cemiyeti dönemine dayanmaktadır. Milletler Cemiyeti bünyesinde Mülteciler Yüksek Komiserliği kurulmuş ve Yüksek Komiser olarak Nansen görev almıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında mülteci konumuna düşen kişiler için Nansen Pasaportu hazırlanarak, bu kişilerin ülkelerine dönüşleri sağlanmaya çalışılmıştır.

İltica hakkının gelişimi ile ilgili, uluslararası hukuktaki bir diğer önemli gelişme ise, 1938 yılında Hükümetlerarası Mülteciler Komitesi'nin oluşturulmasıdır. Komite'nin amacı, Alman işgali sebebiyle bulunduğu ülkeden kaçan kişilerin sorunlarına çözüm bulmaktır.

1950 yılına gelindiğinde, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun almış olduğu kararla, BM bünyesinde Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği kurulmuştur. Komiserliğin amacı, mültecilere uluslararası koruma sağlamak, mültecilerin sorunlarına kalıcı çözümler bulmak ve mültecilerin yerleştirildikleri ülkelere uyumunu sağlamaktır. Mültecilerin uluslararası korumasının sağlanması amacıyla da 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Ek Protokolü oluşturulmuştur.

1951 Cenevre Sözleşmesi'nde mülteci tanımı yapılmıştır. Mülteci tanımı yapılırken sınırlı sayıda kriter sayılmış ve bu kriterlere uymayan kişiler mülteci tanımının dışında bırakılmıştır. Bu bakımdan Sözleşme eleştirilmektedir. Cenevre Sözleşmesi'nde, 1951 yılında yapılan mülteci tanımı geliştirilmemiş, hala Sözleşmedeki tanıma göre, kişilere mülteci statüsü verilerek uluslararası koruma sağlanmaktadır. Bunun yanı sıra, Sözleşmede coğrafi ve tarihi olarak iki sınırlama

yapılmıştır. *1951 tarihinden önce Avrupa'da meydana gelen olaylar* ya da *1951 tarihinden önce meydana Avrupa'da ya da başka bir yerde meydana gelen olaylar* sebebiyle mülteci statüsü verilmesi şeklinde düzenleme yapılmıştır. Sözleşmeye taraf olacak devletler bu iki sınırlamadan birini seçerek Sözleşmeye çekince koyabilmekteydi. Bu sınırlamalar sebebiyle Sözleşme Avrupa merkezli bir sözleşme olarak görülmektedir.

Giderek artan mülteci hareketlerinden dolayı, mültecilerin sorunlarına çözüm getirmek amacıyla Sözleşmedeki coğrafi ve tarihi sınırlamanın ortadan kaldırılması amacıyla 1967 tarihinde 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne Ek Protokol yürürlüğe girmiştir. Ancak Protokol, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni coğrafi sınırlama ile kabul eden devletlere, bu sınırlamayı devam ettirme hakkı tanımıştır.

İltica hukukunun en önemli belgeleri 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü olmasına rağmen, Sözleşmeler, mülteci haklarının korunması için yetersiz görülmektedir. Bu bakımdan bölgesel nitelikli sözleşmeler, insan hakları hukuku belgeleri, insancıl hukuk belgeleri ve teamül hukukuna da mülteci haklarının korunması amacıyla başvurulmaktadır.

1951 Cenevre Sözleşmesi, Güney Amerika, Afrika ve gelişmemiş Üçüncü Dünya Ülkelerinde meydana gelen mülteci hareketlerinden dolayı, bu bölgelerdeki mülteci sorunlarına çözüm getirememektedir. Bu bakımdan Afrika'daki sorunlara çözüm bulmak amacıyla 1969 ABÖ Sözleşmesi, Afrika Birliği Örgütü tarafından oluşturulmuştur. Güney Amerika'daki mülteci sorunlarının giderilmesi amacıyla, 1984 Cartagena Deklarasyonu yayınlanmıştır. 1966 tarihli “Mültecilerin Statüsüne ve Yapılacak Muameleye İlişkin Bangkok Prensipleri”, 1977 tarihli “Avrupa Konseyi Ülkesel Sığınma Bildirisi”, 1994 tarihli “Arap Devletlerindeki Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi”, 1992 tarihli “Kahire Sözleşmesi”, 1954 tarihli “Karakas Siyasi Sığınma Sözleşmesi” ve “Karakas Ülkesel Sığınma Sözleşmeleri” bölgesel nitelikli diğer sözleşmelerdir.

İnsan hakları hukuku ve insancıl hukuk belgeleri olan “Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi” ve “Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi” (1966), “Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme” (1965), “Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi” (1979), “İşkence ve Diğer

Zalimane, Gayri İnsani veya Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi” (1984), "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi" (1948) ve 1949 tarihli "Cenevre Sözleşmeleri"nin ortak 3. maddesine mültecilerin haklarının korunması için başvurulabilir.

Devletler, taraf oldukları sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmek zorundadırlar. Mülteci veya sığınmacıların haklarının korunması bakımından, *geri göndermeme ilkesi*, uluslararası teamül hukuku kuralı olarak kabul edildiğinden, bu ilkenin güvence altına alındığı sözleşmelere tarafı olmasa dahi devletler bu ilkenin gereklerine uymak zorundadırlar.

İltica hukukuna hâkim olan temel kavramlar incelendiğinde ise, mülteci kavramı ve sığınmacı kavramlarının bir arada kullanıldığı görülmektedir. Ancak, bu iki kavram arasında farklılıklar bulunmaktadır. *Mülteci statüsü*, uluslararası korumayı gerektiren bir kavramı ifade ederken *sığınmacı*, geçici bir durumu ifade etmektedir.

1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre kişilerin mülteci statüsüne girebilmesi için belli koşulların varlığı gereklidir. Bunlar; ülkesinin dışında olma, ülkesinin sağladığı korumadan yararlanamama, ırkı, dini, milliyeti, belli bir toplumsal gruba aidiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından korkma ve bu korkunun haklı bir nedene dayanmasıdır. Cinsiyetleri ya da cinsel yönelimleri sebebiyle baskıya maruz kalan kişiler belirli bir toplumsal gruba aidiyetleri sebebiyle Sözleşme kapsamında değerlendirilmektedir. Kişinin ırkının, dininin, milliyetinin ya da politik görüşünün farklılık göstermesi, mülteci başvurusunda bulunması için yeterli bir neden değildir. Bu sebeple haklı bir korkunun olması ve ülkesinin sağladığı korumadan yararlanamıyor olması gerekir. Sözleşme'de sınırlı sayıda *korkuya sebep olan neden* belirlenmiştir.

Mülteci statüsü tanınabilmesi için bu koşulların varlığı yeterli değildir. Barışa karşı suç, savaş suçu veya insanlığa karşı suç işlediğine; mülteci sıfatıyla kabul edildiği ülkeye sığınmadan önce, sığındığı ülkenin dışında siyasi nitelikte olmayan ağır suç işlediğine veya Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine aykırı fiillerden suçlu olduğuna dair hakkında ciddi kanaat mevcut olan kişi hakkında 1951 Cenevre Sözleşmesi hükümleri uygulanmaz. Ayrıca, BMMYK dışında, BM'nin bir organının ya da örgütünün korumasından yararlanan ya da yaşadığı ülkede vatandaş gibi hak ve

yükümlülükleri olan kişiler de 1951 Cenevre Sözleşmesinin sağladığı haklardan yararlandırılmamaktadır.

Geri göndermeme ilkesi, herkes için tanınmış olup, ülkesindeki tehlikenin ortadan kalktığı ispatlanmadan, sığınmacının geri gönderilmemesi gerekir. İlkenin amacı, sığınmacıları işkenceden, insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleden korumaktır.

Avrupa Birliği'nin de iltica hakkına ilişkin birçok düzenlemesi bulunmaktadır. Birlik, ekonomik çıkar amacıyla ortak bir pazar oluşturma amacıyla kurulmuştur, ancak Birliğin genişlemesi ile birlikte insan haklarının korunması da hedeflenmiştir. Özellikle Avrupa devletlerinin göç almaya başlaması, mülteci hareketlerinden etkilenmeleri sebebiyle, iltica, mülteci ve sığınmacı haklarının korunması, AB'nin konusu olmuştur.

Avrupa Tek Senedi, sığınma hakkı ile ilgili ilk adımların atılması bakımından önemlidir. Senedin 100. ve 8a. maddelerine dayanılarak, “Sığınma Hakkı ve Mültecilerin Durumlarını Düzenleyen Kurallara İlişkin Yönerge”si hazırlanmış, ancak bu Yönerge, taslak halinde kalmıştır. Sığınmacılara ilişkin önemli ilk adımlar Schengen Sözleşmesi ile atılmıştır. Ancak bu Sözleşmede, sığınmacıların haklarının korunması, aile birliğinin korunması gibi düzenlemelerin yanı sıra Avrupa'ya sığınmacı gelişini engellemek için düzenlemelere de yer verilmiştir. Bunlar arasında en çok eleştirilenlerden biri negatif liste uygulaması yapılarak, en çok sığınmacı başvurusu yapılan ülke vatandaşlarının alımını zorlaştırmaktır. Ayrıca, Sözleşmede taşımacıların sorumluluğu da ele alınarak Avrupa Birliğine giriş yapmadan önce belgelerin doğru ve eksiksiz olmasının denetlenmesi için taşımacılara yükümlülük getirilmiştir. Dublin Sözleşmesi de, Schengen Sözleşmesinden çok farklı düzenlemeler içermemekle birlikte, Birliğe üye her devletin diğer üye devleti, güvenli üçüncü ülke olarak kabul etmesi bakımından önemlidir. Ancak, Dublin Sözleşmesi'nde ortak bir sığınma sistemi oluşturulması için düzenleme yapılmamış, her üye devletin kendi ulusal mevzuatında düzenleme yapması bunun diğer devletler tarafından kabul edilmesi öngörülmüştür. Dublin Sözleşmesindeki sığınmaya ilişkin hususların geliştirilmesi amacıyla da AB Konseyi tarafından ; “*Açıkça Temelden Yoksun İltica Başvuruları Hakkında İlke Kararı*”, “*Genel Anlamda Ciddi Zulüm Riski Olmayan Ülkeler Hakkında Sonuç Kararları*” ve “*Ev sahibi Üçüncü ülkelerle İlgili Meselelere Uyumlaştırılmış Bir Yaklaşım Hakkında İlke Kararı*” alınmıştır. Bu

ilke kararlarının amacı, Avrupa'ya gelen mültecilerin sayısını azaltmak ve incelemelerin hızlı bir şekilde yapılmasını sağlamak olduğundan, kişilerin sığınma hakkını koruma bakımından eksik kalmaktadırlar. Ayrıca bu kararların yargısal denetimi olmadığından, başvuruçuların mağduriyeti durumunda etkili bir çözüm yolu bulunmamaktadır.

Avrupa Topluluğunun adını Avrupa Birliği olarak değiştiren Avrupa Birliği Anlaşması'nın “*Adalet ve İçişleri Alanlarında İşbirliği*” başlığı altında sığınma, göç, serbest dolaşım gibi konular düzenlenmiştir. 1999 tarihinde ABA'da değişiklik yapan Amsterdam Anlaşması yürürlüğe girmiş ve Ortak bir Avrupa Sığınma Sistemi'nin oluşturulması için beş yıllık geçiş süresi öngörülmüştür. Bu bakımdan 1999-2004 yılları arası için Tampere Programı, 2005-2010 yılları arası Lahey Programı ve 2010-2015 yılları arası Stockholm Programı oluşturulmuştur.

OASS'nin amacı, tüm üye devletlerde aynı standartların geçerli olması ve sığınma başvurusunda bulunan kişilerin aynı prosedüre tabi olmasını sağlamak ve üye devletlerin sığınmaya ilişkin bağlayıcı düzenlemelerini uyumlaştırmaktır. OASS'nin etkinleştirilmesi amacıyla Tampere Programı döneminde beş önemli hukuki araç kabul edilmiştir. Bunlar; Kabul Bekleyen Kişilerin Koşullarına İlişkin Yönerge, Dublin II Tüzüğü, Nitelendirme Yönergesi, EURODAC Tüzüğü ve Sığınma Prosedürü Yönergesidir. Lahey Programı döneminde ise, Avrupa Mülteci Fonu oluşturulmuştur. Stockholm Programı ise, Lizbon Anlaşmasının uygulanması bakımından önemlidir. Lizbon Anlaşması ile sığınmacılar için sağlanan asgari standartların ilerisinde düzenleme yapılmıştır. Lizbon Anlaşması ile AB Temel Haklar Şartına bağlayıcılık kazandırılmıştır. Şart, sığınma hakkını, toplu sığınmayı ve geri göndermeme ilkesini koşula bağlamadan düzenlemiş olması bakımından önemlidir. Sığınmacıların, Avrupa Birliği üyesi devletlere gelmek için kullandıkları geçiş ülkeleri ve Avrupa Birliği arasında Geri Kabul Anlaşmaları imzalanması hedeflenmiştir. Stockholm Programı'nın temel amacı ise güvenli bir Avrupa yaratmak olduğu için sınır yönetimi konusunda düzenlemeler yapılması hedeflenmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde, bu programların amacı, Avrupa sınırlarının sığınmacılara kapatılması için düzenlemeler yapmak ve Avrupa'ya gelen sığınmacıların geçiş ülkelerine geri gönderilmesidir.

AIHM'ye, sığınmacı ve mülteciler tarafından, üye devletlerin AIHS'nin özellikle 3, 5, 8 ve 13. maddelerini ihlal ettiği iddiasıyla başvurulmaktadır. AB, AIHS'ye taraf değildir, ancak Sözleşmeye saygılı olduğunu belirtmiştir. AB'ye üye olan tüm devletler, AIHS'nin de tarafıdır. Bu bakımdan da AIHM'nin sığınma hakkına ilişkin vermiş olduğu kararlar AB için önem teşkil etmektedir.

Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne coğrafi sınırlama ile taraf olmuştur. Bu bakımdan Türkiye'ye Avrupa dışındaki olaylar sebebiyle iltica eden kişilere, Türkiye tarafından mülteci statüsü verilmemektedir. 2014 yılında yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na kadar olan süreçte, Türkiye'de iltica hakkına veya mülteci haklarına ilişkin kanun bulunmamaktaydı.

Türkiye'ye iltica edenlere, 1994 Yönetmeliği olarak bilinen, 2006 yılında değişikliğe uğrayan, "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik"'e göre işlem yapılmaktaydı. 1994 Yönetmeliğinde, mülteci tanımı 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki tanımla uyumludur, ancak 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki *mülteci* koşullarını sağlamaları halinde Avrupa dışından iltica edenlere *sığınmacı* statüsü verilmekteydi. Ayrıca bu Yönetmelikte sığınmacı statüsüne başvurmak için 5 günlük süre öngörülmüştü. Daha sonra 1999 tarihinde değişiklik yapılarak, Yönetmelikteki bu süre 10 güne çıkarılmıştır. Ancak, bu hak düşürücü sürelerin varlığı ve sığınmacılar tarafından mevzuatın bilinmemesi nedeniyle, BMMYK tarafından mülteci statüsü verilen ve güvenli bir ülkeye yerleştirilme kararı alınan kişiler hakkında dahi süresinde başvuru yapmadığı için sınır dışı kararı verilmekteydi. Sınır dışı kararları İdare Mahkemeleri tarafından genellikle 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne aykırı olması gerekçesiyle iptal edilmekte ve bu kararlar Danıştay tarafından onaylanmaktaydı. Süre sınırlaması sebebiyle karşılaşılan sorunlardan dolayı 2006 yılında değişiklik yapılarak süre sınırlaması kaldırılmış ve *gecikmeden* başvuru yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne aday ülke olması sebebiyle, AB Komisyonu tarafından Türkiye hakkında her yıl hazırlanan İlerleme Raporlarında, Türkiye'nin iltica hakkı ile ilgili düzenleme yapması gerektiği ve 1951 Cenevre Sözleşmesinde belirtilen coğrafi sınırlamanın kaldırılması gerektiği belirtilmektedir. 2005 Yılında

hazırlanan Ulusal Eylem Planında, coğrafi sınırlamanın kaldırılması, mevzuatın geliştirilmesi ve AB ile Geri Kabul Anlaşmasının imzalanması hedeflenmiştir. Coğrafi sınırlamanın kaldırılması konusunda bir gelişme olmamakla birlikte 2014 yılında YUKK yürürlüğe girmiştir. Kanunun yürürlüğe girmesi, BMMYK ve AB tarafından olumlu bir gelişme olarak görülmüştür.

Kanunda, uluslararası koruma çeşitleri; mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma olarak düzenlenmiştir. Şartlı mülteci tanımı, 1994 Yönetmeliğindeki sığınmacı tanımı ile benzerdir. Şartlı mülteci tanımı yapılırken, 1951 Cenevre Sözleşmesindeki coğrafi sınırlama dikkate alınarak düzenleme yapılmıştır. Bu bakımdan, Avrupa dışından gelen mültecilere şartlı mülteci statüsü verilmektedir. Böylelikle Türkiye, coğrafi sınırlamayı kaldırma konusundaki isteksizliğini bir kez daha göstermiştir. Ayrıca Kanunda geçici koruma düzenlenmiş, bu husustaki uygulamanın 2014 yılının Ekim ayında kabul edilen Geçici Koruma Yönetmeliğine göre yapılacağı belirtilmiştir.

2014 Haziran ayında "Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma" yürürlüğe girmiştir. Anlaşmanın amacı, Türkiye’de veya AB’ye üye ülkelerden birinde, ülkeye giriş, ülkede bulunma veya ikamet etme koşullarını sağlamayan veya sağlayamaz duruma düşen kişilerin anlaşmada belirlenen şartlar ve kurallar çerçevesinde ilgili ülkeye geri gönderilmesi olarak belirtilmiştir. Bu Anlaşma, sığınmacıların haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle eleştirilmektedir.

AB tarafından yapılan düzenlemeler incelendiğinde sığınmacıların AB sınırları dışında tutulması ve Avrupa’ya gelen sığınmacıların geri gönderilmesinin hedeflendiği görülmektedir. Türkiye'nin ise gerek coğrafi sınırlamayı kaldırmama konusunda ısrarcı olması gerekse geri kabul anlaşmasının imzalaması ile sığınmacıların haklarının korunması için gerekli adımları atmadığı görülmektedir. Bu bakımdan, Türkiye’de sığınmacı haklarının korunması için öncelikle, coğrafi sınırlamanın kaldırılması ve uygulamada karşılaşılan sıkıntıların giderilmesi için düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Coğrafi sınırlamanın kaldırılması Türkiye'nin ağır yük altına girmesine sebep olacaksa da mültecilerin haklarının korunması ve taraf olunan 1951 Cenevre Sözleşmesinin etkili bir şekilde uygulanması bakımından önemlidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Acer, Yücel, Kaya, İbrahim ve Gümüş, Mahir. "Yasadışı Göç ve İltica Bağlamında Sınır Güvenliği: Avrupa Birliği Düzenlemeleri ve Türkiye", **Yerelden Küresele Sınıraşan Suçlar**, (Ed.) Süleyman Özeren, M. Alper Sözer ve Oğuzhan Ömer Demir, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 2010.

Aksar, Yusuf. **Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk -I-**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013.

Algan, Bülent. **Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007.

Altınışik, Çiğdem ve Yıldırım, Mehmet Şahin. **Mülteci Haklarının Korunması**, Ankara Barosu Yayınları, Ankara, 2002.

Aybay, Rona. **Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2006.

Başak, Cengiz. **Mülteciler, Sığınmacılar ve Yasa Dışı Göçmenler**. İçişleri Bakanlığı Genel Yayınları, Ankara, 2011.

BMMYK. **Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler**. BMMYK Türkiye Temsilciliği, Ankara, 1998.

BMMYK. **Vatansız Kişilerin Korunmasına İlişkin El Kitabı: Vatansız Kişilerin Statüsüne Dair 1954 Sözleşmesi Kapsamında**. UN Refugee Agency, Cenevre, 2014.

BMMYK ve Türk İçişleri Bakanlığı. **İltica ve Göç Mevzuatı**. Başkent Matbaası, Ankara, 2005.

BMMYK, **Mülteci Statüsünü Belirlemede Kullanılacak Ölçütler ve Prosedürler Üzerine El Kitabı**, Cenevre, 1979.

Bozkurt, Enver, Özcan, Mehmet ve Köktaş, Arif. **Avrupa Birliği Hukuku**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2008.

Chimni, B. S. **International Refugee Law**, Sage Pub, Londra, 2005.

Çelikel, Aysel ve Gelgel, Günseli. **Yabancılar Hukuku**, Beta Basım, İstanbul, 2005.

Çiçekli, Bülent. "Mülteci, Sığınmacı ve Göçmenler: Sınıflandırma ve Yasal Statünün Belirlenmesine İlişkin Sorunlar", **Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler Uluslararası Sempozyum 15 - 16 Mayıs 2009** Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2010, ss. 327-362.

Çiçekli, Bülent. **6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'yla Güncellenmiş Yabancılar ve Mülteci Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2014.

Denk, Erdem. **Uluslararası Örgütler Hukuku Birleşmiş Milletler Sistemi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2015.

Druke, Luise. "Refugees Protection in the Post Cold War Europe: Asylum in the Schengen an EC Harmonization Process", **Les Accords de Schengen: Abolition des Frontieres Interieures ou Menace Pour les Libertes Publiques?**, (Ed.) Alexis Pauly, European Institute of Public Administration, Maastricht, 1993, ss. 105- 170.

Ekşi, Nuray. **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (Tasarısı)**, Beta Basım, İstanbul, 2012.

Ekşi, Nuray ve Çiçekli, Bülent. **Yabancılar ve Mülteci Hukukuna İlişkin Danıştay 10. Daire Kararları**, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2012.

Erdoğan, Mustafa. **Anayasa Hukuku**, Orion Kitabevi, Ankara, 2011.

European Commission. **A Common European Asylum System**, Publications Office of the European Union, Lüksemburg, 2014.

Gammeltoft-Hansen, Thomas. **Access to Asylum International Refugee Law and the Globalisation of Migration Control**, Cambridge University Press, Cambridge, 2011.

Gemalmaz, Mehmet Semih. **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş Cilt I**, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2012.

Goodwin-Gill, Guy S. ve McAdam, Jane. **The Refugee in International Law**, Oxford University Press, Oxford, 2007.

Gözler, Kemal. **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2013.

Gündüz, Aslan. **Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar**, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Hathaway, James. **'Refugees and Asylum' in Foundation of International Migration Law**, Cambridge University Press, Cambridge, 2012.

Hatton, Timothy J. **European Asylum Policy**, IZA Discussion Paper Series, No: 1721, Bonn, 2005.

International Bar Association. **Achieving Justice and Human Rights in an Era of Climate Disruption, Climate Change Justice and Human Rights Task Force Report**, British Library Catalogue in Publication Data, Londra, 2014.

Kalabalık, Halil. **İnsan Hakları Hukuku Kavram, Uygulama, Hak ve Ödevler**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013.

Karluk, Rıdvan. **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Beta Yayınları, İstanbul, 2003.

Kloth, Karsten. "The Dublin Convention on Asylum- An Introduction", **The Dublin Convention on Asylum. Its Essence, Implementation and Prospects**, Ed: Marinho Clotilde, European Institute of Public Administration, Maastricht, 2000.

Kılıç, Taner. "Bir İnsan Hakkı Olarak İltica", **Mülteci Çalıştayları 2004- 2005 Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi**, Burgaz Baskı, Ankara, 2008, ss. 208- 247.

Lambert, Helen. **The Position of Aliens in Relation to The European Convention on Human Rights**, Council of Europe Publishing, Strasbourg, 2007.

Morrison, John ve Crosland, Beth. "The Trafficking and Smuggling of Refugees: The End Game in European Asylum Policy?", **New Issues in Refugee Research**, Working Paper No: 39, UNCHR, Cenevre, 2001.

Sepulveda, Magdalena, Banning, Theo van, Gudmundsdottir, Gudrun ve Chamon, Christine. **Universal and Regional Human Rights Protection: Cases and Commentaries**, University for Peace, Costa Rica, 2004.

Odman, Tevfik. **Mülteci Hukuku**. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları, Ankara, 1995.

Odman, Tevfik. **Çocuk Hakları Bağlamında Çocuk Mülteciler**. Çağ Üniversitesi Yayınları, Mersin, 2008.

Odman, Tevfik. "Mülteci Hukuku ve Türk Mülteci Politikası ve Uygulaması", **Mülteci Çalıştayları 2004- 2005**, Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi, Burgaz Baskı, Ankara, 2008, ss. 3- 54.

Odman, Tevfik. **Vatansızların Hukuki Durumu ve Türk Hukuku**, Çağ Üniversitesi Yayınları, Adana, 2011.

Öndül, Hüsnü. "İnsancıl Hukuka Giriş", **Her Zaman Yaşamak**, (Der.) Cennet Ayhan, SES Yayınları, Ankara, 1998, ss.16-40.

Özbudun, Ergün. **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2009.

Özcan, Mehmet. **Avrupa Birliği Sığınma Hukuku Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı**, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Ankara, 2005.

Özer, Yeşim. "Yasadışı Göçün Kontrolünde Destekleyici Düzenlemelerin Rolü: Avrupa Birliği ve Türkiye Örnekleri", **Örgütlü Suçlar ve Yeni Trendler**, (Ed.) Oğuzhan Demir ve Murat Sever, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 2011, ss.197-216.

Özgür, Nurcan ve Özer, Yeşim. **Türkiye'de Sığınma Sisteminin Avrupalılaşması**, Derin Yayınları, İstanbul, 2010.

Özkan, Işıl. **Göç, İltica ve Sığınma Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013.

Pazarcı, Hüseyin. **Uluslararası Hukuk**, Turhan Kitapevi, Ankara, 2013.

Pazarcı, Hüseyin. **Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap**, Turhan Kitapevi, Ankara, 2013.

Peker, Bülent ve Sancar, Mithat. **Mülteciler ve İltica Hakkı Yaşamın Kıyısındakilere Hoşgeldin Diyebilmek**, İnsan Hakları Derneği, Ankara, 2005.

Rençber, Kamuran. **Avrupa Birliği Hukuku ve Temel Metinleri**, Dora Yayıncılık, Bursa, 2012.

Saraçlı, Murat. **Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler**, Adalet Yayınevi, Bursa, 2011.

Sidorenko, Olga Ferguson. **The Common European Asylum System: Background, Current State of Affairs, Future Direction**, T.M.C. Asser Press, Lahey, 2007.

Sur, Melda. **Uluslararası Hukukun Esasları**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir, 2000.

Taneri, Gökhan. **Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Geri Gönderilmemesi (Non- Refoulement) İlkesi**, Bilge Yayınevi, Ankara, 2012.

Tekinalp, Gülören. **Türk Yabancılar Hukuku**, Beta Basım Yayın, İstanbul, 2003.

Tekinalp, Gülören. ve Tekinalp, Ünal. **Avrupa Birliği Hukuku**, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2000.

UNCHR, **Handbook And Guidelines On Procedures And Criteria For Determining Refugee Status Under The 1951 Convention And The 1967 Protocol Relating To The Status Of Refugees**, Yeniden Yayınlanmış, Cenevre, 2011.

Yabasun, Dersim. "The Common European Asylum System: Assessing the 'Asylum Package'", **Common European Asylum System**, Migration Policy Conference, The Hague, 2013, ss. 62- 63.

Zimmerman, Andreas. **The 1951 Convention Relating To The Status Of Refugees And Its 1967 Protocol, A Commentary**, Oxford University Press, Oxford, 2011.

Makaleler

Allain, Jane. "The Jus Cogens Nature of Non- Refoulement", **International Journal of Refugee Law**, Sayı: 13, No: 4, 2002, ss. 533- 558.

Barkın, Ersan. "1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi", **Ankara Barosu Dergisi**, Cilt: 1, 2014, ss. 331- 337.

Boed, Roman " The State Of The Right Of Asylum In International Law", **Duke Journal Of Comparative & International Law**, Cilt:5, Sayı:1, 1994, ss. 1-33.

Buz, Sema. "Türkiye Sığınma Sisteminin Sosyal Boyutu", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı: 76, 2008, ss. 120-130.

Byrne, Rosemary ve Shacknove, Andrew. "The Safe Country Notion in European Asylum Law", **Harvard Human Rights Law Journal**, Cilt. 9, 1996, ss. 190- 196.

Costello, Cathryn. "The Asylum Procedures Directive and the Proliferation of Safe Country Practices: Deterrence, Deflection and the Dismantling of International Protection?", **European Journal of Migration and Law**, Cilt: 7, 2005, ss. 35 – 69.

Çeçen, Anıl. "İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk", **Journal of Yaşar University**, Cilt: 8, Sayı: Özel, 2013, ss. 809 - 830.

Edwards, Alice. "Human Rights, Refugees, and The Right 'To Enjoy' Asylum", **International Journal of Refugee Law**, Cilt: 17, Sayı: 2, 2005, ss. 293-330.

Einarsen, Terje. "The European Convention on Human Rights and the Notion of an Implied Right to de Facto Asylum", **International Journal of Refugee Law**, Cilt: 2, Sayı: 3, 1990, ss. 361-389.

Erdoğan, Gülnur. "Avrupa Sosyal Şartı ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı: 77, 2008, ss. 123- 166.

Ergüven, Sarp ve Özturanlı, Beyza. "Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 62, Sayı: 4, 2013, ss. 1007-1061.

Eroğlu, Ender Canan ve Taşkiran, Ruken. "Sığınma Hakkı ve Mültecilerin Durumu", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Cilt: 1, 2002, ss. 105- 128.

Gil- Bazo, Maria- Teresa. "The Charter of Fundamental Rights of The European Union And The Right To Be Granted Asylum In The Union's Law", **Refugee Survey Quarterly**, Cilt: 27, No: 3, ss. 33-52.

Goodwin-Gill, Guy S. "Non-Refoulement And The New Asylum Seekers", **Virginia Journal of International Law**, Cilt: 26, 1986, ss. 897- 898.

Gören, Zafer. "Anayasa Hukuku Açısından Sığınma Hakkı", **Anayasa Yargısı Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 93, 1993, ss. 283-322.

Greatbatch, Jacqueline. "The Gender Difference: Feminist Critiques of Refugee Discourse", **International Journal Refugee Law**, Cilt: 1, No: 4, 1989, ss. 518- 527.

Güner, Cemil. "İltica Konusunda Türkiye'nin Yol Haritası: Ulusal Eylem Planı", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 56, Sayı:4, 2007, ss. 81-109.

Hailbronner, Kay. "Non-Refoulement and "Humanitarian" Refugees: Customary International Law or Wishful Legal Thinking?", **Virginia Journal of International Law**, Cilt: 26, Sayı: 857, 1985-1986, ss. 341- 360.

Hurwitz, Agnes. "The 1990 Dublin Convention: A Comprehensive Assesment", **International Journal of Refugee Law**, Cilt: 11, No: 4, Oxford University Press, 1999, ss. 646- 677.

Jaeger, Gilbert. "On the history of the International Protection of Refugees", **International Review of Red Cross**, Cilt: 83, 2001, ss. 827- 837.

Kalaycı, Sami. "Sığınmacıların Korunmasına Yönelik Türk Sivil Toplum Kuruluşları", **İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi**, 2013, ss. 1-19.

Kaprielian-Churchill, Isabel. "Rejecting "Misfits:" Canada and the Nansen Passport", **International Migration Review**, Cilt: 28, No: 2, 1994, ss. 281-306.

Kartal, Bilhan ve Başçı, Emre. "Türkiye'ye Yönelik Mülteci ve Sığınmacı Hareketleri", **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 2, 2014, ss. 275- 299.

Kaunert, Christian ve Le'Onard, Sarah. "The European Union Asylum Policy After The Treaty Of Lisbon And The Stockholm Programme: Towards Supranational Governance In a Common Area of Protection?", **Refugee Survey Quarterly**, Cilt. 31, No: 4, s. 1- 20.

Korkut, Levent. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Devletlerin Sığınmacıları Sınır Dışı Etme Egemen Yetkisine Etkisi: Türkiye Örneği", **Ankara Barosu Dergisi**, Yıl: 66, Sayı: 4, 2008, ss. 20-35.

Kara, Polat ve Korkut, Recep. "Türkiye'de Göç, İltica ve Mülteciler", **Türk İdare Dergisi**, Sayı: 467, 2010, ss. 153-161.

Krenz, Frank E. "The Refugee as a Subject of International Law", **International and Comparative Law Quarterly**, Cilt: 15, 1966, ss. 90- 116.

Krieken, Peter van. "Repatriation of Refugees under International Law", **Netherlands Yearbook of International Law**, Cilt: 13, 1982, ss. 93-123.

Lambert, Helen. "Protection Against Refoulement from Europe: Human Rights Comes to Rescue", **International and Comparative Law Quarterly**, Cilt: 48, 1999, ss. 515 - 544.

Marinho, Clotilde ve Heinone, Matti. "Dublin After Schengen: Allocating Responsibility for Examining Asylum in Practice", **EIPASCOPE**, 1998, ss. 1 - 12.

Martin, Scott M. "Non-Refoulement of Refugees: United States Compliance with International Obligations", **Harvard International Law Journal**, Sayı: 357, 1982-1983, ss. 650 - 673.

Marx, Reinhard. "Adjusting the Dublin Convention: New Approaches to Member State Responsibility for Asylum", **European Journal of Migration and Law**, Cilt:3, 2001, ss. 7 – 22.

Meijers, H. "Refugees in Western Europe 'Schengen' Affects the Entire Refugee Law", **International Journal of Refugee Law**, Cilt: 2, No: 3, 1990, ss. 428- 441.

Metin, Yüksel. "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 57, Sayı: 4, 2002, ss. 35-63.

Övünç Öztürk, Neva. "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartında Yer Alan Sığınma Hakkının Tahlili", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, 2012, ss. 189-221.

Savaşan, Zerrin. "AB’de Sığınma Hakkı: Ortak Sığınma Sistemi Oluşturma Amacı ve Devam Eden Kısıtlamalar", **İnsan Hakları Yıllığı**, Cilt: 27, 2009, ss. 13- 34.

Tokuzlu, Lami Bertan. “Türk Sığınma Mevzuatında Devletin Takdir Yetkisi Sorunu” Mültecilik: Sorunlar Tanıklıklar ve Çözüm Önerileri", **İHH**, 2009, ss. 63-68.

Topal, Ahmet Hamdi. "Uluslararası Hukuk Açısından Diplomatik Sığınma ve Assange Olayı", **İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 1, 2014, ss. 49- 74.

Uzun, Elif. "Geri Göndermeme (Non-Refoulement) İlkesinin Uluslararası Hukuktaki Konumu Üzerine Bir Değerlendirme", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt: 8, Sayı: 30, 2012, ss. 25- 58.

Ziya, Olcay. "Mülteci Göçmen Belirsizliğinde İklim Mültecileri", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı: 99, 2012, ss. 230-240.

Tezler

Akyürek, İnayet Burcu. **Mülteci Hukuku ve Türkiye Uygulaması**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2007.

Demirtaş, Hale. **Mülteci Sorunu ve Türkiye-AB İlişkilerine Etkisi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2009.

Eriş, Neslihan. **Avrupa Birliğinde Mültecilerin Hukuki Durumu**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2001.

Ezra, Esther. **European Integration and Refugee Protection: The Development of Asylum Policy in European Union**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ludwig-Maximilians-Universität München Geschwister-Scholl-Institut für Politische Wissenschaft, München, 2004.

Heijerman, A. **The Harmonisation of European Asylum Policy, Changes in The Netherlands, Belgium, Germany and the United Kingdom**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Universiteit Twente, European Studies, Enschede, 2010.

Keskinkaya, Volkan. **Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme ve Türkiye**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010.

Korkut, Recep. **Türkiye'de Sığınmacı ve Mülteciler**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2010.

Nedela, Cosmin Gheorghe. **Towards a Common European Asylum System**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aarhus School of Business and Social Sciences MSc in EU Business and Law, Aarhus, 2011.

Taşdelen, İdil Ege. **Türkiye’de Mültecilerin Hukuki Durumları ve İzmir’e İlişkin Bir Araştırma**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2011.

İnternet Kaynakları

Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye-AB Vize Muafiyeti Süreci ve Geri Kabul Anlaşması Hakkında Temel Sorular ve Yanıtları", 2013, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=49334&l=1> (27.01.2014).

Avrupa Birliği Bakanlığı, "Avrupa Birliğinin Tarihçesi", **Bir Bakışta AB**, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=105&l=1> (23.11.2013).

BMMYK. "Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği'yle ilgili Mülteci Talepleri hakkındaki Rehber Notu", 2008. <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?docid=48abd5660> (01.10.2014).

Dizman, Osman. "Geçici Koruma Politikası ve Türkiye'ye Sığınan Suriyeliler, Değerlendirme Notu", 2012, **Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı**, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1346221434-0.Gecici_Koruma_Politikasi_ve_Turkiye_ye_Siginan_Suriyeliler.pdf (07.02.2015).

ECRE, "From Schengen to Stockholm History of CEAS", **Topics**, <http://www.ecre.org/topics/areas-of-work/introduction/194.html> (16.11.2014).

ECRE, "Protection in Europe", **Topics**, <http://www.ecre.org/topics/areas-of-work/protection-in-europe.html> (16.11.2014).

Eşsiz, Veysel. ve Günel, Gökçe. "Sivil Toplum Kuruluşları için Mülteci Destek El Kitabı", 2007, **Mülteci Destek Programı**, <http://www.hyd.org.tr/multecielkitabı/> (11.12.2013).

European Commission Home Affairs. "Common European Asylum System" http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/index_en.htm , (09.02.2014).

Fendoğlu, Hasan Tahsin. "Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti)", <http://www.hasantahsinfendoglu.com/sde/ANAYASA%20MAHKEMESINE%20BIREYSEL%20BASVURU.pdf> (27.01.2014).

Gökçan, Gül, Açıkyıldız, Çiğdem ve Ataman, Senar. "Göç ve Mültecilik", http://www.multeci.net/index.php?option=com_content&view=article&id=58:goc-ve-multecilik&catid=35:goc-ve-multecilik&Itemid=14 (11.12.2013).

Helsinki Yurttaşlar Derneği, "İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı", **Mülteciler Mevzuatı**, <http://www.hyd.org.tr/?pid=297> (10.01.2014).

İnsan Hakları Gündemi Derneği. (2013). "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Nihayet Kabul Edildi", **Makaleler**, http://www.rightsagenda.org/index.php?option=com_content&view=article&id=708:yabancilar-ve-uluslararası-koruma-kanunu-nihayet-kabul-edildi&catid=40:takmaayrimcilik&Itemid=68 (13.01.2014).

Kılıç, Taner. "Türk Hukuk Mevzuatında Mültecilerle İlgili Düzenlemeler", **Türkiye'nin İltica Sistemi**, http://www.multeci.net/index.php?option=com_content&view=article&id=61:tuerk-hukuk-mevzuatında-mueltecilerle-İlgili-duezenlemeler-&catid=36:turkiyenin-iltica-sistemi&Itemid=16 (08.01.2013).

Paczolay, Peter. "Anayasal Şikayet, Anayasa Şikayeti ve Buna İlişkin Sorunlar (Venedik'te Temel Hak Şikayeti Üzerine Rapor)", http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg21/venedik.pdf (25.10.2014).

Uluslararası Mülteci Hakları Derneği. "Türkiye'de Mülteciler", <http://multecihaklari.org.tr/turkiyedeki-multeciler/> (17.10.2014).

Ulusoy, Orçun. "Geri Kabul Anlaşması, AB ve Türkiye", 2013, http://www.multeci.net/index.php?option=com_content&view=article&id=271:geri-kabul-anlamas-ab-ve-tuerkiye&catid=47:orcun (27.01.2014).

UNCHR. "UNHCR Position on Conventions Recently Concluded in Europe (Dublin and Schengen Conventions)", 1991, <http://www.unhcr.org/protect/PROTECTION/43662e942.html> (18.12.2014).

UNCHR. "Note on Temporary Protection in a Broader Context", 1994, <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?docid=3ae6b32514> (18.10.2014).

UNCHR. "Guidelines on Temporary Protection or Stay Arrangements", 2014, <http://www.refworld.org/docid/52fba2404.html> (18.10.2014).

United Nations Office For The Coordination Of Humanitarian Affairs. "Guiding Principles on Internal Displacement," **Online: OCHA Publications**, 2004, <http://www.unhcr.org/43ce1cff2.html> (16.11.2014).

Yılmaz, Abdulhalim. "Mülteci hukuku açısından uluslararası hukukta “geri göndermeme” (non –refoulement) ilkesi", 2011, **Mülteci Hakları**, http://www.amnesty.org.tr/icerik/37/502/multeci-hukuku-acisindan-uluslararasi-hukukta-%E2%80%9Cgeri-gondermeme%E2%80%9D-non-%E2%80%93-refoulement-ilmesi-%E2%80%93-av_-abdulhalim-yilmaz (26.10.2014).

Yılmaz, Halim. "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında", 2013, **Basın Açıklamaları**, <http://istanbul.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basin-aciklamalari/1/av-halim-yilmaz-yabancilar-ve-uluslararasi-koruma-kanununu-degerlendirdi/9909> (03.01.2014).

Kararlar

ABAD Kararları

C-148/13, C-149/13 & C-150/13, Opinion of Advocate General Sharpston, 17 Temmuz 2014.

C-481/13, Judgment of The Court (Fourth Chamber), 17 Temmuz 2014.

C-562/13, Judgment of The Court (Grand Chamber), 18 Aralık 2014.

C-599/13, Judgment of The Court (Third Chamber), 18 December 2014.

C-542/13, Judgment Of The Court (Grand Chamber), 18 December 2014.

AİHM Kararları

Abdolkhani ve Karimnia v. Türkiye, (Başvuru No. 30471/08), Strasbourg, 22 Eylül 2009.

Abdulaziz, Cabales ve Balkandali v. Birleşik Krallık (Başvuru No. 9214/80; 9473/81; 9474/81), Strasbourg, 25 Mayıs 1985.

Aliev v. Türkiye, (Başvuru No. 30518/11), Strasbourg, 21 Ekim 2014.

Altun v. Federal Republic of Germany, (Başvuru No. 10308/83), Strasbourg, 03 Mayıs 1983.

Amuur v. Fransa, (Başvuru No. 19776/92), Strasbourg, 25 Haziran 1996.

Andric v. Sweden, (Başvuru No. 45917/99), ECHR (First Section), 23 Şubat 1999.

Berrehab v. Hollanda, (Başvuru No. 10730/84), Strasbourg, 21 Haziran 1988.

Chahal v. Birleşik Krallık, (Başvuru No: 70/1995/576/662), Strasbourg, 15 Kasım 1996.

Conka v. Belçika, (Başvuru No. 51564/99), Strasbourg, 05 Şubat 2002.

D. v. Birleşik Krallık, (Başvuru No. 30240/96), Strasbourg, 02 Mayıs 1997.

Ghorbanov and Others v. Türkiye (Başvuru No: 28127/09), Strasbourg, 03 Aralık 2013.

Ismoilov and Others v. Rusya, (Başvuru No. 2947/06), Strasbourg, 24 Nisan 2008.

Jabari v. Türkiye, (Başvuru No. 40035/98), Strasbourg, 11 Temmuz 2000.

Klass ve Others v. Almanya, (Başvuru No. 5029/71), Strasbourg, 06 Ekim 1978.

Musaev v. Türkiye, (Başvuru No: 72754/11), Strasbourg, 21 Ekim 2014.

Platform “Arzte für das Leben” v. Avusturya, (Başvuru No. 10126/82), Strasbourg, 21 Haziran 1988.

Saadi v. İtalya, (Başvuru No. 37201/06), Strasbourg, 28 Şubat 2008.

Soering v. Birleşik Krallık, (Başvuru No. 14038/88), Strasbourg, 07 Temmuz 1989.

T. ve A. v. Türkiye, (Başvuru No: 47146/11), Strasbourg, 21 Ekim 2014.

Tehrani v. Türkiye, (Başvuru No. 32940/08, 41626/08, 43616/08), Strasbourg, 13 Nisan 2010.

Anayasa Mahkemesi Kararları

Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru, Başvuru No: 2013/1243, Tarih: 16.04.2013.

Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru, Başvuru No: 2013/9673 Tarih: 30.12.2013.